

OVERWONNEN DOOR HET BLOED DES LAMS

En zij hebben hem overwonnen door het bloed des Lams en door het woord hunner getuigenis. En zij hebben hun leven niet liefgehad tot den dood toe. Openbaring 12: 11

Geloofsvervolgingen en geloofshelden in Frankrijk

Deel II

1553 - 1557

door Adriaan van Haamstede

De Historie der MARTELAREN, die om de getuigenis der Evangelische Waarheid hun bloed gestort hebben

van Christus onze Zaligmaker af tot het jaar 1655,

niet alleen in de Nederlanden, maar ook in

Frankrijk, Engeland, Scotland, Spanje, Italië, Duitsland, Amerika

en andere landen,

Benevens vele van hun brieven en belijdenissen,

de moord te Parijs en in Valtellina, de ongehoorde wreedheid in Ierland, de verschrikkelijke moord op de Waldenzen in Piemont en andere vervolgingen der gelovigen.

door Adriaan van Haamstede

De verhalen van o. a. Frankrijk zijn grotendeels overgenomen en vertaald uit J. Crespin:

Acta Martyrum, eorum videlicet, qui hoc seculo in Gallia, Germania, Anglia, Flandria, Italia, constans dederunt nomen Evangelio, idque sanguine suo obsignarunt: ab Wicleffo & Husso ad hunc usque diem; Genève 1556.

**STICHTING DE GIHONBRON
MIDDELBURG
2009**

INHOUD

I. OVERZICHT OP CALVIJNS STEUN AAN DE FRANSE HUGENOTEN

II. Jean Crespin, Auteur en drukker van: *de Historie der martelaren sedert Jan Hus tot 1554.*

III. MARTELAREN

1. **Simon Laloé**
2. **Estienne Roy, en Pierre Denochau**
3. **Guillaume d' Alenco**
4. **Paris Panier**
5. **Pierre de la Vau**
6. **Richard le Fevre**
7. **Pierre Serre**
8. **François Gamba**
9. **Déni le Vayr**
10. **Jean Filleul, en Jillien Léveillé**
11. **Paul Mumier**
12. **Nicolas Duchesne**
13. **Guillaume de Dongnon, priester**
14. **Guillaume Neel, Augustijnse priester**
15. De vijf van Chambéry: **Jean Vernou, Antoin Laborie, Jean Trigalet, Guiraud Tauran, en Bertrand Bataille**
16. Marteling te Autun van **twee buitenlandse colporteurs**
17. **Jean Rabec**
18. **Arnaud Monier, en Jean van Cazes,**
19. **Pierre Rousseau,**
20. **Jean Bertrand**
21. **Bartholomé Hector van Poitiers**
22. **Jérôme Casabone,**
23. **Andoche Minard,**
24. **Philbert Hamelin**
25. **Archambault Séraphin, Philippe Cène, Jacques Cène, en Nicolas van Rousseau**
26. **Een grote en zware vervolging van de kerk van Christus te Parijs in het jaar 1557**
27. **Nicolas Clinèt, Taurin Gravelle en madame Philippe du Luns, weduwe van de heer van Graveront, 21 jaar.**
28. **Nicolas le Cène, en Pierre Gabart**
29. **François Rébézies, oud 19 à 20 jaar, en Frédéric Danville**

I. OVERZICHT OP CALVIJNS STEUN AAN DE FRANSE HUGENOTEN

ZICHT OP HET LEVEN VAN CALVIJN

Door Dr. W. de Greef, overgenomen uit: Johannes Calvijn, zijn werk en geschriften; 1989

(...) Calvijn gaat op 6 maart 1552 op reis en bezoekt met Farel de Raad van Bern om steun voor de Franse geloofsgenoten te verkrijgen. In een brief aan Bullinger dd. 13 maart 1552 (CO 14, 302-305) doet hij daarvan verslag. Hij is dan inmiddels met Farel in Basel aangekomen om daar de Raad te bewegen zich in te zetten voor het plan dat vier Zwitserse steden een gezantschap sturen naar de Franse koning. In Bern hebben Calvijn en Farel te horen gekregen dat het op dat ogenblik niet het goede moment was een gezantschap naar de koning te sturen, in verband met een briefwisseling tussen de vier steden en de koning, waarin de koning zich onlangs vertoerd toonde over het feit dat hij niet als een christelijke, milde vorst beschouwd werd. In verband hiermee werd Calvijn en Farel in Bern ook afgeraden naar Zürich te gaan. In Bern wilde men een volgende brief van de Franse koning afwachten, waarin hij misschien van gedachten veranderd zou zijn.

Op 21 maart is Calvijn terug in Genève waar hij aan de Raad verslag uitbrengt van zijn bevindingen. De om geloofsredenen uit Brescia gevluchte Italiaan Caelso Martinengo, die in Genève predikant wordt van de Italiaanse gemeente, was met Calvijn uit Basel meegekomen.

Op 30 april worden vijf Franse studenten uit Lausanne, die hun studie theologie voltooid hebben en op weg zijn naar huis, in Lyon gearresteerd en op 13 mei ter dood veroordeeld. In protestants Zwitserland wordt heel wat activiteit ten gunste van de gevangenen ontplooid. Ook Calvijn zet zich voor hen in. Hij schrijft hun en andere gevangenen brieven (CO 14, 331-334; 491-492; 561-564) en hij zendt Nicolas Colladon en Laurent de Normandie langs steden in Zwitserland om steun te vinden voor een gezamenlijk protest bij de Franse koning. De studenten zijn tenslotte in mei 1553 in Lyon verbrand.

In Parijs wordt op 4 september 1557 een nachtelijke bijeenkomst van de protestantse gemeente in de Rue St. Jacques door studenten verstoord. Bijna 200 gemeenteleden, onder wie veel ouderen en vrouwen worden gearresteerd.

Calvijn zendt Jean Budé (zie CO 16, 747) naar Duitsland en doet een beroep op Bern om Beza eveneens naar Duitsland te laten vertrekken. Daar zal in Worms een bijeenkomst van evangelische vorsten en theologen gehouden worden. Calvijn wil dat Budé en Farel daar ook proberen de Duitse vorsten in actie te laten komen ten gunste van de protestanten in Frankrijk. Nicolas des Gallars was inmiddels als predikant naar Parijs gezonden. Calvijn verzoekt hem op zijn post te blijven (zie CO 16, 627-628).

De predikanten van Genève richten zich in een brief aan de gemeente in Parijs (zie GO 16, 629-632). Calvijn troost de gevangen vrouwen (zie GO 16, 632-634). Drie van hen worden op 27 september 1557 in Parijs verbrand. Als Calvijn van Jean Macard, de naar Parijs gezonden predikant die hem regelmatig van de situatie in Frankrijk op de hoogte houdt, hoort dat één van de gevangen vrouwen, mevrouw De Rentigny, op aandrang van haar man aan de mis deelgenomen heeft, schrijft hij haar op 10 april 1558 een pastorale brief (CO 17, 131-132).

Calvijn heeft gehoord dat de koning van Navarre, **Antoine de Bourbon**, zich aangesloten heeft bij de protestanten. Hij schrijft hem op 14 december 1557 een brief (CO 16, 730-734), waarin hij hem ook opwekt op te komen voor de vervolgte protestanten in Frankrijk. Hij zendt de koning tegelijkertijd de uit 1544 daterende Franse vertaling van zijn in 1543 uitgegeven *Supplex exhortatio*. .. (zie hierover hoofdstuk 5.9.).

Eén van de eerste Franse adellijke personen die zich bij de protestanten aansloot was **François d' Andelot**, een broer van Caspard de Coligny. Als koning Henri II tijdens een maaltijd d' Andelot naar diens visie op de mis vraagt wordt deze vanwege zijn antwoord terstond gevangen gezet. Calvin schrijft D' Andelot enkele bemoedigende brieven (eind mei 1558 - CO 17, 192-194 - en 12 juli 1558 - CO 17, 251-253). Als hij hoort dat D' Andelot tot teleurstelling van vele protestanten aan een mis deelneemt - wat beschouwd wordt als afval van het evangelische geloof - laat hij hem in een brief weten dat hij diens handelwijze niet goedkeurt, Hij spoort hem echter ook aan met de daad te tonen dat één keer struikelen nog geen afwijken van de rechte weg behoeft in te houden. Hij roept hem met name op Christus te volgen ook in moeilijke omstandigheden. In de tijd die volgt zal D' Andelot één van de steunpilaren van de protestanten zijn.

Koning Henri II sluit op 3 april 1559 na enkele nederlagen geleden te hebben in de strijd tegen Spanje met Filips II de vrede van Câteau-Cambrésis. Beide vorsten zullen de evangelische ketterij bestrijden. Het gevolg van genoemde vrede is o.a dat admiraal Caspard de Coligny, die in 1557 na de nederlaag bij St. Quentin in spaanse krijgsgevangenschap terecht kwam, naar Frankrijk terug kan keren. De Coligny heeft zich in 1558 tijdens die gevangenschap in Gent aangesloten bij het evangelische geloof. Op 4 september 1558 schrijft Calvin zowel aan De Coligny als aan diens vrouw Charlotte een bemoedigende brief (zie CO 17, 319-320 en CO 17, 459-460). Als De Coligny vrij is, tracht hij voor de protestanten invloed aan het hof te krijgen.

Calvin heeft ook een rol gespeeld bij de opstelling van de **Confessio Gallicana**, in mei 1559. We gaan hier later op in (zie hoofdstuk 4.5.).

In juni 1559 wekt Henri II in een scherpe brief de gerechtshoven op de protestanten fel te vervolgen. Anne du Bourg, één van de presidenten van het Parlement van Parijs die zich tegen de gang van zaken verzette, wordt in juni 1559 door persoonlijk toedoen van Henri II gearresteerd en wordt op 21 december 1559 verbrand. In een brief aan Ambrosius Blaurer (dd. februari 1560 - CO 18, 13-16) verhaalt Calvin uitvoerig de martelaarsdood van Du Bourg. Henri II is dan al geruime tijd overleden, nl. op 10 juli 1559, nadat hij bij een steekspel in een vriendschappelijk toernooi gewond is geraakt.

Calvin toont zijn nauwe betrokkenheid bij de vervolgde evangelischen in Frankrijk door het schrijven van bemoedigende brieven (zie CO 17, 570-574 voor de eind juni 1559 geschreven brief en CO 17, 681-687 voor de brief dd. november 1559). De evangelische gemeente in Metz spoort hij in een brief dd. 19 juli 1559 (CO 17, 582-584) dringend aan openlijk uit te komen voor het evangelische geloof, nadat zij zich van zijn eerdere aansporing tot een publiek belijden van het geloof weinig aangetrokken had. Die aansporing had Calvin gegeven in een brief (dd. 10 september 1558 - CO 17, 326-329), nadat de gemeente hem gevraagd had of zij niet eerst zeker moest zijn van de steun van de Duitse vorsten voordat zij voor het evangelische geloof uit zou komen.

Een aantal protestanten vat in 1559 het plan op de macht van het aanzienlijke rooms-katholieke en Spaansgezinde geslacht De Guise uit te schakelen. Dat geslacht wordt geleid door kardinaal Charles, die aartsbisschop van Reims is, door hertog François, die voor Frankrijk Metz, Toul en Verdun veroverde en de nederlaag van Frankrijk bij St. Quentin voorkwam en op de Engelsen Calais veroverde en tenslotte door Claude. Via Catherine de Medicis, die sedert juli 1559 na de dood van haar man Henri II regentes is voor haar nog jonge zoon François II, heeft het geslacht De Guise grote invloed aan het hof. Eén van de redenen van die invloed is dat de koning van Navarre, Antoine de Bourbon, na de dood van Henri II te laks optrad (zie Calvijn's brief dd. 13 augustus aan Jean Sturm - CO 17, 594-595 en

zijn brief dd. 4 oktober aan Vermigli - CO 17, 652-653, waarin hij uitspreekt zich zeer zorgen te maken over de toestand waarin de broeders in Frankrijk zich bevinden en waarin hij zegt dat de koning van Navarre dat had kunnen voorkomen. Grote dingen had deze beloofd, maar zijn lafheid is de schandelijkste die men zich denken kan; bovendien kwam er nog verraad bij, aldus Calvijn).

Onder leiding van Jean de Barry de la Renaudie beramen de samenzwerende protestanten een aanslag op François de Guise, de zogenaamde samenzwering van Amboise. (Henri Naef, *La Conjuration d'Amboise et Genève*, Genève 1922.) Calvijn was met het oog op de beraamde aanslag om raad gevraagd, maar adviseerde negatief. Toen De la Renandie hem in december 1559 bezocht, wees Calvijn het plan van de aanslag met afschuw af. [Zie zijn brief dd. 23 maart 1560 aan Jean Sturm (CO 18, 38- 39), zijn brief dd. 11 mei 1560 aan Vermigli (CO 18, 81-83), zijn eveneens op 11 mei 1560 geschreven brief aan Bullinger (CO 18, 83-85) en zijn brief dd. 16 april 1561 aan De Coligny (CO 18, 425-431)]

Door verraad mislukt het complot op 15 maart 1560. De De Guises wreken zich door heftige vervolging van de protestanten, die spottend *huguenoten* genoemd worden. Het is onduidelijk waar die benaming vandaan komt. Misschien heeft 'huguenot' te maken met 'eyguenot', waarmee sedert 1520 in Genève de aanhanger van de partij aangeduid wordt die zich los wil maken van Savoye en een bondgenootschap nastreeft met andere Zwitserse steden als Fribourg en Bern. De hugenoten zelf aanvaardden 'huguenot' als een ere naam."

Calvijn zoekt intussen steun voor de Franse broeders in het buitenland. Met name tracht hij via Sturm en Hotman (zie de brief aan hen dd. 4 juni 1560 - CO 18, 97-100) de Duitse protestantse vorsten te bewegen zich tot de Franse koning te richten en die achtereenvolgens te kennen te geven, dat ze zich verheugen over het plan een nationaal concilie bijeen te roepen met de bedoeling de kerk van misbruiken te zuiveren, dat ze de koning eventueel willen helpen en dat ze hun raad geven met het oog op de veiligheid van de koning en met het oog op de rust en het welzijn van het volk.

Verder doet Calvijn pogingen om van Antoine de Bourbon, koning van Navarre, die hij in brieven aan anderen Varanne noemt, gedaan te krijgen zich meer in te zetten voor de hugenoten. Antoine had hem gevraagd Beza te zenden en deze vertrekt op 20 juli 1560 naar Nérac en kan daar ook ongeveer drie maanden in het openbaar preken totdat François II Antoine en diens broer Louis de Condé naar Parijs roept. Beza keert terug naar Genève. Als Calvijn ontdekt dat zijn brieven naar broeders in Frankrijk, waar velen een beroep op hem doen, vermenigvuldigd en verspreid worden, en zelfs een gedeelte van een brief bij een geheime bespreking aan het hof voorgelezen wordt, beperkt hij zijn privécorrespondentie tot het noodzakelijke. Na de mislukte samenzwering van Amboise doen de hugenoten alle moeite hun positie te verbeteren. Als François II op 21 augustus 1560 alle notabelen samenroept in Fontainebleau waagt Caspard de Coligny het daar ook heen te gaan. Calvijn doet uitvoerig verslag van die bijeenkomst in een brief aan Bullinger (dd.1 oktober - CO 18, 204-208) en vertelt daarin o.a. dat De Coligny in Fontainebleau aan de koning een verzoek van de hugenoten in Normandië heeft overhandigd om in vrijheid godsdienst oefeningen te mogen houden. In december zal er een vergadering van de standen gehouden worden en vervolgens zullen de bisschoppen in januari bijeenkomen ter voorbereiding van een algemeen concilie.

Op 5 december 1560 sterft François II. De troonopvolger Charles IX is nog maar negen jaar oud. Welke maatregelen er volgens Calvijn in deze situatie in Frankrijk door tussenkomst van Antoine de Bourbon genomen dienen te worden, blijkt uit een door hem opgesteld memorandum, bestemd voor Antoine (CO 18, 282-285).

In de eerste plaats dient Louis de Condé, die betrokken is geweest bij de samenzwering van Amboise en in oktober door toedoen van François II in Orléans gevangen genomen is, via een rechterlijke uitspraak vrij te komen.

Het tweede (belangrijkste) punt is dat de standen vaststellen door wie het regentschap uitgeoefend wordt. Calvin richt zich in dit punt tegen Catherine.

Het derde punt betreft de godsdienst. Niemand wordt gedwongen om aan de mis deel te nemen. Degenen die het laatste niet willen, moeten de mogelijkheid hebben te bidden en het Woord van God te horen.”

Ps.

Onderstaande geloofsgetuigenissen van martelaren uit Frankrijk werden terechtgesteld vanaf het jaar 1553 - 1557. Dit laatste jaar is gekozen omdat de vervolgingen na september veel heviger werden. *In Parijs werd op 4 september 1557 een bijeenkomst van de Evangelische gemeente in de Rue St. Jacques verwoest. Bijna 200 gemeenteleden werden gearresteerd. Anderen werden geëxecuteerd. Een verslag van enkelen martelaren is in deze brochure opgenomen.*

Een aantal gegevens, zoals de Franse eigennamen, beroep en plaats van terechtstelling zijn overgenomen uit: HISTOIRE CHRONOLOGIQUE DE L'ÉGLISE PROTESTANTE DE FRANCE. De vergelijking tussen de uitgave van Van Haamstede en de HISTOIRE CHRONOLOGIQUE, is tevens een bewijs van de betrouwbaarheid van de vertaler Van Haamstede.

II. Jean Crespin, Auteur en drukker van

de Historie der martelaren sedert Jan Hus tot 1554.

Jean werd geboren in Atrecht tegen 1520; een zoon van Charles Crespin, die een aanzienlijke positie bekleedde in de advocatuur van de stad. Jean studeerde aan de universiteit van Leuven, waar de geest van de godsdienstige vernieuwing begon door te dringen.

Aangekomen in Parijs in 1540, was hij er getuige van de marteldood van de edelsmid **Claude Lepeintre**, wat een diepe indruk op hem maakte. Tijdens zijn verblijf in Parijs maakte hij kennis met de rechtsgeleerde Charles Dumoulin en werd hij er toegelaten als advocaat.

Teruggekeerd in Atrecht, getooid met de titel van doctor in de rechten, verdacht men Crespin dadelijk van ketterij en raakte hij betrokken in het proces van Pierre Brully. Hij wist zich aan de vervolgingen te onttrekken, vluchtte naar Straatsburg, en werd bij verstek ter dood veroordeeld.

Na een verblijf in Artesië om zijn persoonlijke zaken te regelen, ontmoette hij Robert Estienne en Theodorus Beza, die hem als getuige bij zijn huwelijk vroeg. Op 24 oktober 1548 kwam Crespin in Genève aan. Beza en hij hadden het voornemen in deze stad een drukkerij te vestigen, wat door Crespin gerealiseerd werd. Hij was er een concurrent van de firma Estienne door de schoonheid en zorgvuldigheid van zijn uitgaven. Goed thuis in de kennis van het Grieks en Latijn wilde hij dat zijn uitgaven, die hij voorzag van noten en inleidingen, een wetenschappelijk publiek waardig waren. Op 2 mei 1553 is hij onderscheiden met het burgerrecht van de stad.

Crespin overleed aan de pest in 1572 en zijn schoonzoon, Eustache Vignon, volgde hem op in de drukkerij.

Crespin had samengewerkt met R. Constantin aan het *Lexicon graeco-latinum*, en sommige bibliografieën kennen hem het auteurschap van dit werk toe. Het werk waardoor Crespin de grootste bekendheid kreeg was het **Boek der martelaren sedert Jan Hus tot 1554**, verschenen in hetzelfde jaar, talloze keren opnieuw uitgegeven, vertaald in het Latijn en voortgezet tot 1619. Aanvankelijk bevatte het werk alleen de geschiedenis en de marteldood van de protestanten die veroordeeld en verbrand waren wegens ketterij, met de ondervragingen, procedures en verklaringen.

Simon Goulart, die het werk na de dood van Crespin heeft voortgezet, voegde er vele calvinisten aan toe, om het leven gebracht zonder rechtszaak, voor gewone strafdelicten, oorlogsfeiten of bij wijze van represaille.

Tevens kent men van Crespin *Estat de l'Église dès le temps des apôtres jusqu'en 1560, avec un recueil des troubles advenus sous les rois François II et Charles IX*, 1564; *Bibliotheca studii theologici ex plerisque, doctorum prisci seculi monumentis collecta*, 1565; *Vetustissimorum authorum georgica, bucolica et gnomica poemata*, 1569; talloze edities van oudere en jongere auteurs.

III. MARTELARENBOEK DOOR JEAN CRESPIN

1. Executie in Dijon van **Simon Laloé**, brillenmaker, woonachtig in Geneve. –

Hij was in Frankrijk in gekomen om te verkopen. Gearresteerd in Dijon, ondergaat er hij de marteling van het vuur en wel zó vastberaden, dat de beul, zijn functie verlaat en zich terugtrekt in Geneve.

HISTOIRE CHRONOLOGIQUE DE L'ÉGLISE PROTESTANTE DE FRANCE.

Simon Laloé

[JAAR 1553]

Simon Laloé, te Soissons geboren, was een brillenmaker, en woonde met zijn huisgezin te Genève.

Toen hij om enige zaken en het drijven van koophandel in Frankrijk reisde, werd hij, op Dinsdag de 17e September 1553, te Dyon door de stadhouder gevangen genomen. Terstond deed de stadhouder hem drie vragen; vooreerst, waar hij woonde; daarna, welk geloof of welke godsdienst hij beleed; en eindelijk, welke metgezellen of geestverwanten hij had in de leer, welke hij beleed.

Aangaande de plaats van zijn woning zei hij, dat hij met zijn klein gezin te Genève woonde, teneinde hij vrij en onverhinderd de weldaden en de troost zou kunnen genieten, die God de Heere daar zo overvloedig geschonken had, waar Hij een gemeente door Zijn zuiver Woord had hervormd.

Betreffende het tweede, deed hij een volkomen belijdenis van zijn geloof, en zei veel meer dan zijn vijanden wel begeerden te horen.

Op de derde vraag, die zij vooral begeerde beantwoord te zien, antwoordde hij, dat hij daarop niets bijzonders te zeggen had, en dat hij niet wist, wat er met zijn metgezellen, die met hem gereisd hadden, voorgevallen was, en deelde mee, dat zij, die hij als zijn geloofsgenoten kende, te Genève woonden; en niets anders konden zij van hem te weten komen, hoezeer zij hem ook op wrede wijze pijnigden.

Eindelijk spraken zij het doods vonnis over hem uit, welk vonnis hij met groot geduld en gelatenheid aanhoorde. Toen hij uit de gevangenis geleid werd, **bad hij zeer vurig, en met zijn gehele hart voor zijn vijanden.** Met grote standvastigheid en een onverschrokken gemoed, volhardende in de belijdenis der waarheid, onderging hij de gruwelijke vuurdood, en wel op de 21ste November in het jaar onzes Heeren 1553.

[Verhoring van gebed]

Door de grote standvastigheid van de heilige martelaar werd de beul, **Jakob Silvester** geheten, derwijze bewogen, dat hij zijn tegenwoordig bedrijf vaarwel zei, en geen onschuldig bloed meer wilde storten, en nam met grote weemoed en droefheid van het hart de toevlucht tot de Heere, de barmhartige God. Toen hij nu bijna in wanhopende toestand verkeerde wegens het gruwelijke van zijn zonden, die hij jegens de onschuldige en rechtvaardige kinderen Gods gepleegd had, wendde hij zich tot enige broeders, die met de liefelijke genade en overvloedige woorden van het heilige Evangelie hem vertroostten, en aangaande de barmhartigheid des Heeren onderwezen, leerden en versterkten, zodat hij terstond met zijn huisgezin zich aan de gemeente Gods te Genève aansloot, waar hij meer en meer toenam in het geloof en in de vreze Gods.

2. 1553 Uitvoering in Chartres van **Estienne Roy**, notaris te Saint-George in Beauce, en van **Pierre Denochau**, zijn klerk. –

Roy had de katholieke godsdienst in Straatsburg verlaten en zijn klerk was uit Geneve gekomen. Beiden worden in december 1552 gearresteerd en door het Parlement van Parijs tot het vuur veroordeeld.

HISTOIRE CHRONOLOGIQUE DE L'ÉGLISE PROTESTANTE DE FRANCE.

Steven le Roy en Pieter Dinocheau

[JAAR 1553]

Steven le Roy, geboren in een dorp in Beausse, Coufflours genaamd, twee mijlen van de stad Chartres, ging, nadat de Heere hem de kennis van Zijn Woord had verleend, te Straatsburg wonen, teneinde met meerdere vrijheid Gods Woord te kunnen horen, en de heilige sacramenten op onvervalste wijze te gebruiken, en sloot zich daar aan de Franse gemeente aan.

Enige tijd daarna vertrok hij weer naar zijn land, en woonde te Sint George, een gemeente bij Couffours, waar hij notaris was, en zekere **Pieter Dinocheau** bij zich had, die hem als klerk diende. Deze Dinocheau had vroeger te Genève gewoond, en daar grote vorderingen gemaakt in de kennis der waarheid, en was daarin zeer ijverig, terwijl hij de godslasteraars bestrafte en de onwetenden onderwees. Deze beide vrome godzalige mannen waren nu niet lang bij elkaar, of zij werden voor Lutheranen gehouden en als zodanig beschuldigd.

In December van het jaar 1552 werden zij door de beambte gevangen genomen, naar, de stad Chartres gezonden en in de bisschoppelijke gevangenis gezet. Toen zij daar aangaande hun geloof werden ondervraagd, gaven zij daarvan een duidelijke getuigenis.

Dinocheau stelde zijn zaken op schrift, waarvan wij een gedeelte, dat als uit het midden van het vuur werd bewaard, zullen beschrijven; want de pausgezinden hebben de gewoonte de rechtsgedingen en de handelingen met de christenen te verbranden, opdat niemand later hun onschuld zou bemerken.

“Toen mij gevraagd werd, wat ik geloofde, antwoordde ik, dat ik geloofde, dat er een God in de hemel is, levend, onsterfelijk en onzienlijk, in drie personen onderscheiden, een enig en onderscheiden God, namelijk: God de Vader, begin zonder einde, Oorsprong, Schepper en Regeerder van alle dingen, Die de hemel en de aarde gemaakt heeft en al wat er in is, zowel de hemelse schepselen als de aardse, dat is, alle schepselen en dieren, die er zijn, die Hij onder Zijn bedwang leidt en houdt, deze steeds door Zijn hand regerende, en dat er niets is gemaakt zonder Zijn wil. Hij geeft regen en schoon weer, vruchtbaarheid en onvruchtbaarheid, winden en donder, bliksem en onweer, gezondheid en ziekte, en door Zijn grote voorzienigheid regeert, onderhoudt en voedt Hij de gehele wereld, en doet dit alles naar Zijn welbehagen. De vijanden heeft Hij in Zijn macht, welke Hij door Zijn wijsheid aldus leidt, dat zij zich niet kunnen keren of wenden dan door Zijn toelating en Zijn bevel; Zijn geboden moeten zij, ook tegen hun wil, dank en voornemen, volbrengen. Daarom moeten wij deze groten God als onze Beschermmer en Regeerder erkennen, belijden, en grootmaken, en de Zoon, die Zijn wijsheid, goedheid en rechtvaardigheid is en onze enige Zaligmaker Jezus Christus, en de Heilige Geest, die de macht is en de kracht Gods, uitgestort over alle schepselen. Deze drie zijn nochtans een geheel in wezen.

De Naam Jezus was van de Engel gegeven. Jezus is de Zaligmaker en Christus de Gezalfde, ontvangen van de Heilige Geest, om te bewijzen, dat Hij van God gezonden was om de Zijnen zalig te maken. Hij heeft het vlees aangenomen in de schoot van een maagd, Maria genaamd, een uitverkoren vat, en dat van haar eigen wezen, om te zijn het zaad van David, zoals Mattheüs in het eerste hoofdstuk en Lukas in het tweede betuigt, hetwelk door de wonderbare kracht des Heiligen Geestes is geschied. Zoals de zon door het glas schijnt zonder het te breken, is Hij in haar maagdelijk lichaam ingegaan, zonder besmetting of enige gemeenschap des mans, opdat Hij de zonden van onze eerste vader Adam zou verzoenen. Deze Jezus was beschuldigd, hoewel Hij onschuldig bevonden was door de rechter, Pontius Pilatus genaamd, door de Joden gekruisigd, onze vloek op zich nemende, om ons te verlossen van de eeuwige dood. Hij is gestorven en begraven, om ons te bewijzen, dat Zijn dood waarachtig was en noodzakelijk, zonder welke wij in eeuwigheid zouden zijn verloren gegaan. Hij is neergedaald ter helle, en heeft de poorten daarvan verbroken, om de heilige vaders daaruit te trekken, en ons te verlossen uit de macht en tirannie van de duivel, waaraan wij allen, wegens de ongehoorzaamheid door onze eerste vader begaan, onderworpen waren. Ten derde dage is Hij verzezen, om ons te bewijzen, dat wij zullen overgaan van het ene leven in het andere, hetwelk het eeuwige leven is. Hij is opgevaren naar de hemel, om te tonen, dat Hij het einde is van alle voorzeggingen en openbaringen, en dat het niet meer nodig was, dat Hij in de wereld verkeerde. Daaruit trekken wij ook een grote nuttigheid, want gelijk Hij neergedaald is om ons te verlossen, zo is Hij ook opgevaren om ons tot Zich te trekken, en ons te bewijzen, dat de weg voor ons door Hem is gebaad, en dat Hij daar is voor het aanschijn van God Zijn Vader, om Beschermmer en Voorspraak te zijn, zoals Paulus betuigt. Nochtans is Hij niet geheel van ons gescheiden, dan alleen door Zijn lichamelijke tegenwoordigheid, want Hij wil bij ons blijven tot aan het einde der wereld, Matt. 18. Hij is gezeten aan de rechterhand van God de Vader, om te bewijzen, dat Hij de heerlijkheid over hemel en aarde ontvangen heeft, opdat Hij dit alles zou regeren en onderhouden. Vandaar zal Hij komen om te oordelen de levenden en de doden, dat is, Hij zal verschijnen uit de hemel, zoals Hij is opgevaren, om gericht te houden en het vonnis uit te spreken, wat ons tot troost is; want wij zijn er zeker van, dat Hij tot onze zaligheid verschijnen zal. Daarom verlangen wij naar die dag, en hebben geen vrees, omdat Hij, als onze Beschermmer en Voorspraak, onze zaken op zich genomen heeft, om die voor Zijn Vader te beschermen in de groten dag des oordeels. Op deze Jezus Christus vestig ik al mijn vertrouwen en hoop, en belijd, dat van Hem al mijn zaligheid en mijn zegen afkomstig is, en ben verzekerd, dat ik al Zijn weldaden en verdiensten deelachtig zal zijn, die Hij door Zijn lijden en dood verworven heeft. Deze doet Hij ons toekomen door Zijn Heilige Geest. Deze verborgenheid geloof ik vast, en twijfel niet, of de heilige Geest woont in ons, om ons de krachten van onze Heere Christus Jezus te doen gevoelen en Zijn genade te doen blijken.

Ik geloof ook, dat er een christelijke kerk is, welke is de gemeenschap der gelovigen, die leven naar Gods gebod en bevel. Deze kerk heeft Jezus Christus verlost en geheiligd, opdat zij heerlijk zou zijn en zonder vlek, Ef. 5, vs. 27. Zij is verbreid over de gehele aarde, daarom is zij de katholieke genaamd, dat is, de algemene, en is in Christus Jezus verenigd, die haar enig hoofd is; want, gelijk er maar één wil in Christus is verenigd, zo heeft zij ook slechts één hoofd.

Ik geloof ook aan de vergeving van zonden, namelijk, dat God door Zijn goedheid en genade al de zonden vergeeft en kwijtscheldt aan al Zijn gelovigen, die tot Zijn gemeente behoren, in de naam van Zijn Zoon Jezus Christus, zodat zij voor Zijn aanschijn niet tot veroordeling gerekend worden. Daarna geloof ik aan de opstanding des vleses en het eeuwig leven, om te bewijzen, dat onze zaligheid niet te vinden is in dit leven, maar opdat wij zouden leren deze wereld als vreemdelingen te doorwandelen, en onze harten niet zouden begraven worden in de goederen en wellusten van deze wereld, en wij, vrijmoedigheid gebruikende, de toekomst

zouden verwachten van onze Heere Jezus Christus. Aangezien God mij genade geschonken heeft, om Hem te belijden als een waarachtig en onsterfelijk wezen, een Schepper van alle dingen. Die mij naar Zijn beeld geschapen heeft, en op deze wereld geplaatst, zo wil ik altijd aan hem denken, al mijn vertrouwen op Hem stellen, Hem vrezen, beminnen, dienen en onderdanig zijn naar mijn vermogen, zoals Hij geboden heeft. In alle noden zal ik mij tot Hem wenden, erkennende dat van Hem al het goede komt, van Hem mijn zaligheid verwachten en van niemand anders.

Toen zij ons vroegen, of de heiligen macht hadden om ons uit de nood te helpen, en of men hen mocht aanroepen en aanbidden, om onze voorspraak bij God te zijn teneinde vergeving van zonden te verkrijgen, antwoordden wij, dat men hen eren moest, doch hun verering bestaat daarin om alleen God te prijzen, die hen als werktuigen tot Zijn eer gebruikt heeft, en dat men hen navolgt, waar zij Christus in woorden en werken nagevolgd hebben; maar om hen aan te roepen en te aanbidden als voorsprekers, daarvan vinden wij in de gehele Schrift niets. Toen zij nog in de wereld verkeerden, en het Woord van God predikten, hebben zij ons niet bevolen hen aan te bidden, maar wezen ons op God alleen, door Jezus Christus onze enige Middelaar en Voor spraak, omdat er niemand anders is, aan wie alle eer en lof toekomt, en Hij alleen een onderzoeker der harten is. Dit is Hij Zelf, die gezegd heeft, Joh. 16, vs. 23: "Voorwaar, voorwaar zeg Ik u, al wat gij de Vader zult bidden in Mijn Naam, dat zal Hij u geven;" en 1 Tim. 2, vs. 5 wordt gezegd, dat wij onze Heere Jezus Christus hebben tot een Middelaar, en door Hem hebben wij toegang tot de Vader. Die zijn vertrouwen op iemand anders dan op God stelt, en in het bidden een andere voorspraak kiest, dwaalt zeer, en zijn geloof is niet goed, omdat het niet op God steunt; want, als men tot iemand bidt, doet men het, omdat men hulp van hem verwacht, en zo keren zij zich van de rechten weg af en dwalen.

Gevraagd zijnde, of ik niet geloofde, dat de paus Gods vertegenwoordiger en een stedehouder is van Christus in de plaats van Sint Pieter, zei ik, dat dit vals was, want dat hij de werken niet doet van Christus en evenmin van Petrus, die hij in genen dele navolgt.

Toen mij gevraagd werd, of de paus het hoofd der Roomse kerk is, antwoordde ik, dat ik niet wist welke de roomse kerk is, en dat ik geen andere dan de katholieke, dat is, de algemene kerk kende, waarvan Jezus Christus alleen het Hoofd is, Ef. 1, vs. 22, Die een Naam heeft ontvangen, welke boven allen naam is. Filip. 2, vs. 9. en in Ef. 5 vs. 23 en Kol. 1, vs. 18 staat, dat Hij het hoofd der Engelen en van alle gelovigen is, en Ef. 2. vs. 20, dat de leer der Apostelen en Profeten het fundament der kerk is, en Ef. 5, vs. 27, dat Christus Zijn kerk heeft gekocht en geheiligd, opdat zij heerlijk zou zijn en zonder vlek. Wie dus van deze kerk afwijkt, waarvan Christus het hoofd is, en zich onderwerpt aan menselijke instellingen, die van de antichrist afkomstig zijn, behoort niet tot de kerk van God, en verwerpt de gemeenschap der christenen en der gelovigen. Aangaande de macht van te binden en te ontbinden, zei ik: het is Gods Woord, hetwelk de kracht heeft de mensen tot de kennis des Evangelies te trekken; die aldus getrokken zijn en geloven, deze zijn ontbonden; die niet geloven, blijven gebonden.

Gevraagd zijnde, of ik niet geloofde, dat er een vagevuurwas, waarde zielen gezuiverd worden, zei ik, dat ik geen andere zuivering kende, dan die geschied was door het dierbaar bloed van Jezus Christus, die voor alle gelovigen volmaakt voldaan heeft. Hij heeft niet slechts ten halve voldaan, en onze verlossing niet in de macht van mensen gesteld, alsof die door hun handen of door hun werk zou geschieden, anders zou men kunnen zeggen, dat wij door mensen en niet door Christus verlost waren. De goede God heeft het niet ten halve gedaan, maar Hij verlost ons beide, van smart en schuld. Op dat punt vroeg ik aan de geloofsrechter, of het vagevuur voor de geboorte van Christus er reeds was. Waarop hij niet antwoordde. Voorts zei ik, dat onze Heere in Zijn Evangelie beweert, dat de weg zeer breed is, die naar de hel leidt; en dat die zeer nauw is, die tot de eeuwige zaligheid voert; en dat, wie gelooft en gedoopt is, zalig zal zijn, en die niet gelooft, verdoemd. Waarmee Hij slechts twee

wegen aanwijst. Alzo zei Christus de moordenaar aan het kruis niet het vagevuur, maar het paradijs toe.

Toen zij mij vroegen, of het brood door de vijf woorden niet werd veranderd in het waarachtige lichaam des Heeren Christus, gelijk het in de schoot van zijn moeder gerust heeft, antwoordde ik, dat het brood en de wijn in het Avondmaal des Heeren gegeven zijn tot gedenktekenen en getuigenissen van het lijden en de dood van Christus, om ons steeds vroom bij het geloof te bewaren, en dat Hij niet bedoelde noch zei, dat het brood voor ons gebroken was, noch de wijn voor ons uitgestort, maar dat Hij sprak van Zijn lichaam en van Zijn bloed, hetwelk ons het brood en wijn vertegenwoordigen.

Men moet ook niet op de vergankelijke stoffen letten, maar om de waarheid in te zien, moeten wij de ogen hemelwaarts verheffen, waar Christus zit, ter rechterhand Zijns Vaders. De Schrift betuigt ons bij herhaling, dat Hij naar de hemel gevaren is, en niet zal neerdalen, voordat Hij komt om te oordelen; hoewel wij ontwijfelbaar weten, dat bij hen, die het brood des Heeren, in het avondmaal eten, Christus door het geloof in hun harten woont. Dit betuigt ook Augustinus, als hij zegt: "Waarom bereidt gij uw mond en buik? gelooft en gij hebt gegeten."

Een van de omstanders zei, dat dit verstaan moest worden van de zieken, die het sacrament niet gebruiken konden. Ik zei, dat men het moest verstaan van het geloof op de beloften van Christus Jezus, welke Jezus Christus in ons doet ontvangen, en dat Augustinus spreekt van hen, die het brood en de wijn in het avondmaal ontvangen en niet van de zieken, of Paus Gregorius moet liegen, die het aldus uitlegt. Onze Heere Christus Jezus heeft dit heilige avondmaal ingesteld, om ons te verzekeren, dat door de gemeenschap aan zijn lichaam, voorgesteld of bewezen bij het brood en de wijn, onze zielen gevoed worden in de hoop des eeuwige levens. Gelijk de wijn de mens vrolijk maakt, versterkt en verblijdt, zo ook is Zijn bloed onze sterkte en de geestelijke opwekking van onze zielen. Zo behoren wij dan, als wij het brood en de wijn nemen, op het geestelijke acht te slaan, en te geloven, dat Jezus Christus gedood is voor onze zonden, en dat hij Zijn bloed gestort heeft om ons te verlossen van de eeuwige dood. Dat Hij tekenen en getuigenissen aan Zijn discipelen gaf, was om hun te bewijzen, dat Hij Zijn lichaam en bloed zou overgeven tot vergeving van zonden voor velen, opdat zij niet zouden twijfelen, of de weldaden, die Hij door zijn lijden en zijn dood zou verkrijgen, waren tot hun heil, opdat zij de vruchten en de kracht in zich zouden gevoelen. En het middel, om Christus Jezus in ons te ontvangen, bestaat niet alleen hierin te geloven, dat Hij gestorven en opgewekt is, om ons te verlossen van de eeuwige dood, en het geestelijk leven te verkrijgen, maar ook, dat Hij door Zijn Heilige Geest in ons woont, en met ons is verenigd. In dit geloof moeten wij Zijn lichaam eten en Zijn bloed drinken, als been van Zijn een en vlees van Zijn vlees.

Ziehier de hoofdinhoud van mijn rechtsgeding. Hierop hebben zij mijn vonnis geveld. Zie toch eens welke, tirannie! Nog doen zij de boze wereld geloven, dat wij goddeloze dingen tegen God en Zijn kerk in het schild voeren; maar het tegendeel blijkt genoeg want zij zelf zijn het, die de gehele wereld in dwaling doen verkeren, terwijl zij op de weg der zaligheid meent te zijn, maar zij is er ver vandaan."

Steven le Roy heeft ook een uitvoerige belijdenis afgelegd, maar deze is niet beschreven. In de gevangenis maakte hij sommige geestelijke liederen van het geloof en de hoop, die hij bezat; aldus verblijdde en verheugde hij zich in de gevangenis, en loofde en prees Gods goedheid over zich.

Toen zij nu om de belijdenis der waarheid gevonnist waren, beriepen zij zich van de rechtbank van de bisschop op die van het parlement te Parijs, niet om de dood te ontgaan, maar veelmeer om de leer van Gods Zoon groot te maken, en die voor de machtigen dezer wereld te verdedigen.

Het parlement bekrachtigde en bevestigde het vonnis, zodat zij beiden kort daarna gedood werden te Chartres, in het jaar onzes Heeren 1553.

3. 1554 7 jan. Executie in Montpellier van **Guillaume d' Alençon**, geboortig van Montauban, en een lakenscheerder van onbekende naam. –

Guillaume had gereisd om Bijbels te verkopen; maar gearresteerd in Montauban, wordt hij veroordeeld tot de marteling door vuur.

Door een ander arrest, was een arme **lakenscheerder** veroordeeld om boete te doen en daarna vrijheid. Maar de vastheid van Guillame, op het moment van de uitvoering, spoort de lakenscheerder ertoe aan om de boete te weigeren; Hij wordt in gevangenis teruggebracht en drie dagen daarna verbrand.

HISTOIRE CHRONOLOGIQUE DE L'ÉGLISE PROTESTANTE DE FRANCE.

Willem d'Alençon

[JAAR 1554]

Om de leer van het Goddelijke Woord te bevorderen, hebben zij niet weinig meegewerkt, die onder het pausdom zich dagelijks bezig hielden met het verspreiden van boeken, waarin de Heilige Schrift zuiver en onvervalst uitgelegd en verklaard wordt, en zo tot hulpmiddelen dienen van hen, die zulke Godzalige leringen en heilige vertroosting en niet anders dan langs deze weg horen of verkrijgen kunnen.

Onder hen, die zich hiermee bezig hielden, was ook Willem d' Alençon, die te Montauban geboren was. Nadat hij verscheidene plaatsen en landen in het koninkrijk Frankrijk bezocht had, en eindelijk te Montpellier, in Dauphiné, gekomen was, werd hij daar door het verraad der valse broeders gevangen genomen en in de gevangenis geworpen. Toen zij hem aangaande het geloof en de godsdienst ondervraagd, en zijn standvastigheid gezien hadden, velden zij het doodsvonniss over hem, namelijk, dat hij moest verbrand worden.

Er zat ook nog een **lakenscheerder** gevangen, om de Evangelische waarheid, die door de zwakheid des vlees en de lichamelijke vrees van de ware belijdenis van de Zoon van God was afgevallen, en door de rechters veroordeeld, dat hij boete zou doen, enige tijd moest blijven zitten en de dood aanschouwen, die men d'Alençon zou aandoen.

Toen d'Alençon naar de strafplaats werd weggeleid, verkreeg hij van de almachtige God zulk een genade, dat hij deze lakenscheerder, die kleinmoedig en vervaard was, door het Woord Gods en zijn voorbeeld zeer versterkte en tot een ware christelijke standvastigheid terugbracht. Toen nu deze lakenscheerder nieuwe kracht verkregen en moed geschept had, begeerde hij van de rechter, dat men hem weer in de gevangenis brengen of met d'Alençon verbranden zou, en verklaarde, dat hij geen andere boete wilde doen, dan dezelfde belijdenis der Evangelische leer die d'Alençon beleden had, met zijn dood te bevestigen.

In dit sterk en krachtig geloof werden deze beide heerlijke getuigen der waarheid en martelaren, voor de zaak van Jezus Christus, te Montpellier verbrand, en wel d'Alençon, de boekverkoper, op de 7de Januari en de ander op Dinsdag de 10de van die maand, in het jaar onzes Heeren 1554.

4. Paris Panier

[JAAR 1554]

Paris Panier, van Salins, in het graafschap Bourgogne, was een kundig rechtsgeleerde. Hij stond het zuivere Woord van God en de zuivere leer van het Evangelie tot de dood voor, waarom hij te Dole onthoofd werd op Zaterdag de 7e April, in het jaar van onze enige Zaligmaker Jezus Christus 1554.

5. Executie in Nîmes van **Pierre de la Vau**, geboortig van Pontillac, schoenmaker. –

Zijn vonnis, na de buitengewone marteling en ondervraging ondergaan te hebben, was dat hij levendig zal verbrand worden.

HISTOIRE CHRONOLOGIQUE DE L'ÉGLISE PROTESTANTE DE FRANCE.

Pieter de la Vau

[JAAR 1554]

Pieter de la Vau, uit de stad Pantillac, vijf mijlen van Toulouse gelegen, was een schoenmaker van zijn ambacht en werd te Nimes, in Dauphiné, om zijns geloofs wil, dat op het zuivere Woord van God was gegrond, gevangen genomen.

Nadat hij een vrijmoedige belijdenis van de christelijke godsdienst had afgelegd, pijnigde men hem op zeer wrede wijze; zelfs verbrak en verminkte men zijn ledematen, opdat hij zijn geloofsgenoten noemen zou. Maar hoe men hem ook pijnigde, hij noemde nochtans niemand. Eindelijk hebben zij hem levend in die stad verbrand, welke dood hij met een krachtig gemoed onderging, in het jaar 1554.

6. 1554. Executie in Lyon van **Richard le Fevre**, geboortig van Rouen. –

Na een eerste keer in Lyon gearresteerd, werd hij bevrijd op weg naar Parijs. Hij wordt opnieuw gearresteerd in Grenoble en teruggebracht in Lyon, waar hij alvorens de bandstapel te bestijgen, zich in duidelijke taal had verdedigd.

HISTOIRE CHRONOLOGIQUE DE L'ÉGLISE PROTESTANTE DE FRANCE.

Richard le Fèvre

[JAAR 1554]

Richard le Fèvre, geboren te Rouaan, was een goudsmidsgezel. Hij werd in het jaar 1554 het eerst te Lyon gevangen genomen, waar hij in de gevangenis een christelijke broeder, die om het Evangelie gevangen zat, kwam bezoeken. Hij beled de waarheid van het Evangelie zo standvastig, stond het voor en beschermde het zo, dat hij door de raad en de rechters van de stad ter dood werd veroordeeld. Van dit vonnis beriep hij zich op het Hoge Hof van Parijs. Toen hij daarheen werd gebracht, werd hij onderweg op wonderdadige wijze uit de handen van de dienaren, die hem geleidden, verlost.

Later werd hij weer gevangen genomen te Grenoble. Doch, aangezien hij dit alles beschreven heeft, hoe men hem behandeld en wat men hem gevraagd heeft, kunnen wij dit uit zijn brief beter leren kennen, die aldus luidt:

"Wanneer gij, allerliefste broeder, mij weer gevangen ziet, moet u dit niet verwonderen, indien gij bedenkt, dat de Heere Jezus mij in deze wereld geen rust geschonken heeft, wat ik vooral ondervonden heb na die tijd, dat Hij mij uit doodsgedevaren en uit de hand der vijanden, die gij zeer goed kent, verlost heeft. Een dusdanige levensloop heb ik nu genoeg ondervonden, om niets anders te verwachten dan nieuwe aanvechting, zoals de satan mij nu reeds dikwerf aangevallen heeft. Doch Christus belooft ons geen grote vrede in dit leven noch lang bestaan, ofschoon ik dat wel zou begeren. Daarenboven was ik vlijtig, en gebruikte allerlei middelen, om vreedzaam en gerust te kunnen leven. Maar het was, zoals David zegt, *als ik dat begeerde, brak er strijd voor mij aan*. Te midden van deze verleiding was ik zodanig verslagen, dat ik dikwerf ter aarde viel, en ik werd zo verbaasd en moedeloos, dat ik in het geheel niet wist, waar ik mij zou wenden. Onder deze gevaren zou ik bezweken zijn, indien de Heere zich niet over mij had ontfermd.

Ik hoop dat de Heere, wanneer gij daaraan denken wilt, u niet zal doen vallen in ijdele gedachten en verkeerde voorstellingen, vooral naardien Hij u met oordeel des Geestes heeft begiftigd, dat gij daardoor bevreesd, Zijn voorzienigheid niet zoudt erkennen, of acht geven op Zijn eeuwige raad, waardoor mijn zaak alleen tot op deze dag werd bestuurd. Ik verwacht daarvan zulk een uitkomst, die tot eer van Zijn naam, tot stichting van Zijn gemeente en tot mijn vertroosting zal strekken, zoals ik nu reeds ondervonden heb. Immers, velen waren er, die minder streng onderzocht werden, zo door de overheid als door andere mensen; die nog in de gevangenis vertoeven, of die niet in deze ellende delen, God nochtans vrezen, zeer bemoedigd en in het geloof versterkt werden, en die allen getuigen waren van alles, wat met mij is voorgevallen. Maar, aangezien het veel te uitvoerig zou worden, om alles te verhalen, wat er is voorgevallen, zal ik alleen datgene meedelen, wat gij, naar mijn gedachte, verlangt te weten mij overtuigd houdende, dat gij dit niet uit enige lichtvaardige nieuwsgierigheid, maar alleen tot stichting en opbouw der gemeente begeert.

Het is bekend genoeg, allerliefste broeder, dat wij dikwerf in zulke tijden verkeren en aan plaatsen komen, waar wij zien, horen en opmerken, dat de eer van God schandelijk vertreden en gelasterd wordt. Dat is ook de reden, dat ik bemoedigd werd, om de waarheid Gods naar de kracht, die God mij gegeven heeft, te beschermen. Temeer deed ik dit, omdat zij mij op alle manieren er toe wilden brengen om aan hun bijgelovigheden gehoor te geven, waardoor zij mij van de ware godsdienst en het christelijk geloof tot hun goddelozen dienst verleiden wilden, daar zij toch zeer goed wisten, dat ik te Genève in de gemeente Gods woonde.

Zo zettenzij de beambte of rechtsbode, die over Dauphiné was aangesteld, tegen mij op om mij, terwijl ik in het logementvertoefde, gevangen te nemen. Hij kwam dan ook ten tien of elf uur 's nachts, nam mij gevangen, bond mij met touwen, en liet mij door een van zijn dienaren, Branche genaamd, daar het nacht was, in een kamer brengen, om des anderen daags in de gevangenis geleid te worden, wat ook geschiedde. Op dezelfde dag werd ik voor de rechter van de hoofdbeambte gebracht, die mij terstond naar een diepe kerker liet overbrengen, waar ik bijna twaalf dagen doorbracht in gezelschap van twee moordenaars, die daar des avonds gebracht waren, mij zeer schandelijk toespraken en veel verdriet aandeden. Om deze reden hebben vele eerbare en voortreffelijke lieden, die daar gevangen zaten, en mijn benauwdheid hoorden, hun best gedaan, om bij de gevangensbewaarder verboord te mogen worden, opdat ik een betere plaats zou bekomen, waar ik meer licht zou hebben.

De gevangensbewaarder van de poort, Troyne genaamd, wendde dan ook alle middelen aan bij de rechter van de hoge beambte, om mij spoedig in het verhoor te nemen. Toen hij en de bisschop dit echter ten enenmale weigerden, werd ik naar de onderstadhouder gezonden, en alzo op de eerste dag van mijn gevangenschap rondom de stad geleid van de ene gevangenis in de andere.

Eindelijk zond de onderstadhouder een advocaat en een raadsheer met de schrijver tot mij in de kerker van de poort Troyne, om mij te ondervragen. Mij werd daar naar vele broeders gevraagd, naar mijn naam, mijn vaderland, vanwaar ik kwam en waar ik heen wilde, wat ik in de stad zocht en wat de reden was van mijn gevangenschap, welke boeken ik bezat, en wat ik in het logement gesproken had. Toen ik daarop uitvoerig had geantwoord, zei de advocaat: "Geloofst gij aan de roomse kerk?"

"Geenszins", zei ik, "maar ik geloof in de algemene heilige kerk."

"Welke is de algemene kerk?" hernam hij.

"De vergadering en gemeenschap der christenen," zei ik.

"Welke is die vergadering," zei hij, "en waaruit bestaat zij?"

"Die bestaat," zei ik, "uit het aantal dergenen, die God verkoren heeft, lidmaten van Jezus Christus, de Zoon van God, te zijn, wier hoofd Hij ook zelf is."

"Waar is deze?" vroeg hij, "en hoe wordt zij gekend?"

"Zij bestaat," zei ik, "over de gehele wereld, in verscheidene plaatsen en landen verstrooid, en wordt gekend aan de geestelijke regering, die door het Woord van God plaats heeft, en ook door de sacramenten, die de Heere Jezus Christus Zelf ingesteld en haar bevolen heeft, zoals wij zien, dat vele steden en naties dus worden onderhouden en geregeerd."

"Geloofst gij dan," vroeg hij, "dat de kerk, die te Genève, Lausanne, Bern en in andere dergelijke steden bestaat, meer de ware kerk van God is, dan de heilige roomse?"

"Ja zeker," zei ik, "want die hebben de zekere kentekenen der ware kerk."

"Welk onderscheid," vroeg hij, "is er tusschen de roomse kerk en die waarvan door u gesproken is?"

"Een zeer groot onderscheid," zei ik, "want de roomse kerk wordt door menselijke instellingen geregeerd; maar de andere alleen door het Woord en het gebod van God."

"Waar heb je het eerst," vroeg hij, "deze leer gehoord?"

"In Engeland," zei ik, "te Londen. Ik ben ook van mijn vroegste jeugd af in de heilige Schrift opgevoed en onderwezen."

"Hoe lang," vroeg hij, "heb gij te Genève gewoond?"

"Tien jaren," antwoordde ik, "of ten minste negen."

"Geloofst gij ook," zei hij, "dat de maagd Maria een voorspreekster en beschermster is van zondaren!"

"Ik geloof," zei ik, "wat ons door het Woord van God wordt betuigd, namelijk, dat Jezus Christus alleen de Middelaar en de Voorspraak van zondaren is, dat de maagd Maria zalig is, maar toch het ambt van voorspreekster niet uitoefent."

"Wat zegt gij dan van de heiligen, hebben zij geen macht om voor ons te bidden?"

"Nee," zei ik, "maar ik geloof dat zij zalig zijn, en zich gelukkig gevoelen met de genade en eer, die zij door de grote weldaden des Heeren genieten, dat zij leden zijn van de Zoon van God, Jezus Christus, waarover zij zich met grote dankbaarheid zo verheugen, dat zij zulk een heilig ambt en beschermheerschap, dat God alleen aan Zijn lieve Zoon gegeven heeft, niet willen aannemen of aanvaarden."

"Maar hoe denkt gij dan," zei hij, "over hen, die de godsdienst van de roomse kerk onderhouden, houdt gij die ook voor christenen?"

"Geenszins," hernam ik, "maar als ongelovigen. Want, zoals ik reeds vroeger gezegd heb, hun kerk wordt niet door het Woord van God geregeerd, maar strijdt er veelmeer op tirannische wijze tegen."

"Geloof je ook, dat allen," zei hij, "die van de roomse kerk afwijken, Christenen zijn?"

"Ik behoef niet te antwoorden," zei ik, "dan op vragen, die mijn geloof betreffen, en aangaande wat mij is opgelegd; daarom zal het voldoende zijn, dat ik voor mij zelf en niet voor anderen antwoord. Want ieder, zoals Paulus zegt, zal zijn eigen last dragen."

Toen viel de advocaat mij weer aan, en wilde, dat ik hem zou antwoorden, en dreigde mij daartoe te dwingen, wanneer ik het niet deed. "Zo zal dit dan," zei ik, "met geen recht of gerechtigheid geschieden."

Toen mij gevraagd werd aangaande hen, die te Genève, Lausanne en op andere plaatsen de ware godsdienst beoefenen, antwoordde ik, dat ik geloofde dat zij christenen waren. Omtrent hen, die van de roomse kerk afwijken, zei ik, dat er vele bastaarden onder waren, die de ware godsdienst niet hadden, zoals de Wederdopers, de Epicuristen en die de lusten des vleses zoeken te volbrengen; die, ofschoon zij uit Babylon gegaan zijn, nochtans niet behoren tot de ware kerk en gemeente van Jezus Christus, zoals zij, die zich alleen op het Woord van God verlaten, en zich daardoor met alle gevoeligheid en op een goede manier laten regeren. Toen ik van zulken sprak, zei de advocaat, dat ik die goed kende. Ik ken hen, zei ik, door de genade Gods, niet dat ik met hen enige gemeenschap heb, maar veelmeer, opdat ik mij voor hen zou wachten en mij van hen afscheiden. Mijn voornemen is in de ware kerk van Jezus Christus en bij Zijn leer te blijven.

"Ja," zeide hij, "in de kerk van de antichrist."

Daarna vroeg hij mij, of ik in deze verdoemde leer wilde volharden.

"Ik acht haar, zei ik, die ik belijd, als zodanig niet, maar als zulk een, die geheel christelijk en heilig is. Daarom, zolang God mij de genade zal geven, om Hem in dit leven te kunnen aanroepen, begeer ik niets anders dan tot de laatste dag mijns levens, en tot de laatste ademtocht in deze leer te blijven en te volharden.

"Gij bent," zei hij, "zeer hardnekkig in uw gevoelens." En, aangezien hij zag, dat het tijd was het middagmaal te gebruiken, beval hij, dat men het andere tot na de middag zou uitstellen, en dat men mij alle vragen, en wat ik daarop had geantwoord, hetgeen de schrijver van woord tot woord opgetekend had, zou voorlezen.

Toen ik dit, volgens hun verlangen, had ondertekend, vroeg men aan de advocaat, om mij wat meer licht te gunnen; wat hij ook toestond, en waarover ook vele lieden, die in de gevangenis zaten, zich verblijdden. Door de gevangenvaarder werd ik bij zodanige broeders gezet, die mij met alle vertroosting verblijd en verheugd hebben.

Ten een uur in de namiddag riep de onderstadhouder mij in de rechtszaal. Door de gevangenvaarder werd ik bij hem gebracht, waar ook vele advocaten en een grauwe monnik tegenwoordig waren. Daar werd mij andermaal gevraagd, wat ik in mijn logement had gesproken, en vooral over de bestraffing van de logementhouder en zijn vrouw, dat hun kinderen in het gebed, dat men aan tafel bad, niet beter onderwezen waren. Ik was daartoe gedrongen om hetgeen ik in de gemeente Gods en onder eerbare lieden gezien en gehoord had; en daarom moest ik hen vermanen en onderwijzen, hoe men bij zulke maaltijden behoort te bidden.

Zij waren daardoor verbitterd, en hebben dit onwaar en geheel anders overgebracht dan ik gezegd had, wat dan ook de reden was, dat ik dit nu zo niet wilde belijden, als de onderstadhouder mij dit aanwreef. Ik bewees hem om welke woorden ik hem had vermaand, namelijk, dat alle christenen uit het hart en in de geest behoorden te bidden; en in een taal, die door ieder verstaan wordt, zoals wij duidelijk in het Woord van God worden vermaand, en aldus geschieden moet, opdat anderen daardoor gesticht zouden worden. Daarenboven, dat de gewoonte, om in een onbekende taal te bidden, door groot bijgeloof ingevoerd is, wat in de wereld door de grote onwetendheid zich nog krachtig openbaart.

Toen de grauwe monnik dit van mij hoorde, vroeg hij verlof om te spreken: en met vele woorden wilde hij bewijzen, dat hun *Benedicite en Gratias agimustibi, laus Deo, pax vivis, Requies defunctis* en andere gebeden, te veel om te noemen, en ook in allerlei talen door God verstaan worden, en dat de roomse kerk deze wijze van bidden van de eerste kerk en de oude leraars behouden had, die deze in het Latijn gebruikt hadden; in het andere geval zou men ook

niet anders dan in het Waals mogen bidden, en nog vele andere dingen beweerde hij, die te uitvoerig zijn om te worden meegedeeld.

Toen ik dat had gehoord, vroeg ook ik om geboord te worden, en op te tekenen, wat ik zeggen zou. Toen mij dit was toegestaan, antwoordde ik, dat ik niet gezegd had, dat men niet behoorde of mocht bidden in het Latijn, Grieks, Hebreeuws of in andere talen, maar dat men in de gemeente, in een vergadering of gezelschap zulke gebeden behoorde te gebruiken, die door ieder verstaan, en waardoor ieder gesticht kan worden, zoals Paulus dat de gemeente te Korinthe leerde en beval.

De monnik werd in toorn ontstoken, en begon hierover een preek te houden, en bracht enige gezochte en spitsvondige redenen uit de wijsbegeerte bij, hoe men behoorde te bidden en te danken, en beriep zich op wat de Evangelisten schrijven van Jezus Christus' intocht in Jeruzalem, dat er geroepen werd: "Hosanna, de Zoon Davids!" en zij, die deze woorden zongen, de bedoeling van de taal niet verstonden, zoals Hieronymus dit verklaart.

Daarop antwoordde ik, dat Hieronymus wel bedoeld zal hebben, dat zij die deze lofzang zongen, ter ere van Jezus Christus, bij Zijn intocht, de betekenis en de kracht van de lofzang niet begrepen, vooral daar dit een voorzegging was van David in de 118de Psalm, waar hij van de toekomst des Heeren en Diens intocht profeteert. Doch de Evangelisten, die bewijzen dat deze voorzegging in Christus vervuld was, spreken er niet van of zij de woorden verstonden. En Paulus, die vooral door de Geest van God sprak, heeft aan alle christenen een zekere regel en een algemene leer gegeven om te bidden, als hij zegt, dat men het in zulk een taal moet doen, die door ieder verstaan wordt, en ieder stichten kan, wat bij mij zo veel afdoet, dat ik om zulke spitsvondige redenen en ijdele wijsbegeerte niet veel geef.

Toen zeiden de monniken dat ik onbevoegd was, om de heilige Schrift uit te leggen, vooral omdat ik geen Latijn kende. Als hij mij namelijk bij herhaling in het Latijn aansprak, verzocht ik hem, geen andere taal tegen mij te spreken dan ik gewoon was te horen, en dat wij geen Latijn nodig hadden, aangezien wij beiden Frans kenden. Hij begon weer over een ander artikel te spreken, en wel over de macht der kerkvergaderingen en der leraren en enige andere getuigenissen van mensen, die de onderstadhouder groot en gewichtig toeschenen.

Toen nu de rechter de zaak wilde besproken hebben, waarvan zij mij beschuldigd hadden, namelijk van de koning niet te hebben geëerd, van oproer, van de verachting der maagd Maria en van de heiligen en ook van de weerspanning tegen de vorsten en koningen, antwoordde ik op alle vragen, en verhaalde de zaak, zoals zij was voorgevallen, en vooral welke moeite mijn beschuldigers deden om mij tot de gevoelens en de bijgelovigheden der menselijke instellingen over te halen, waartoe ik in geen dele gezind was.

Daarna vroeg de onderstadhouder mij, of ik de hostie, die de priester in de mis heiligt, ook heilig achtte. "Ik geloof niet," zei ik, "dat er een hostie bestaat, of dat er enige heiliging of inzegening plaats heeft."

"Waarom gelooft gij niet," zei hij, "aan het heilige sacrament des altaars, dat door Jezus Christus is ingesteld?"

"Ik geloof wel," zei ik, "aan de heilige sacramenten, die door de Heere Christus zijn ingesteld, en heb voorgenomen die tot de dood standvastig voor te staan."

"Hebt gij nooit aan de mis geloofd?" vroeg hij.

"Zulk bijgeloof," zei ik, "is mij nooit geleerd, en ik weet ook niet wat de mis of zulk een inzegening is, maar aangaande het sacrament des Avondmaals van onze Heere geloof ik, wanneer wij dit gebruiken zoals Paulus, 1 Korinthe hoofdstuk 11 beschrijft, dat wij dan gevoed en verblijd worden op geestelijke wijze, met het lichaam en het bloed van onze Heere Jezus Christus, Die de waarachtige geestelijke spijs en drank onzer zielen is. Hij is het ware altaar, waarop ik alleen rust, zoals de Apostel Hebreeën hoofdstuk 13, zegt, en ik erken geen ander altaar of sacrament."

Toen beriep de monnik zich op het 11e hoofdstuk van de 1e brief aan de Corinthiërs, en voegde er bij, wat Johannes hoofdstuk 6 geschreven staat: "Mijn vlees is waarlijk spijs," enz., en zei, dat de oude leraars der kerk in de kerkvergaderingen besloten hadden, dat de mis een heilige gedachtenis is van het lijden en de dood van onze Heere Jezus Christus.

Ik antwoordde daarop, dat ik zeker geloofde en vasthield, dat het sacrament des Avondmaals ingesteld was tot een gedachtenis van Christus' dood en tot godzalige dankzegging, zoals Paulus in het bedoelde hoofdstuk leert, en dat er ook geen andere beproeving of waardigheid wordt geëist, dan dat ieder zich onderzoekt, of hij berouw gevoelt over zijn zonden, en een zeker geloof en een vast vertrouwen heeft op de barmhartigheid van God, zich verlatende op de verdiensten van Christus, Die zich voor onze zonden in de dood overgegeven heeft, en ons een heerlijk gedenkteken van onze verzekerde zaligheid en een onderpand der beloften, die ons in het Evangelie gedaan worden, in het avondmaal geschonken heeft. En ik ben er in mijn hart zeker van en gewis, dat dit sacrament, door Christus ingesteld en bevolen, door de Apostelen aldus is onderhouden, zodat wij niet behoeven te offeren, maar de weldaden Gods, ons in Christus mild geschonken, met godvruchtige en dankbare harten te ontvangen.

Dit alles verzocht ik de schrijver woordelijk op te tekenen, welk geschrift de onderstadhouder mij gebood te ondertekenen. En, aangezien het nu laat in de avond was geworden, werd ik door de gevangensbewaarder naar de poort, Troyne gebracht.

Acht dagen daarna liet de onderstadhouder mij in zijn huis roepen, waar enige mensen waren vergaderd, met sommige predikmonniken en met de grauwen monnik, van wie wij vroeger gesproken hebben. In deze vergadering begon de onderstadhouder het onderzoek te herhalen, en vroeg mij, of ik ook aan een vagevuur geloofde.

"Ik geloof," zei ik, "dat Jezus Christus door Zijn bloed de reiniging onzer zonden heeft volbracht."

"Gelooft gij dan," zei hij, "aan geen andere wijze van reiniging of aan een andere plaats na dit leven, waar de zielen zolang in moeten vertoeven, totdat zij voor hun zonden voldaan hebben?"

"Nee," zei ik, "maar ik geloof alleen aan een voldoening, die genoegzaam is voor alle mensen, die in de offerande van onze Heere Jezus Christus en Zijn gestort bloed volbracht is, waarin alleen de afwassing en reiniging onzer zonden gelegen is."

Toen verhaalde een der monniken in het Latijn de gelijkenis in Mattheüs hoofdstuk 18, van hem die zijn mededienstknecht de schuld niet wilde kwijtschelden. Doch de onderstadhouder vermaande hem, dat hij niet in de Latijnse taal tegen mij moest spreken, want dat ik hem geen antwoord zou geven.

Vervolgens legde de Grauwe monnik mij de gelijkenis uit, en sprak nog veel meer, waarin hij aantoonde, dat Christus Jezus van tijd tot tijd zulke gelijkenissen gebruikte, om zekere zaken daarmee te verklaren, zoals hij ook zei, dat er gesproken was, dat hij vandaar niet gaan zou, totdat hij de laatste penning zou betaald hebben; en dat dit daar van een zekere plaats moest verstaan worden, waar men voor de zonden moest voldoen. Daarop zei ik, dat ik alleen een voldoening voor de zonden geloofde, die bijzonder krachtig is, namelijk die, waarmee Christus door Zijn dood onze zonden uitgewist heeft, en de Evangelische belofte, waardoor Hij ons volmaakte rust aanbiedt, zoals in Matth. hoofdstuk 11, waar Hij ons zeer vriendelijk tot zich roept. "Komt," zegt Hij, "allen tot Mij, die vermoeid en belast zijt, en gij zult rust vinden voor uw zielen;" en Joh. 10, vs. 9: "Ik ben de deur, die door Mij ingaat zal behouden worden;" verder, Joh. 14, vs. 6: "Ik ben de weg, de waarheid en het leven." Johannes zegt ook van de gestorvenen, Openb. 14, vers 13: "Zalig zijn doden, die in de Heere sterven, en zij rusten van hun arbeid."

De moordenaar, die met de Heere Jezus gekruisigd werd, is het hemelse rijk op dezelfde dag in het Paradijs zonder enige tussenkomst beloofd. En, wat de gelijkenis aangaat, die gij

verhaald hebt, die heeft geen ander bewijs, dan dat zij ons aangaande onze schuldigen plicht en ambt vermaant, dat, wanneer wij verlangen, dat God ons vergeeft, wij ook onze naasten moeten vergeven; en, indien wij deze goedheid en barmhartigheid jegens hen niet bewijzen, zo kunnen wij van God geen vergeving verwachten.

En toen de Grauwe monnik mij geen tijd wilde toestaan om te spreken, en mij gedurig daarin verhinderde, vermaande hem de onderstadhouder, dat hij mij zou laten antwoorden, en zeggen, wat ik wilde, want dat hij zelf het wel horen mocht.

Toen zei de predikmonnik, dat, wanneer mijn antwoord waar ware, er geen vagevuur noch voorburg zijn zou, Wat met het christelijk geloof en de artikelen van de Apostelen in het geheel niet overeenkwam, maar daartegen streed, daar er gezegd wordt, *dat Christus is nedergedaald naar de hel.*

Toen vroeg mij de onderstadhouder: Gelooft gij niet, dat er een voorburg is?"

"Ik weet waarlijk niet," hernam ik, "wat dat voor een ding is, en de heilige Schrift spreekt nergens van enige voorburg, en daarom geloof ik er ook niet aan.

De predikmonnik viel mij in de rede, en zei: "Waar waren dan de oudvaders voor de dood van Jezus Christus?"

"In het eeuwige leven," zei ik, "Wat zij verwachtten door het beloofde zaad van Adam, Abraham en de andere aartsvaders."

Daarna gingen zij over om te spreken over de paus, aangaande wie de onderstadhouder vroeg: Gelooft gij dat de paus ook enige macht heeft?"

"Ja," zei ik.

"Gelooft gij dan," zei hij, dat hij als een stedehouder van Jezus Christus macht heeft om te ontbinden?"

"Neen," zei ik.

"Hoe verstaat gij het dan," zei hij, "dat hij enige macht heeft?"

"Ik denk over de pauselijke macht" zeide ik, "zoals Paulus die verklaart in de tweede brief aan de Thessalonicensen, in het 2de hoofdstuk, dat, omdat de wereld de liefde tot de waarheid niet heeft aangenomen tot haar behoudenis, God daarom de satan en zijn dienaar macht gegeven heeft tot bedrog en dwaling, opdat de mensen de leugens zouden geloven, en dat zij zulke herders en leraars als zij waren hadden verdiend.

Toen trachtte de Grauwe monnik mij te bewijzen, dat Jezus Christus aan St. Pieter macht gegeven had, om te binden en te ontbinden, en dat de paus zijn nakomeling of plaatsbekleder was en een stedehouder van Christus Jezus; en dat de kerk altijd op deze wijze was bestuurd; dat zij altijd een hoofd gehad heeft in deze wereld, zoals zij er een in de hemel heeft. En al stellen de herders hun leven niet aan naar het Woord van God, dat zij verkondigen, dat men daarom hun leer niet behoort te verachten, zoals Christus leert Mattheüs hoofdstuk 23, en nog veel meer sprak hij, dat daarop betrekking had.

Ik antwoordde hem, dat, wanneer de paus en zijn aanhangers zuiver en getrouw het Woord van God verkondigden, en zij geen menselijke dromen daartoe uitdachten, en geen instellingen of wetten naar hun willekeur in het leven riepen en vaststelden, ik de zuivere leer van Jezus Christus en van de leraren der kerk, al ware hun leven anders, wel zou willen aannemen; zoals Christus zegt Mattheüs hoofdstuk 23, dat de Schriftgeleerden en Farizeeën op de stoel van Mozes zaten, en beveelt, dat men hun leer en niet hun leven navolgen moest. Maar het onderscheid is groot, of zij die de kerk bewaren, en op de stoel van Mozes, die de zetel der waarheid is, zitten, of op de stoel der leugentaal en de zetel der gruwelen en allerlei boosheid; zoals ook Daniël vroeger gezegd heeft, en ook Paulus, dat de verdorven mens en de grote gruwel zal zitten in de tempel Gods, en tegen al wat goddelijk is, zich zal verhellen. Voorts als Christus aan Petrus macht gaf om te binden en te ontbinden, dan beschreef Hij daarin een zeker deel van hun ambt, toen Hij hem en de anderen discipelen beval, dat zij het Evangelie zouden verkondigen; en heeft hen alzo tot Zijn navolgers en tot de bediening van

Zijn Woord geroepen. Dit verstonden Petrus en zijn medediscipelen zeer goed die de leraren der kerk geen andere leer voorstelden dan het Woord van God, waar de gehele kracht en macht van binden en ontbinden en ook de sleutelen in begrepen zijn, waardoor het koninkrijk der hemelen wordt opengedaan en gesloten. Maar nieuwe wetten te maken, en die op het gewetens der mensen te binden, dat strijdt tegen zulk een bediening en tegen de wil van God, die tot Zijn Woord niets toegedaan of afgenomen wil hebben, zoals de paus gedaan heeft, die naar zijn welbehagen de zuiveren godsdienst, welke naar het Woord van God ingesteld was, heeft vervalst, verdorven en ten enenmale onder de voeten vertreden. Immers, de heilige kerk ontvangt of belijdt geen andere leer dan het Woord van God, en steunt op geen gezag van mensen of op enige waarheid van hun leven; maar, zoals Paulus zegt, zij is de eeuwige raad van God, en op Zijn woord gegrond, en op de leer der profeten en apostelen gesticht, van welk geheel gebouw Christus de hoeksteen is, waarop het gehele gebouw rust, zoals dezelfde Apostel de Efeziërs aanwijst. De kerk kan ook geen twee hoofden hebben: een in de hemel en het andere op de aarde, maar alleen Jezus Christus in de hemel en op de aarde, en wel in heerlijke macht, zoals Paulus op vele plaatsen van zijn brieven leert.

Daarop vermaande en leerde mij de Grauwe monnik, hoe men Paulus moest verstaan. Hij zei, dat ik hem niet verstond, dat hij te Rome de paus had horen prediken, dat ik dit alles met een boos hart tegen hem had gesproken, en wat de oude leraren de heilige Schrift en de heilige kerkvergaderingen hadden verklaard, en nog meer besprak hij met vele woorden.

Doch om aan zijn voornemen gevolg te geven, zei de onderstadhouder mij, dat ik niet zo hardnekkig bij mijn gevoelens moest blijven.

Ik antwoordde hem, dat ik niet anders spreken mocht.

Toen hij mij vroeg, of ik in vroeger tijd niet te Lyon had gevangengezeten, antwoordde ik toestemmend.

Aan mij gevraagd zijnde, hoe en om welke zaak ik gevangen genomen was, en waar, wat er gesproken en wat en behandeld was, welk vonnis er werd uitgesproken, hoe ik verlost werd en door wie, en wat hen had bewogen om mij te verlossen, antwoordde ik, dat ik gevangen genomen was, omdat ik in de gevangenis iemand kwam bezoeken, die om het Evangelie gevangen zat, en waarvan ik beschuldigd werd, dat betrof mijn geloof, dat ik uit het Evangelie geput had. Voorts, dat ik, toen ik van de rechtsuitspraak te Lyon op een hogere rechtbank mij had beroepen, tien dagen daarna aan zekere lieden werd overgeleverd om te Parijs voor de hoge vierschaar gesteld te worden, doch onderweg, waar wij de rivier de Ligier moesten overgaan, door sommige verklede en onbekende lieden werd ontweldigd, die mij in het naaste bos brachten en vervolgens op de weg, en na mij aan de genade des Heeren te hebben aanbevolen, vrij lieten gaan, zonder dat zij mij hun namen ooit hebben genoemd.

Toen deed de onderstadhouder uitermate zijn best, en sprak er mij dikwijls over aan, dat ik hem deze zou noemen. En, als ik bij voortduring en nadrukkelijk zei, dat zij mij onbekend waren, wilde hij dit niet geloven, en vroeg mij, of ik ook verlangde, dat er met mijn zaak gehandeld zou worden, zoals te Lyon had plaats gehad. Ik antwoordde daarop, dat ik dit niet weigerde, maar zelfs verlangde.

Daarna ondervroegen zij mij aangaande de oorbiecht, of ik namelijk geloofde, dat men aan de priester biechten moest.

Ik zei, dat ik geen andere biecht kende, dan die wij dagelijks voor God moeten doen, en de broederlijke verzoening beoefenen, die Jezus Christus en Zijne Apostelen zeer hebben aangeprezen.

Toen vroeg mij de Grauwe monnik, of ik niet gelezen had, wat Christus in het Evangelie beval aangaande de biecht, die men aan de priester moet doen, toen hij de melaatse, die door Hem genezen was, beval zich aan de priester te vertonen, en dat dit de oude leraren en kerkvergaderingen van de oorbiecht verstaan en verklaard hadden.

Nadat ik zijn lange redevoering over deze dingen gehoord had, zei ik dat de gemeente van de Heere Jezus Christus nooit zulk een biecht onderhouden had, waarin de mensen hun zonden in het oor van de priester moeten fluisteren. En, al had de Roomse kerk zulk een manier van biechten in het leven geroepen, en al onderhield zij die nog, dat zij daarom niet gepast en nuttig was, want dat de kerk van Christus die niet geleerd had. De melaatse, die de Heere genezen had, was niet bevolen zijn zonden aan de priester te biechten, maar wel dat hij zich tonen zou, en een bewijs zou geven van de gezondheid, die hij door de opperste Priester verkregen had. Maar, dat wij onze zonden alleen aan God zullen belijden, daartoe vermaande ons David nadrukkelijk met zijn voorbeeld en getuigenis, in de 32ste, 51ste en 106^e Psalm, waar hij bewijst, hoe hij zijn zonden aan God beleden en van Hem vergeving verkregen heeft; en dat God de droefheid, die men over de zonden heeft, aanmerkt en die waardiger acht dan alle offeranden.

Toen de onderstadhouder bemerkte, dat de avond begon te vallen, zond hij mij andermaal naar de bewaarder der poort Troyne, in welke plaats ik geruime tijd met de broeders vertoefde, die aan de gevangenenbewaarder verzocht hadden, dat ik bij hen mocht zitten, en bij enige van hen 's nachts slapen; wat hij op hun belofte en onder borgtocht toestond.

Doch, aangezien vele mensen uit de stad en ook uit de gevangenis naar de leer begonnen te luisteren, die daar verkondigd werd, was het gerucht daarvan doorgedrongen tot het parlement in de stad. Ten gevolge daarvan werd de onderstadhouder bevolen, dat ik van hen gescheiden en in een andere plaats gebracht moest worden. Hij voerde mij daarom naar het huis van de bisschop die mij, na het bevel daartoe van de onderstadhouder en het parlement ontvangen te hebben, in de gevangenis sloot, daar hij mij volstrekt niet in zijn woning wilde hebben.

Dit was de reden, dat ik korte tijd daarna door de onderstadhouder en zijn raad geroepen werd, waar ook de grauwe monnik en de predikmonnik, van wie wij vroeger gesproken hebben, en nog andere priesters vergaderd waren. Daar deden zij hun uiterste best, en wendden alles aan, opdat ik tot de pauselijke godsdienst zou terugkeren, en boden mij alle barmhartigheid aan.

Doch ik antwoordde hun, dat ik geen barmhartigheid begeerde dan van mijn God en de Heere Jezus Christus, op Wiens genade ik al mijn hoop had gesteld. De grauwe monnik bewees toen, in een uitvoerige predicatie, welk onderscheid er bestond tussen de roomse en de Geneefse kerk.

Door deze vergelijking kwam hij tot de vraag, of de paus macht had buiten het Woord van God het gewetens geboden of wetten op te leggen. Zo haalde hij onder andere aan, wat bij Johannes in het laatste hoofdstuk van zijn Evangelie geschreven staat, namelijk, dat Christus nog vele andere dingen gedaan heeft, die in dat boek niet beschreven staan; zo ook wat Christus in hetzelfde Evangelie zegt, in het 15de en 16de hoofdstuk, waar Hij Zijn discipelen opwekt, om de Trooster, de Heilige Geest te verwachten, Die hen in alle waarheid zou leiden, wat nu de leraren der kerken de kerkvergaderingen vastgesteld en bevolen hadden. Daarenboven beweerde hij, dat te Genève ook zekere wetten vastgesteld waren buiten het uitgedrukte Woord van God; en dat bewees hij uit een klein psalmboekje, dat ik bij mij had, naar aanleiding van de bepaling, waarbij de algemene gebeden op Woensdag waren vastgesteld, alsof die dag heiliger was dan de andere.

Ik verzocht aan de onderstadhouder de vrijheid om daarop te mogen antwoorden, en de valse beschuldiging aangaande de gemeente van Genève te wederleggen, en ook wat van haar ten onrechte en verkeerd gezegd was, te beantwoorden, en om mij, terwijl zij met elkaar spraken en redetwistten, ongemoeid te laten.

Toen hij mij dit had toegestaan, las ik de bepaling, die in het psalmboek, dat de Grauwe monnik in de hand had, geschreven stond.

Ik bewees hem, dat de Woensdag in de gemeente te Genève bepaald was om de geschiktheid en de gelegen tijd, teneinde het Woord van God te horen en in de gemeente te bidden, zonder het gewetens enigermate te binden of die op bijgelovige wijze te bepalen, alsof men die niet zou kunnen veranderen; en dat ook de koningen en godzalige vorsten zich aan zulk een bepaling en dergelijke verordeningen gehouden hebben, om het volk in de kennis en in de vrees Gods en in de ware godsdienst te versterken, en dat dit het gewetens meer verlichtte dan bezwaarde.

Betreffende hetgeen hij gezegd had, wat door de leraren der kerk en de kerkvergaderingen besloten en vastgesteld was, zonder het uitgedrukte Woord van God, zei ik dat het also niet was, maar dat in het Woord van God alles beschreven en geleerd werd, wat tot het bestuur der kerk en tot zaligheid van de mens nodig is, zodat men geen andere besluiten of instellingen meer nodig had; dat Paulus betuigde niet te durven zeggen, dat Christus niets door hem gedaan had, om de heidenen tot de gehoorzaamheid van het Evangelie met woorden en werken te brengen; dat Johannes ook in zijn tweede brief vermaande, waar hij over de leer van Jezus Christus spreekt, hem niet te ontvangen, die kwam en deze leer niet meebracht; dat Paulus het de Galatiërs zeer nadrukkelijk betuigde, dat, al kwam er een Engel uit de hemel, die een andere leer predikte dan de leer van het Evangelie, die hij had verkondigd, deze vervloekt was; dat Christus in het Evangelie van Johannes bewezen had, dat Hij een ware en goede Herder was, en dat Zijn schapen de stem des vreemden niet kennen, maar dat hij, die uit God was, Gods Woord hoort, en Hij de deur is tot het eeuwige leven. Verder, dat Hij zijn apostelen uitzond, zoals Hij door de Vader gezonden was; dat zij ook geen andere leer hebben verkondigd, dan zij van Hem hadden ontvangen, waarin zij later door de Heilige Geest werden verlicht, onderwezen en versterkt; dat Petrus in zijn eerste brief, in het 5de hoofdstuk, de herders der gemeenten vermaant, dat zij hun kudde met het Woord van God alleen zouden weiden, zonder enige heerschappij daarover te voeren, tot verdrukking van de schapen van Christus; van welke deugd de priesters in het pausdom ver verwijderd waren, en wier tirannie genoeg bewijst, welk bestuur zij in de kerk uitoefenen.

Toen zei de Grauwe monnik dat de priesters en dienaren der gemeente in de oude kerk gewoon waren bijeen te komen, opdat zij met algemeen goedvinden de verschillende zaken zouden vaststellen, wat hij wel bewijzen kon, dat in de gemeente te Genève niet geschied was. Dit zou hij mij uit mijn Nieuwe Testament wel aantonen, dat hij in zijn hand had, opdat ik te duidelijker de ware gedaante der gemeente mocht leren kennen.

Ik zei, dat ik dit wel wilde zien, en verzocht hem, dat bij de wijze, waarop de apostelen in de bepalingen der gemeente te werk gingen, wel wilde bedenken en niet menen, dat de hervorming der gemeente te Genève lichtvaardig begonnen of zonder raad en voorlichting der overheid en van de bedienaars der gemeente ontstaan was, of zonder zulke naarstigheid, vlijt en zorg, als de apostelen Paulus en Silas in de gemeenten te Thessalonica en Berea hadden aan de dag gelegd en bevolen. Daarin is immers niets buiten het gezag van het goddelijke Woord ingesteld, zoals duidelijk is in Handel. hoofdst. 17. En al zijn ook de dienaren der grote gemeente van Rome en haar bruidegom de paus, tot zulke bevelen niet geroepen, zo moet men nochtans niet denken, dat de wijze van andere kerkelijke verordening zal nagelaten zijn. Duidelijk is vooral uit de kerkvergadering, die te Jeruzalem gehouden werd, om de gemeente te Antiochië te bevestigen, Handelingen hoofdstuk 15, dat de Apostelen geen wet of leer in de gemeente hebben ingesteld, dan alleen gegrond op Gods Woord, zoals Petrus openlijk bewijst, en hen bestraft die der gemeente zulk een juk wilden opleggen, hetwelk zij noch hun vaders konden dragen. Zij hielden ook de gelovigen te Antiochië voor, dat zij zich van de afgoden en dergelijke besmettingen en gruwelen zonden wachten, die in het pausdom hoog werden vereerd.

Toen wierp de Grauwe monnik mij voor, dat ik in de gemeente van de paus gedoopt was.

"Ik loochen dit niet," zei ik, "maar dit verhindert de genade Gods niet, om mij onder de Zijn te ontvangen; evenals de boosheid en verkeerdheid der mensen Zijn barmhartigheid niet in de weg staan, die Hij getoond heeft aan hen, die Hij door Zijn Geest tot het leven heeft wedergeboren, hun zielen besprengende met het bloed Zijns Zoons, zoals ook Paulus, Rom. hoofdstuk 6, van de doop sprekende, leert.

Daarna zei een hunner van die daar tegenwoordig waren, en die hoorde, dat ik de mis had afgekeurd, nadat hij vrijheid had verzocht mij te mogen aanspreken, dat ik aangaande de mis op een schandelijke en verachtelijke wijze gesproken had; en maakte met vele woorden onderscheid tussen de oude heiligen en wat men in de mis offert. Om dit te bewijzen, beriep hij zich op de 110de Psalm: "Gij zijt priester in eeuwigheid, naar de ordening van Melchizédek" en paste dit vers toe op de eeuwige heiliging der missen, vermaande mij om niet tegen de Goddelijke Schrift te spreken, en vroeg mij, wat ik daarop antwoordde.

Ik zei hem, dat de Apostel in de brief aan de Hebreëen voldoende voor mij antwoordde, die de gehele gemeente vermaande, dat zij geen andere offerande verwachten of plegen moesten. Want in dit vers van de Psalm wordt door de Heilige Geest van geen offerande gesproken, dan van de enige en eeuwige offerande van Jezus Christus, Die zich eens voor allen Gode opgeofferd heeft, zoals men dat gemakkelijk uit de woorden van de Apostel kan bemerken. Er zijn vele andere offeranden der Godvruchtigen, die Gode aangenaam zijn, zoals boetvaardigheid van het hart en berouw, waarvan men in de 31ste psalm leest, en de offerande van de lof, die de Apostel, in de brief aan de Hebreëen, hoofdstuk 13, de vrucht der lippen noemt.

Toen zij alles aanwendden, om mij tot de roomse kerk te trekken, vroeg de onderstadhouder mij, of ik mij wilde onderwerpen aan wat te Lyon in mijn eerste zaak en belijdenis was gedaan.

Nadat ik hem geantwoord had, dat ik dit wel verlangde, toonden zij mij een gedeelte der artikelen, die door mij ondertekend waren, en ook het vonnis, op perkament geschreven, dat mijn dood bevatte, namelijk, dat ik op een stuk tiendwerk moest gesleept worden naar de plaats Territorium genaamd, teneinde daar aan een paal te worden gebonden, geworgd en verbrand.

Toen mij dit was voorgelezen, en de onderstadhouder mij vroeg, of deze geschriften niet overeen kwamen met die, welke te Lyon getoond en gelezen waren, antwoordde ik, dat, wat ik had ondertekend, een gedeelte was van hetgeen mijn zaak betrof, maar dat het vonnis mij nooit was voorgelezen. Nochtans, zei ik, dat ik dit niet wilde verwerpen, maar gewillig ontvangen met het hogere beroep, dat ik gedaan had, en dat ik bereid was altijd met mijn bloed te bezegelen de artikelen van die godsdienst en van mijn geloof, die ik te Lyon en ook te Grenoble met inkt had ondertekend.

Daarna werd mij een ander geschrift voorgehouden, waarin de procureur des konings eiste, daar ik hem niet noemen wilde, die mij bij de rivier de Ligier ontzet hadden dat ik op de pijnbank zou gebracht worden; voorts, omdat ik op schandelijke wijze over de koning en de Roomse kerk gesproken had, alsmede om de ketterij, waarvan ik beschuldigd werd, dat ik zou gevoerd worden naar de Grauwe monnikenstraat, om daar de tong uitgesneden en vervolgens in een zwak en weinig brandend vuur verbrand te worden, enz.

Toen mij dit alles was voorgelezen, en de onderstadhouder mij vroeg, wat ik daarop te zeggen had, antwoordde ik, dat ik de namen van hen, die mij verlost hebben, nooit heb kunnen te weten komen; want dat zij mij, wie zij waren of wat hun bewoog om mij te verlossen, nooit hebben willen te kennen geven, dan alleen dat zij het om de leer en de godsdienst deden, die zij van mij te Lyon gehoord hadden. Ik zei verder, dat ik niet op verachtelijke wijze over de koning gesproken had, en ook geen ketter was, maar een christen. Ik verzocht, dat dit antwoord op de artikelen van de procureur des konings zou aangetekend worden.

Toen zond de onderstadhouder mij weer naar de gevangenis, totdat ik weer voor hem gebracht werd met twee getuigen, die mij vals en ten onrechte beschuldigden van wat boven is verhaald. In hun tegenwoordigheid toonde ik de onderstadhouder de reden, waarom zij valse getuigenissen aangaande mij wilden afleggen.

Toen bracht God, Die een Vader der wezen en een beschermer der vreemdelingen is, door Zijn Voorzienigheid de zaak zo ver, dat mijn belagers en valse getuigen, door hun boze en valse beschuldiging en door hun eigen kennis, hun nijdige toeleg openbaarden. Toen nu de onderstadhouder verlangde, dat ik zou antwoorden op hetgeen de procureur des konings tegen mij gezegd en over mij besloten had, zei ik, dat ik mij hield aan het vonnis, dat vroeger te Lyon over mij geveld was en het beroep op hogere rechtbank.

Later werd de zaak uitvoerig en bij herhaling besproken en beoordeeld, terwijl de onderstadhouder mij andermaal bij zich en de andere rechters ontbood, en mij uitdrukkelijk opwekte en raadde, dat ik tot hun kerk zou terugkeren.

Ik antwoordde hem echter, dat ik mij vast voorgenomen had in de gemeente van Jezus Christus en Diens Woord te blijven, en dat ik buiten die geen anderen godsdienst zou aannemen; doch, wanneer mij iets beters uit het Woord van God werd aangetoond, dat ik dan zo hardnekkig niet zou zijn, of ik zou volgen, wat God mij door Zijn Woord verklaart.

Toen vermaande een van de raadsheren mij, dat ik mij op mijn eigen wijsheid en gevoelens niet zo zeker verlaten moest; en wanneer men alzo de kerkvergaderingen verwierp, dat er dan elke dag wel een nieuw christendom zou verrijzen, vooral daarin de Duitse gemeenten de een van de andere verschilde en zij gedurig twistten.

Ik antwoordde hem, dat ik aan mijn mening niet wilde vasthouden, en op geen andere wijsheid steunen, dan alleen op haar, die overvloedig is geweest in Christus, ofschoon zij door de wereld als dwaasheid wordt geacht. Aangaande hetgeen hij gezegd had, dat in de Duitse gemeente de een van de andere verschilde in geloofszaken, en zij daarover twistten, bewees ik, dat zij, die het Evangelie ontvangen hebben, zeer eendrachtig en zonder te twisten met elkaar verkeerden, zoveel de grondslag van de christelijke godsdienst en van het geloof aangaat, en dat men voor geen nieuw christendom behoefde te vrezen, dan wat door de kerkvergaderingen was vastgesteld; want bij David, Psalm 33, en op andere plaatsen der Schrift staat, dat de raad der heidenen en der volken door de Heere wordt teniet gemaakt; daarom moet men de raad van God en Zijn Woord volgen, Zijn gezag boven alle kerkvergaderingen en uitspraken stellen; en dat ik derhalve liever in een klein christendom dan in een groot en overvloedig pausdom blijven wilde.

Daarna liet de onderstadhouder mij naar de bisschoppelijke gevangenis overbrengen. Ik vernam daarop, dat ik naar Lyon zou worden vervoerd, daar zij geen andere zaak van beschuldiging tegen mij vonden, teneinde mij te pijnigen, dan de godsdienst en mijn geloof, dat ik had beleden. Daarom verlangde ik zeer met de onderstadhouder eens te mogen spreken, wat ik bij herhaling door de dienaar van de bisschop bad laten vragen. Toen mij dit echter werd geweigerd, schreef ik enige brieven aan de rechters te Grenoble.

Toen ik geen nader antwoord van de onderstadhouder ontving, kwamen de gerechtsbode, zijn dienaars en de schrijver van lijfstraffelijke zaken tot mij, omstreeks tien of elf uur, die mij zeiden, dat ik, op bevel van de onderstadhouder naar Lyon zou vertrekken. Spoedig daarop bracht hij mij naar zijn kamer, en boeide mij met ijzeren ketenen, teneinde daar te blijven tot het dag zou geworden zijn. ten drie uur 's nachts reisden wij met spoed af. In ijzeren ketenen geklonken werd ik te paard gezet. Op reis naar Lyon namen wij de weg over Wijen, uit vrees van de lagen en listen, die de hoge beambte door gerucht vernomen had. Toen wij te Lyon kwamen, bracht hij mij in de gevangenis Rouaan, en beval mij de gevangensbewaarder zeer aan. Daarna deelde hij de stadhouder mijn zaak mee, die twaalf dagen later tot mij kwam, en mij vroeg, hoe ik heette, door wie ik was gebracht, wie ik was, en naar het een en ander van mijn vroegere bevrijding, alsook naar sommige van de voornaamste artikelen van mijn geloof,

op welke vragen ik antwoordde naar de genade en de wetenschap, die de Heere mij had veileend. Ik weet namelijk niet, wat zij over mij besloten hebben, maar verwacht de zalige dag van mijn verlossing, en bid God mij zo te helpen in geduid als Hij weet, dat ik nodig heb, en in mij also het geloof te vermeerderen en te versterken, opdat het, de gehele wereld te boven gaande, zich verheft in de hemel tot het eeuwige leven en het hemels rijk, waar ik met onze goede God en barmhartige Vader en onze Zaligmaker Jezus Christus eeuwig leven zal.

Toen later Richard bij herhaling door de rechter Tignac en door een leraar van de Sorbonne ondervraagd werd, aangaande de hoofdzaken des Christelijken geloofs, waarop hij ook te Grenoble geantwoord bad, zoals van de macht der kerk, van de pauselijke macht, van het avondmaal des Heeren, van de biecht, van de leer en de kennis des Goddelijke Woords, en dergelijke artikelen meer, waarin hij hen met nadruk tegenstond, en de waarheid steeds handhaafde, kon hij nog door hun bewijzen of woorden, noch door bedreigingen of beloften bewogen worden, zijn gevoelens van het geloof te laten varen en de waarheid te verloochenen. Zo was hij onoverwinnelijk en standvastig, in de belijdenis van het Evangelie, en daagde zijn vijanden op de dag van het oordeel, wanneer de almachtige God met grote gerechtigheid de wereld zal oordelen.

Eindelijk werd hij ter dood veroordeeld, en, toen dit vonnis werd uitgevoerd, heeft men hem eerst de tong uitgesneden en daarna levend verbrand, op Zaterdag de 7de Juli, in het Jaar 1554.

7. Executie te Toulouse van **Pierre Serre**, uit Lèse in Languedoc. –

Katholieke Priester, maar studeerde de godsdienst in Geneve en leerde het beroep van schoenmaker. Komt in Frankrijk terug om zijn broer ertoe aan te sporen om hem te volgen in Zwitserland; maar de vrouw ervan geeft hem aan als ketter, en hij wordt veroordeeld om levendig verbrand te worden, nadat zijn tong afgesneden werd.

HISTOIRE CHRONOLOGIQUE DE L'ÉGLISE PROTESTANTE DE FRANCE.

Petrus Serra

[JAAR 1554.]

Petrus Serra was geboortig van een plaats Lesa genaamd, in de provincie Cozerana, niet ver van de stad Toulouse. Toen hij priester was, en door de genade des Heeren kennis der waarheid verkreeg, kwam hij in de gemeente Gods te Genève, waar hij een handwerk, namelijk het schoenmaken, leerde. Later, gedrongen door bijzonder verlangen en liefde om zijn broeder van het pausdom en de dienst der afgoden te verlossen, reisde hij in de winter daarheen.

Toen hij in zijn vaderland gekomen was, en met zijn broeder en diens vrouw over de godsdienst gesproken had, beviel en behaagde haar de vertroosting van het Goddelijke Woord, die Petrus bracht, en zijn verhuizing, niet best. Zij gaf aan haar buurman te kennen, dat de broeder van haar man gekomen was, die dat zo weinig verborgen en geheim hield, dat het spoedig de geestelijke van het bisdom ter oor kwam. Deze was bevreesd, dat hij zou ontvluchten, en liet hem daarom, zonder enig onderzoek van zijn zaak, gevangen nemen; ofschoon dit onderzoek niet nodig was, vooral niet in een zo openbare en gewillige bekentenis, waar Petrus in beleed, waar hij woonachtig was, en welk geloof hij aanhing. Doch de geestelijke en zijn medehelpers, die zorgen wilden, dat zij niet verhinderd werden door beroep op hogere rechtbank, beraadslaagden en besloten, dat men Petrus in handen van de kettermeester van Toulouse zou overleveren.

Voor deze legde Petrus een heerlijke belijdenis van zijn geloof af, zodat hij de kettermeester op zijn eigen geweten beriep, en hem vermaande de zuivere waarheid Gods, die hij beleed, ter

harte te nemen en te belijden; wat hij hem ook gemakkelijk aantoonde en verklaarde met plaatsen en hoofdstukken van de Heilige Schrift, daar hij met een uitmuntend geheugen en goed oordeel was begaafd. Doch dit baatte niet, want hij werd daarna door de kettermeester en de vicaris van de bisschop van Cozerana als een ketter veroordeeld, en later van zijn pauselijk priesterschap ontwijd, en wel in een stadje, Muretum genaamd, bij Toulouse gelegen, waarbij gebracht was.

Vandaar werd hij overgeleverd aan de wereldlijke rechter in de heerlijkheid van Toulouse, die men de rechter der hogere rechtbank noemt, en die ook belast was met de toepassing der straf op de ketterij. De rechter vroeg aan Petrus, welk ambacht hij had, en, toen hij vernam dat hij kort geleden het schoenmaken had opgevat, wilde hij van hem weten, welk handwerk hij vroeger had uitgeoefend.

Petrus zei: "Ach, ik schaam mij dit te zeggen; want ik leidde zulk een leven, dat wel het meest boze en ergste in de gehele wereld kan heten."

Wegens dit antwoord dachten velen, dat hij een moordenaar, rover of valse munter was; daarom wekten zij hem op, dat hij het ronduit zonder vrees of schaamte zou zeggen. Doch hij was door het nadenken over zijn vroeger leven zo belemmerd, dat hem de spraak scheen benomen te zijn. Eindelijk, toen zij hem geen rust lieten, zei hij onder grote zuchten, dat hij een priester geweest was, en noemde de reden op, waarom hij zulk een leven zo lelijk en boos achtte.

De rechter sprak het vonnis over hem uit, dat hij eerst boete zou doen, namelijk, aan God, de koning en het gerecht vergeving vragen; daarna dat zijn tong zou uitgesneden, en hij levend zou worden verbrand.

Van dit vonnis deed hij een beroep op een hogere rechtbank, en werd gebracht tot de hoge gerechtskamer van het parlement te Toulouse, waar hij standvastig in zijn belijdenis volhardde.

Toen hem gevraagd werd, waarom hij zich op hogere recht bank had beroepen, zei hij, dat hij dit niet gedaan had om de dood te ontgaan; want dat hij zijn leven zo lief niet achtte, om dit niet, ter wille van de ere Gods en de getuigenis der waarheid te willen afleggen; en dat hij ook zeer goed wist, dat zij, op wie hij zich had beroepen, hem zijn leven geenszins zouden laten behouden; maar dat hij dit gedaan had, omdat hij veroordeeld was de koning vergeving te vragen, die hij nooit iets misdaan had; om vergeving aan God te vragen, daartoe, zei hij, was hij verplicht en er ook toe bereid. De reden, dat hij zich op de hogere rechtbank beriep was ook, omdat men hem had veroordeeld de tong door uitsnijding te moeten verliezen, die de Heere hem gegeven had, om er Hem mee te prijzen; en daarom meende hij, dat het onrechtvaardig en onbehoorlijk zijn zou hem van zulk een gave te beroven, en wel aan het einde zijns levens.

Dit vonnis werd echter door de hoge gerechtskamer bevestigd. Doch aangezien de eerste president bevolen was, dat hij de zaken, die het geloof betroffen, moest laten beoordelen door een gerechtskamer, die hem daartoe bevoegd toescheen, en daar Petrus in het vorige jaar de hoge gerechtskamer gekozen had, toonde de president aan, dat de beoordeling van deze zaken voor die rechters niet geschieden mocht. In de namiddag vergaderden dus de rechters van beide raadkamers en Petrus werd voor hen gebracht. Toen hij ook daar zijn geloof standvastig had beleden, en op generlei wijze daarvan was af te brengen, werd er eindelijk besloten, dat het eerste vonnis zijn kracht zou behouden, uitgenomen de boete en de uitsnijding van de tong, in geval hij niet tegen hun godsdienst zou spreken.

Toen hij naar de strafplaats geleid werd, en de school van St. Martialis voorbij ging, wees de rechter hem een beeld van Maria aan, en wilde, dat hij aan Maria vergeving zou vragen.

Petrus antwoordde hem, dat hij dit niet doen wilde, aangezien hij haar niets misdaan had, en dat dit beeld geen gelijkenis was van de maagd Maria, en slechts een stenen afgod.

Als hij dit gezegd had, beval de rechter terstond, dat hij zijn tong moest uitsteken, wat hij ogenblikkelijk deed, en die goedsmoeds liet afsnijden. Daarna werd hij aan een paal gebonden om levend te worden verbrand, waarbij hij zijn ogen zo onafgewend naar de hemel verhief, alsof hij de vlammen en de kracht van het vuur niet gevoelde, wat het omstaande volk zeer verwonderde.

Een der raadsheren zei, dat men de Lutheranen op die wijze niet meer moest doden en ombrengen, want dat dit de roomse godsdienst meer schade berokkende dan voordeel deed.

8. 1554 François Gamba verbrand

Franciskus Gamba

[JAAR 1554]

Franciscus Gamba, geboren te Isene, in het land Brescia in Lombardije, kwam, toen hij kennis aan het Evangelie verkregen had, te Genève, om over sommige belangrijke zaken te raadplegen met godvruchtige mannen, die zich in de gemeente bevonden. Hij bevond zich daar juist op Pinksterdag, waarop men het Avondmaal des Heeren hield, en brak daar met de gelovigen het brood, en oefende met hen onderling gemeenschap.

Bij zijn terugtocht, toen hij het meer Como zou oversteken, werd hij daar gevangen genomen en naar Como gebracht. Toen hij daar gevangen zat, werd hij door zeer vele en verschillende lieden bezocht, bovenal door de leraren en edellieden, die hem zeer baden, niet in die ijdele voornemens en gevoelens, zoals zij die noemden, te volharden, waartoe hij, zoals zij dachten, door krankzinnigheid gekomen was. Zij vermaanden hem nadrukkelijk, dat hij toch moest nadenken, en zorg dragen voor zijn bezittingen en zaligheid, en alle dwaasheid van zich werpen.

Doch de vrome man antwoordde bij voortdurend en standvastig, dat, wat hij beleed en voorstond, geen ijdele bespiegelingen en dwaze voornemens waren, en dat hij ook niet krankzinnig of dol was, maar dat hij de zuivere waarheid van God, het heilige Woord en de zaligmakende leer van onze Heere Jezus Christus beschermde en voorstond. Om zijn woorden te bewijzen en te bevestigen, bracht hij getuigenissen uit de Schrift bij, en zei, dat hij liever de dood wilde sterven, dan de leer van Jezus Christus, waar hij door God geroepen was om die te belijden, te laten varen of te verzwijgen.

Eindelijk, toen hij uitvoerig met de leraren der stad, met de monniken en priesters geredetwist had, en ook met anderen, die tot hem kwamen, onder wie sommigen waren, die hem van zijn gevoelens poogden af te brengen, en meer anderen, die door barmhartigheid werden bewogen, omdat zij hem voor een goed en rechtvaardig man erkenden kwamen deze allen eendrachtig tot hem, en baden hem, dat hij van die gevoelens en meningen afstand zou doen, en beloofden hem het burgerrecht der stad en zulke gunsten, als hij slechts zou verlangen.

Toen zij hem echter niet konden bewegen, lieten zij hem daarna aanzeggen, dat, indien hij niet van gevoelen wilde veranderen, hij sterven moest.

Met een verheugd gemoed antwoordde hij, dat het dit juist was, wat hij verlangde, en dat men hem geen aangenamer tijding kon brengen.

Intussen kwamen er brieven van de raad van Milaan, een bevel inhoudende, dat Franciscus Gamba moest sterven en levend verbrand worden. Toen echter de rechters zich gereed maakten om dit bevel te volbrengen, kwamen er andere aanbevelingsbrieven van Genève, die door de gezant van de keizer en vele andere edelen van Milaan ondertekend waren. Aldus werd de uitvoering van het vonnis enige dagen uitgesteld, gedurende welke tijd hij steeds standvastig in hei geloof bleef.

Niet lang daarna werden er weer andere brieven gezonden, waarin bevolen werd hem te doden. Hij werd dan ook uit de gevangenis gehaald en voor de overheid gebracht, die men de opperste bestuurder noemt, en in die stad rechter was over burgerlijke en lijfstraffelijke zaken, maar het vonnis werd geveld, dat hij moest sterven, indien hij zijn gevoelen niet liet varen.

Franciscus toonde, dat hij daarover getroost en verblijd was, en dankte de opperste bestuurder voor deze tijding. De rechter bad en vermaande hem intussen met vele woorden, dat, wanneer hij zijn belijdenis wilde herroepen, en vooral wat hij van het sacrament der mis gezegd had, hij hem zonder enige twijfel alles zou geven, en doen, wat hij hem vroeger had beloofd.

Doch Franciscus sloeg op deze beloften geen acht, en telde die nog minder dan stof, en zei bij herhaling, dat zulke beloften geenszins te vergelijken waren bij het goed, dat hij verzekerd was van de Heere te zullen ontvangen, zoals de kroon der onsterfelijkheid en het eeuwige leven, wat allen Godzalige dienaren van God is beloofd en verzekerd. Ofschoon hem moeilijke en gevaarlijke dingen voor ogen werden gesteld, om hem in zijn zeker voornemen te doen wankelen, werd toch de vroomheid van zijn gemoed niet verzwakt.

Toen de overheid zag, dat hij onbeweeglijk was, besloten zij hem des anderen daags te doden. Kort daarna, in de vroegen morgen, kwam de scherprechter tot hem, herinnerde hem aan de dood, die hij hem op die dag moest aandoen, en bad hem dat hem te willen vergeven. Franciscus antwoordde hem, dat hij vrij en onbeschoemd moest doen, wat hem bevolen was; dat hij hem dit niet alleen van hart vergaf, maar ook de Heere bad, hem met Zijn genade te willen verlichten, en tot de kennis der zaligheid te brengen, en voegde er bij, dat hij hem zelfs enig geld zou willen schenken, zo hij dit slechts had bezeten.

Daarna werd hij voor de opperste bestuurder gebracht, die hem andermaal vroeg, of hij, wat hij had gezegd, wilde herroepen, en van gevoelen veranderen.

Doch Franciscus gaf daaraan geen gehoor, en bleef bij de Evangelische waarheid volharden. De rechter zei hem toen, dat hij hem niet onkundig wilde laten, dat hij hem op aandringen van zijn heren van Milaan moest ter dood brengen. Franciscus bedankte hem daarop met vriendelijkheid, en zei, dat het hem van harte leed deed, dat zij die dit aanraadden niet wisten, wat zij deden; en bad God Zijn barmhartigheid hun deelachtig te doen worden.

Zo spoedig de doodsklok begon te luiden, kwamen er vier monniken van de orde en sekte der Kapucijnen, die hem de biecht wilden afnemen, en die hem al dadelijk opwekten, goedsmoeds en onversaagd van hart te zijn. Toen Franciscus hen zag, zei hij hun terstond, dat hij hun gezelschap niet nodig had, en vermaande hen om terug te keren. Doch die broeders hadden, zoals hun gewoonte is, een kruis in de hand, en toonden hem dat, om hem alzo de gedachtenis aan de dood van Christus in te prenten.

Doch Franciscus zei, dat Christus in zijn hart gegraveerd was, en dat hij de herinnering van Zijn dood in zijn ziel droeg, waardoor hij een bijzondere kracht in ziel gevoelde.

Toen zij hem zeiden, dat hij tot wanhoop zou vervallen, wanneer hij te midden van de smarten des vuurs het kruis niet zag, antwoordde hij, dat zijn hart met zulk een troost en blijdschap vervuld was, dat hij nu een vreugde gevoelde die het verstand en begrip van alle mensen te boven gaat. Hij voegde er bij, dat de pijn, die hij aan zijn lichaam gevoelen zou, weldra geweken zou zijn. Maar dat zijn ziel de toekomstige hemelse zaligheid zou deelachtig worden, in gemeenschap der heiligen, geesten en Engelen, met wie wij eeuwig de goederen zullen genieten, welke God Zijn kinderen bereid heeft, en die geen oog des mensen gezien en geen oor gehoord heeft.

Daarna, toen hij deze en dergelijke troostvolle woorden gesproken had, werd hem de tong uitgesneden, om hem zodoende het spreken te beletten, en, opdat het omstaande volk, dat daar ten getale van omtrent vier duizend vergaderd was, hem niet zou kunnen verstaan.

Daarna werd hij naar de strafplaats gevoerd. Toen hij daar kwam, viel hij op de knieën, sloeg zijn ogen hemelwaarts en richtte zijn gebed tot God de almachtige en eeuwige Vader met zulk een vurigheid van het hart, dat iedereen zich daarover verwonderde.

Vervolgens stond hij op, bereidde zich, op verlangen van de scherprechter, ter dood, en werd met de strop geworgd. Want, hoewel hij veroordeeld was om levend te worden verbrand, bewees men hem nochtans die genade, teneinde zijn pijn zo veel mogelijk te verkorten, terwijl later zijn lichaam verbrand werd.

Aldus werd de vrome en standvastige martelaar van onze Heere Jezus Christus, om de belijdenis der waarheid, van het tijdelijke leven beroofd, en ontving de kroon des eeuwige levens, die voor alle getrouwe getuigen der waarheid bereid is, van het begin der wereld.

Dit had plaats op de 21ste Juli in het jaar onzes Heeren 1554.

9. 1554 Augustus. Executie in Rouen van **Déni le Vayr**, geboortig van Fontenay nabij Bayeux, in Normandië. –

Eerst priester, maar reisde naar Geneve waar hij met een boekhandel begon. Hij was besloten om te venten met religieuze lektuur in Frankrijk. Hij wordt bij het dorp la Feuillie in Normandië, gearresteerd met zijn boeken, die in een vat werden verborgen. Het Parlement van Rouen veroordeelt hem om levendig na foltering verbrand te worden. Tijdens de marteling werd zijn tong uitgesneden.

Dionysius le Vayr

[JAAR 1554]

Dionysius le Vayr was geboren te Frontenay, onder het Bisdom Bayeux, in Neder-Normandië. Nadat hij het pauselijke priesterschap had vaarwel gezegd, reisde hij naar Genève, waar hij het vak van boekverkoper uitoefende, waarmee hij zich ook bij herhaling in Frankrijk bezig hield. Eindelijk ging hij zich metterwoon neerzetten op de eilanden Jersey en Guernsey, die aan de kroon van Engeland toebehoorden en opnieuw tot het Evangelie gebracht waren, door de invloed van de uitstekend christelijke koning Eduard de zesde. Ook hier oefende Dionysius zijn vak uit, en was ook enige tijd bedienaar van het Goddelijke Woord in een dorp op Guernsey, waar hij het Evangelie verkondigde.

Doch, aangezien in het jaar 1554 het pauselijke bijgeloof weer de overhand verkreeg, en het Evangelie uitgeroeid en vervolgd werd, reisde ook Dionysius, in gezelschap van vele anderen, naar Normandië, om verder de reis naar Genève voort te zetten. Zij kwamen in een dorp, la Feuillie genaamd, en Dionysius had een ton met boeken gevuld bij zich. Terwijl hij zich even had verwijderd, om een kar te halen, kwam daar mr. Willem Langlois, stadhouder van de graaf, en zijn broeder Jan Langlois, procureur des konings, die de boeken en de andere goederen nazagen, en alles in beslag namen, zelfs de man, die het goed bewaarde. Intussen kwam Dionysius aanlopen, en vroeg waarom men zijn goederen in beslag genomen had. Men antwoordde hem, omdat het ketterse boeken waren.

Hij zei, dat dit zo niet was, maar dat het boeken waren der heilige Schrift, die de waarheid behelsden, en dat zij hem toebehoorden en niet de man, die zij gevat hadden. Zij lieten dan ook die man terstond los, doch brachten Dionysius gevankelijk naar Parijs, waar hij gedurende twee en een halve maand streng bewaard bleef. Intussen werd hij door de rechters der plaats ondervraagd die hem van verraad beschuldigden, omdat hij in een land had gewoond, dat aan de Engelse kroon onderworpen was. Hij antwoordde, dat hij daarom daar niet gekomen was, maar alleen om naar Gods bevel en Zijn heilig Evangelie te leven.

Doch, aangezien men geen haast maakte met zijn rechtsgeding, lieten de eerste procureurs hem overbrengen naar Bayeux, waar hij in de bisschoppelijke gevangenis gedurende zes

dagen zo nauw besloten was, dat geen enkele van zijn vrienden hem mocht bezoeken, of iets met hem bespreken.

Vandaar werd hij overgebracht naar Rouaan, waar hij werd veroordeeld om levend te worden verbrand, en onder het verbranden drie malen uit het vuur te worden getrokken. Toen het vonnis uitgesproken was, deden zij alle moeite om te weten te komen, wie ook zo zijn gevoelens waren toegedaan, waarbij zij zelfs dreigden hem te zullen pijnigen. Dionysius antwoordde, dat zij allen tot zijn geestverwanten behoorden, die goede christenen en aanhangers van het heilige Evangelie waren, van wie het merendeel tot het koninkrijk Frankrijk en zelfs ook tot het Parlement behoorde. Hij verklaarde dat, hoe zij hem ook zouden pijnigen, hij toch niets anders zou zeggen, om niemand in ellende te brengen, en dat hij ook wist, wanneer hij op de pijnbank stierf, hij niet in het vuur zou sterven.

Toen zij dit hoorden, vroegen zij hem niets meer, maar verlangden, dat hij naar de strafplaats zou worden weggeleid. Bij zijn verlaten van de gevangenis was er een grote menigte volk, die door deze vrome martelaar met Gods Woord werd aangesproken en vermaand.

Een van de beambten riep daarom tot de scherprechter: "Snijd af, snijd hem de tong uit;" wat terstond plaats had. Toen hem de tong uitgesneden was, wilde de monnik hem een houten kruis in de handen stoppen, die zeer vast gebonden waren; doch de vrome martelaar weigerde dit, en deed al wat hij kon om de monnik bij voortduring de rug toe te wenden. De monnik riep met luider stern: "Ziet, mijn vrienden, ziet, deze boef weigert het kruis aan te nemen!"

Daarna leidden zij hem voor de grote kerk, die men *Onze Lieve Vrouwekerk* noemt, en wilden, dat hij hun heiligen de nodige eer zou bewijzen. Doch hij beduidde met handen en ogen, en op welke wijze hij slechts kon, dat men God alleen moest aanbidden, en keerde de rug naar hun afgoden. Daarna werd hij naar de brandstapel gebracht, waar men hem, volgens het vonnis, driemaal moest uittrekken. Maar God wilde dit anders; want zo spoedig het hout aangestoken was, verhief zich de vlam zeer hoog boven de heiligen martelaar, zodat de beide scherprechters hem met alle macht er niet konden uittrekken.

De gerechtsdienaren sloegen het volk, en wilden hen dwingen de scherprechters te helpen; doch dit was tevergeefs, want niemand wilde de hand er aan slaan.

Aldus eindigde Dionysius le Vayr zijn leven, om van het evangelie wil, en ontsliep in de Heere, de 9e Augustus, in het jaar 1554.

10. 1554. Executie in Parijs van **Jean Filleul**, timmerman, en van **Jillien Léveillé**, slijper, beiden van Sancerre. –

Zij worden door het Parlement van Parijs veroordeeld om levendig verbrand te worden nadat hun tong uitgesneden was; alleen vanwege dat e op de hoofdweg verklaard hebben naar Geneve te gaan met hun families.

Jan Filleul en Juliaan Leveille

[JAAR 1554]

Op Donderdag de 15e April, in het jaar onzes Heeren 1554, geschiedde het op de weg van Desire, omtrent een mijl van Nevers gelegen, dat Gillis, de eerste gerechtsbode in het land en gebied van de maarschalk van Borbonnois, ten dienste van de maarschalk van St. Andries, aansprak Jan Filleul, een schrijnwerker, en Juliaan Leveille, een nestelmaker, geboren te Sanserre, en op geveinsde wijze tot hem zei: "Broeders, ik weet zeer goed waar gij naar toe gaat, en weest niet bevreesd ons dit mee te delen; want wij willen u zelfs wel met onze mantels bedekken, en u tegen slecht volk beschermen."

Toen hij zijn dienaars had weggezonden, vroeg hij nog eens en zei: "Waar gaat gij heen broeders?"

Zij antwoordden: "Wij gaan naar Desire."

Vervolgens vroeg hij, of zij niet verder gingen, en of zij niet naar Genève wilden gaan, en of zij het jonge kind en de dochter of kamenier niet mee namen.

Zij zeiden daarop, dat zij de meisjes naar Genève brachten.

Hij vroeg hun verder, of zij hun vrouwen niet mee namen. Zij antwoordden daarop toestemmend.

Na dit alles te hebben vernomen, floot hij op de vingers, riep zijn knechten, en liet hen gevankelijk naar Nevers overbrengen, waar zij ondervraagd werden aangaande hun geloof, en waar men hen vroeg, waarom zij naar Genève gingen.

Zij beleden, dat zij dit deden om geestelijk voedsel te verkrijgen, wat zij in het koninkrijk Frankrijk niet vinden konden, en wel wegens de godslasteringen, afgoderijen en valse leringen, als om het misbruik van de sacramenten in de kerk, wat in de gemeente te Genève niet plaats had, aangezien daar de zuivere en oude leer gepredikt en beleden werd.

Men vroeg hun, of het brood en de wijn in het sacrament niet veranderd werden, en wel door de kracht der woorden door de priester gesproken, in het ware lichaam en het bloed van Christus.

Zij antwoordden, dat zij geloofden, dat Christus opgevaren is in de hemel, en zit aan de rechterhand van God Zijn Vader totdat Hij van daar komen zal om te oordelen de levenden en de doden, zoals de artikelen van het geloof betuigen, en dat het brood en de wijn altijd broden en wijn blijven.

De geestelijke vroeg hun naar het ware gebruik van de sacramenten.

Zij antwoordden, dat het brood en de wijn tekenen waren van het waarachtige lichaam en het bloed van Christus. Want, gelijk het brood het hart van de mens onderhoudt en versterkt, en de wijn het verheugt, dat ook alzo de geest onderhouden en gesterkt wordt door het dierbare lichaam van Christus en heerlijk verblijd door Zijn bloed; want dat wij daardoor in genade bij de Vader worden ontvangen.

Gevraagd zijnde naar het eten en het ontvangen van het avondmaal, antwoordden zij, dat men brood en wijn uitdeelde ter gedachtenis van het lijden en de dood van Jezus Christus; en, wanneer men het zo gebruikte, ontving men niet alleen brood en wijn, maar door het geloof het waarachtige lichaam en bloed van Jezus Christus, dat de geest zuivert en onderhoudt door het geloof.

Toen men hun ondervroeg aangaande de mis, antwoordden zij, dat het louter bijgeloof was en een afgoderij door de mensen uitgedacht, die ten enenmale vervloekt is.

Men vroeg hun, of St. Pieter niet de eerste paus was en de eerste stichter van de mis.

Zij antwoordden ontkennend, en zeiden, dat hij nooit aan de mis had gedacht, maar alleen geroepen en uitverkoren was om Gods Woord te prediken. Zij voegden er bij, dat, indien er zaligheid in de mis gelegen was, Christus dan vergeefs zou geleden hebben; waaruit men besluiten kan, dat de mis niets waard, en loutere afgoderij is, of Christus moest geheel vergeefs geleden hebben.

Gevraagd zijnde, of de priester de macht niet had, het brood te veranderen in het lichaam van Christus, antwoordden zij, dat God niet afhankelijk is van mensen en van menselijke geboden, maar dat alles aan Hem onderworpen is, en dat het toverij kan heten aan de woorden van mensen zulk een macht toe te schrijven.

Men vroeg hun, of de mis niet nodig was om de zielen uit het vagevuur te verlossen.

Zij antwoordden, dat zij de zielen veelmeer tot veroordeling strekte, en de gramschap van God tegen hen opwekte.

Aangaande het vagevuur zeiden zij, dat er geen ander bestaat dan het bloed van Christus Jezus, zoals er geschreven staat, en niemand kon gezuiverd worden dan door de uitstorting van Zijn bloed.

De geestelijke zei: "Het schijnt, dat gij de aanroeping van de heiligen ook loochent, daar gij hun geen eer of achting bewijst."

Zij antwoordden, dat zij de heiligen niet verachtten, maar om de eer hun toe te schrijven, die God alleen toekomt, dat dit ook tegen hun wil en begeerte was; want alle eer, zoals er geschreven staat, behoort God toe. En, al konden zij ons ook helpen, dan zouden zij de eer niet willen ontvangen, die God de Heere alleen toekomt, van Wie alle macht uitgaat. Aangaande de aanbidding zeiden zij: "Wij kennen er slechts een, die het doen kan, dat is Christus Jezus, die door Zijn eigen wil en ambt onze Middelaar en Voorspraak is."

Toen hun gevraagd werd, bij wie men biechten moest, en of de priesters de zonden vergaven, antwoordden zij, dat men belijdenis van zonden moest afleggen niet bij de priester, die als andere mensen een zondaar is, maar alleen aan God, Die alleen leeft, alleen rechtvaardig is, en Die alleen de zonden vergeeft, zoals er geschreven staat.

Men vroeg hun, of dan de priester geen macht had te binden en te ontbinden.

Zij antwoordden, dat hun bevolen was te prediken, en de zuivere leer van het Evangelie en het Woord van God te verkondigen, waardoor het binden en het ontbinden zowel op aarde als in de hemel plaats heeft.

Toen men hun daarna vroeg, of zij voor waar hielden alles wat zij hadden betuigd, antwoordden zij toestemmend, ondertekenden dit met hun eigen hand, en betuigden met ernst en overluid, dat zij zich zalig en gelukkig gevoelden, daar God hen waardig achtte dit te kunnen bekennen.

Kort daarna werden zij door de geestelijke van Nevers, aan de stadhouder der lijfstraffelijke rechters te Sint Pieter le Moustier overgeleverd, met bijvoeging van hun beschuldiging en belijdenis.

Daar werden zij andermaal op nieuw en bij herhaling ondervraagd aangaande alle artikelen, waarop zij op vrome wijze antwoordden en standvastig bleven in hun belijdenis. De wethouders en enige rechtsgeleerden, die daartoe geroepen waren, beraadslaagden samen, wat men met deze mannen doen zou. Hun gevoelens waren zeer verdeeld, doch het merendeel kwam daarin overeen, dat men hen moest loslaten, uit Frankrijk bannen, en, wanneer zij bezittingen hadden, die verbeurd verklaren en in beslag nemen.

Doch hiertegen verzette zich de genoemde stadhouder Jan Begeron, die ben veroordeelde om levend te worden verbrand, nadat zij eerst boete zouden hebben gedaan en om ongekleeft met een fakkel in de hand te blijven staan, terwijl men de hoogmis zou doen.

Van dit vonnis beriepen zij zich op de rechtbank te Parijs, waar zij ook scherp ondervraagd werden, doch altijd volstandig bleven. Wel scheen de gunst van vrienden veel voor hen te doen, zo zelfs, dat zij ook brieven van de koning kregen, om het rechtsgeding opnieuw te onderzoeken, zonder het vorige in aanmerking te nemen; toch wilden deze vrome martelaren van de beleden waarheid in geen dele afwijken.

Terwijl zij te Parijs waren, stierf de geestelijke ten enenmale zonder troost en in woede, waardoor velen verschrikt waren, doch ook anderen getroost, die daarin het rechtvaardig oordeel des Heeren zagen.

Toen deze vrome getuigen weer van Parijs naar St. Pieter gezonden waren, werden zij voor de raad gebracht, en uren lang gevraagd, of zij bij hun belijdenis wilden blijven.

Zij antwoordden toestemmend, en betuigden, dat zij ontrouwe kinderen zouden zijn, wanneer zij dit niet deden.

Toen las de beambte het vonnis voor, uitgesproken in het hof van het parlement te Parijs, hetwelk inhield, dat zij levend zouden worden verbrand, wanneer zij in hun belijdenis

volhardden, en dat men hun bovendien de tong zou uitsnijden; doch, indien zij wilden herroepen, zouden zij alleen verwurgd worden zonder de brandstapel te, zien en zonder dat de tong uitgesneden zou worden.

Toen de vrome martelaars dit hoorden, verachtten zij dit van ganser hart en zeiden: "Om een zeer kleine weldaad wilt gij, dat wij onze God verloochenen, maar dat zult gij bij ons niet gedaan krijgen."

Het vonnis behelsde drie beschuldigingen: de eerste was, dat zij verkeerd gesproken hadden van het sacrament. Zij antwoordden, dat dit zo niet was, maar dat zij daarover goed en godvruchtig hadden gesproken. De tweede was, dat zij de doop op valse wijze hadden verloochend. Zij antwoordden: "Neen, wij hebben die op de rechte wijze beleden."

De derde was, dat zij lasterlijk jegens God en heiligen gesproken hadden. Zij zeiden: "Wij hebben Gode behoorlijke eer bewezen, zoals alle heiligen dat verlangen." Zij zagen daarop elkaar aan, spraken elkaar moed in en zeiden: "Wij zijn niet alleen bereid een of twee leden van ons lichaam te verliezen, maar ons gehele lichaam aan het vuur over te geven, om de geboden van onze God te onderhouden."

De stadhouder bedreigde hun, de allerwreedste dood te zullen doen sterven, zo wreed als zij nog nooit gehoord hadden, wanneer zij geen afstand deden van hun geloof.

Zij antwoordden: "Doe vrij, wat gij kunt; de pijnigingen verschrikken ons niet, want daardoor zullen wij in het bezit geraken van onze erfenis, die ons bereid is, al ware het ook, dat gij ons heden het ene lid en morgen het andere ontnam."

Toen werden zij ontkleed en waren gedurende drie uren met touwen aan elkaar gebonden. In die tijd prezen zij God, dat Hij hun waardig had geacht, om voor Zijn waarheid te lijden, en zongen daarna de 16de Psalm: In uw toorn wil mij niet straffen" enz., en daarna de lofzang van Simeon: "Nu laat Heere, Uw dienstknecht in vrede," enz.

*Nu laat Gij Heer'oprecht,
Gaan in vreed'Uwen knecht,
Naar Uw geloft' gestadig.
Nadat mijn ogen klaar
Hebben gezien, voorwaar;
Uwen Heiland genadig. (Datheen)*

Van Nivers had de stadhouder een Jakobijner monnik ontboden, om hen aan te spreken, doch deze vrome martelaars maakten deze zo beschaamd met de heilige Schrift, dat hij niets anders wist te zeggen dan: "Gaat naar de duivel!"

Daarna duwde de stadhouder hun een houten kruis in handen; en, aangezien de handen zo stevig waren gebonden, trokken zij dat met de tanden er uit, en zei, dat zij een ander, veel edeler en waardiger kruis moesten dragen dan dat. Ten gevolge van dit gezegde werd de stadhouder nog heviger in toorn jegens hen ontstoken.

Daarna sneed men hen, overeenkomstig het vonnis, de tong uit; wat zij moedig doorstonden, terwijl men de volgende dag de afgesneden tongen nog in de raadskamer vond liggen.

Doch de almachtige God bewees aan deze beide martelaars, dat Hij een Heere is boven de natuur, wat allen getuigen kunnen, die bij deze rechtspleging tegenwoordig waren, want, nadat de tongen waren uitgesneden, gaf God hun macht om te spreken. Toen zij op de strafplaats gekomen waren, riepen zij: "*Nu nemen wij afscheid van de zonde, het vlees, de wereld en de duivel; nimmer zullen die ons meer lastig vallen,*" en vele andere woorden en vermaningen voegden zij daarbij.

Eindelijk vatte de scherprechter hen aan, die buskruit en zwavel voor hen gereed maakte. Jan Filleul zei tot hem: "Zout, zout dit verderfelijke vlees goed."

Toen het hout aangestoken werd, en zij aan de paal waren vastgemaakt gaven zij, zonder enige verandering in hun gelaat, hun geest gewillig aan de Heere over.

11. 1554 Moord van Paul Mumier, handelaar, afkomstig uit Orleans, te midden van de kwellingen van de foltering. –

Paulus Musnier

[JAAR 1555]

Deze man, die een koperslager van zijn handwerk was, kreeg, nadat hij de misbruiken in het pausdom had leren kennen, grote lust om de leer van de Heere Jezus Christus te onderzoeken. Onder de schijn van een jaarmarkt te bezoeken, reisde hij van Lyon naar Genève, waar hij het een en ander leerde, dat hij vroeger niet wist. Toen hij thuis was gekomen, had hij zijn vrouw graag naar Genève gebracht. Doch, aangezien die stad, wegens de ware godsdienst en kerkucht zeer gehaat was, kon hij haar daartoe niet overhalen.

Geruime tijd daarna raadden enige hem aan, om naar Londen, in Engeland, te reizen, en verzekerden hem, dat hij zich daar wel zou bevinden. Hij wist zijn vrouw er toe te bewegen, en aldus reisden zij met elkaar in het laatst van December, in het jaar 1550, met twee jonge kinderen van Orleans daarheen; en, aangezien zij zwanger was, schonk zij hem in de maand Mei een zoon, die zij Izak noemden.

Zolang koning Eduard leefde, hadden zij, die om de godsdienst naar Engeland gevlucht waren, geen nood, en vonden troost in de zuivere leer van het Evangelie. Doch terstond na de dood van de vrome koning, moesten de arme christenen zich door de vlucht zoeken te redden. Paulus vertrok ook met zijn vrouw en drie kinderen naar Dieppe en van daarnaar Rouaan, in Normandië, om verder naar Genève te reizen. In die tijd werd zijn vrouw ernstig ziek, waardoor Paulus in grote kommer geraakte. Onder die omstandigheden zei hij tot zijn vrouw, dat, indien God haar uit dit leven wegnam, hij tegen zijn geweten zou moeten handelen of sterven, en als ook hij stierf, dat dan zijn jonge onmondige kinderen in groot gevaar zouden verkeren. Doch zij overlegden de zaak zo, dat hij de drie kinderen naar Parijs zou geleiden, en daarin zeker huis bezorgen en vervolgens tot haar terugkeren; doch, indien zij in die tijd mocht sterven, dat hij dan stil van daar zou gaan, en zich niet de kinderen verzorgen, van welke het meisje negen jaren, het oudste jongetje zeven jaren en Izak, het jongste kind, omstreeks vier jaren oud was.

Toen Paulus met deze te Parijs aankwam, ging hij naar zeker logement, en beval en bad de logementhoudster, die hij voor een geschikte vrouw aanzag, dat zij deze kinderen daar enige dagen van het nodige zou voorzien en hen bewaren, totdat hij zou zijn teruggekomen.

Toen hij bij zijn vrouw terugkeerde, vond hij ze nog zieker, dan toen hij haar had verlaten. In die tijd beval de logementhoudster deze drie kinderen, dat zij naar de mis zouden gaan. Toen zij dit weigerden, liep zij terstond naar de bestuurders van de Drie-eenheid te Parijs, die aangesteld zijn om voor de arme wezen te zorgen, en gaf hun deze weigering te kennen. Deze bevalen haar zo spoedig de vader terug kwam, dit hun te kennen te geven.

Toen hij nauwelijks in het logement was gekomen, zelfs nog niets had gegeten, kwamen de genoemde bestuurders en vroegen hem, of deze drie kinderen van hem waren en of hij hun geleerd had de mis niet bij te wonen.

Daarop antwoordde hij standvastig ja, en nadat hij in korte woorden belijdenis van zijn geloof had afgelegd, werd hij naar het grote Chastellet gebracht. Teneinde te vernemen, of hij ook aan enige lieden van de ware godsdienst kennis had, legden zij hem op de pijnbank en pijnigden hem zo gruwelijk, dat hij de geest gaf.

Zijn lichaam werd vervolgens in het water geworpen en de vissen tot spijs gegeven.

12. Executie te Gray van **Nicolas Duchesne**, geboortig van Beaumont, in Champagne. - Duchesne die naar Lausanne was verhuisd, besluit om zijn zuster in Reims te gaan zoeken. Tussen Besançon en Gray, ontmoet hij een monnik, die hem aangeeft als ketter bij zijn komst in Gray. Hij wordt door de rechter van de plaats ter dood veroordeeld, weigert om zich in Dôle te appelleren en sterft in de vlammen.

Nicolaas le Chesne

[JAAR 1554]

Deze Nicolaas was uit Champagne, te Beaumont, in Porcië, niet ver van Rhetel, geboren en woonde te Lausanne, waarheen hij zich had begeven, teneinde naar het Evangelie te kunnen leven. De reden, waarom hij werd gevangen genomen, was, dat hij van Lausanne naar zijn vaderland wilde reizen met het doel om een van zijn zusters en haar man, die te Rhetel woonden, benevens anderen, die zich te Rheims, in Champagne, bevonden, te halen, waarom hij terstond naar Besançon reisde, en wel op de 23ste September, in het jaar 1554.

Toen hij op weg van Besançon naar Gry was, ontmoette hij een monnik, die een geloofsrechter was, en die enige tijd met hem over de weg wandelde. Op de weg voorbij een kruis gaande, nam Nicolaas de hoed niet af; en nu nam de monnik daaruit aanleiding om met Nicolaas over de godsdienst te spreken. Doch hij liet in het geheel niet blijken, dat hij een geloofsrechter was, teneinde zo doende Nicolaas te gemakkelijker in zijn woorden te vangen.

Zo spoedig zij in de stad kwamen, en Nicolaas op aanwijzing van de monnik in een logement gegaan was, verscheen daar de overheid van die plaats, en wel ten gevolge van de aanklacht van de monnik, en nam Nicolaas gevangen. Toen Nicolaas de monnik bij de stadsdienaren zag, zei hij: "O gij verrader, hebt gij mij alzo op de vleesbank geleverd!"

De overheid vroeg, waar Nicolaas vandaan was. Hij antwoordde, dat hij te Lausanne, in het gebied van de heren van Bern, woonde, en daar zijn vrouw en een van zijn broeders had achtergelaten.

Verder vroegen zij: "Gij zijt immers daar niet geboren?"

Hij antwoordde: "Nee, maar op een dorp, niet ver van Rhetel."

Toen hem gevraagd werd, wat hij daar doen wilde, antwoordde hij, dat hij zijn zuster, zwager en nog andere lieden vandaan wilde halen.

Daarop vroegen zij: "Is de leer te Lausanne zuiver?"

Hij zei: "Ja, want men predikt daar het Evangelie des Heeren onvervalst en rein."

Ook omtrent vele andere punten ondervroegen zij hem, waarop hij behoorlijk antwoordde, en een vrijmoedige belijdenis van zijn geloof aflegde.

Om zijn Christelijke belijdenis heeft de overheid deze Nicolaas ter dood veroordeeld. Enige raadden hem, dat hij zich op de rechtbank te Dôle zou beroepen. Hij antwoordde: "Ik geloof niet, dat de mensen te Dôle vromer zijn dan hier, want om dezelfde reden hebben zij, nog niet lang geleden, enige lieden verbrand."

Op de dag voor Nicolaas zou sterven, raadden zij hem aan, om de mis bij te wonen, en daarbij op de knieën te vallen, totdat deze geëindigd was, en dan zouden zij hem als iemand, die op reis was laten gaan.

Doch Nicolaas antwoordde, dat hij liever wilde sterven, dan zulk een schandelijke daad begaan. Aldus ging hij getroost ter dood, onder aanroeping van de Goddelijke Naam, zo lang hij zijn lichaam bewegen kon. Dit geschiedde op de 8e Oktober in het jaar 1554.

13. Marteling in Limoges van **Guillaume de Dongnon**, priester, geboortig van Jonchère. – Dongnon had noch met Geneve, noch met de predikanten van de hervorming samengespannen. Alleen de lezing van het Nieuw-Testament had zijn bekering uitgewerkt. Gearresteerd op 8 april, wordt hij als ketter veroordeeld, om hem het priesterschap af te nemen en overgeleverd te worden aan de wereldlijke rechter van Limoges, die hem veroordeelt om levendig verbrand te worden. Een prop, die van poeder van kanon wordt gevuld, wordt in zijn mond gedaan die explosie veroorzaakt.

Wilhelmus de Dongnon

[JAAR 1555]

Wilhelmus de Dongnon werd geboren in een dorp, Jonchère genaamd, vier uren gaans van de stad Lyon gelegen.

Op de 8ste April, in het jaar 1555, werd hij bij de overheid aangebracht en aangeklaagd, die hem des anderen daags te Jonchère liet gevangen nemen. De 17e van die maand werd hij naar de stad Limousin gevoerd, en aan Petrus Benedictus, een leraar in de rechten, en helper van de geestelijke te Limousin voorgesteld, om door hem onderzocht te worden. Toen de rechters zagen, dat hij bij zijn belijdenis volhardde, begeerden zij van Petrus Montanus, hun priester, deze gevangene te vermanen, en naar zijn vermogen weer op de rechte weg te brengen. Er werd ook bevolen, dat men in de stad en in de voorsteden in alle kerken God zou bidden, hem Zijn genade te willen verlenen, om afstand te doen van zijn dwalingen en ketterijen, en hem weer tot het ware katholieke geloof terug te brengen. En, aangezien de Dongnon om een Nieuw Testament had gevraagd, om te beter over zijn zaak na te kunnen denken, heeft men hem deze begeerte toegestaan en een Nieuw Testament ter hand gesteld. De volgende dag maakte mr. Petrus Montanus de koninklijke raadsheren bekend, dat hij zijn best bij de Dongnon gedaan had, maar dat hij hardnekkig bij zijn verkeerde mening bleef, en dat het hem onmogelijk geweest was hem te bekeren, hoe vele spreuken uit de Heilige Schrift hij hem ook had voorgehouden.

De rechters waren daarover zeer verdrietig, en lieten de volgende dag het ergste vonnis tegen hem uitspreken, te weten, aangezien er een gerechtelijke aanklacht tegen Wilhelmus de Dongnon ingesteld was, waarin hij als een ketter was verklaard, dat hij uit de Koninklijke gevangenis op een stuk tiendwerk naar de gerichtsplaat gesleept en daar levend verbrand zou worden, en dat al zijn bezittingen ten bate des konings verbeurd verklaard zouden worden, en men hem voor de uitvoering van het vonnis zou pijnigen, teneinde hij zijn geestverwanten aanwijzen, en op nog enige vragen antwoorden zou, opdat dit voorbeeld in levendige herinnering zou blijven, en anderen zich voor zulke lasteringen en dwalingen zouden weten te wachten, enz.

Van dit vonnis beriep de Dongnon zich op God en de koning, en verklaarde openlijk, dat hij niets anders verdedigde dan het christelijke geloof en het Woord van God. Men zei hem echter aan, dat zijn beroep niet werd aangenomen, en men met de uitvoering van het vonnis zou voortgaan.

In tegenwoordigheid van genoemde rechters legden zij hem terstond op de pijnbank, en vroegen hem, wie hem deze sekte had leren kennen, en of hij niemand kende, die deze sekte was toegedaan, en of hij die leer in geheime plaatsen had geleerd, en wie hem daartoe had aangespoord.

De Dongnon antwoordde, dat hij deze leer uit het Oude en het Nieuwe Testament geleerd had, dat hij niemand kende, die deze leer was toegedaan, daar hij zelf nog kort geleden in dwaling verkeerde, dat hij ook geen geheime plaatsen had bezocht, en dat hij zonder door iemand te zijn aangespoord, uit zichzelf daartoe gekomen was.

Toen namen de scherprechters hem en bonden hem handen en voeten; en trokken hem met een katrol omhoog, nadat zij hem een grote steen aan de voeten gehangen hadden, terwijl de rechters hem vroegen wie zijn geloofsgenoten waren, en of hij de maagd Maria wilde aanroepen, opdat zij voor hem genade bij God verkrijgen mocht, en welke boeken hij in huis had, toen hij gevangen genomen werd.

Toen riep de martelaar overluid: "O Jezus, wees mij genadig en barmhartig! Ik ken geen geloofsgenoten, ook heb ik geen boeken gehad dan het Nieuwe Testament, en een klein boekje, genaamd *Dominicae precatones* of gebeden tot de Heere; doch ik weet niet, of men die heeft meegenomen. Ook bevond zich nog in huis een boek van de heilige Augustinus over Johannes."

Daarna brachten zij hem nog eens op de pijnbank, en vroegen hem, in welke plaats hij de prediking van deze leer het eerst had gehoord.

Doch hij gaf daarop hetzelfde antwoord als boven is vermeld.

Toen zij hem losgelaten en van de steen bevrijd hadden, vroegen zij hem andermaal, of hij niet weer tot het katholieke geloof wilde overgaan. Doch in alles bleef hij standvastig. Bij het zien van zijn standvastigheid lieten de rechters twee Franciscaner monniken komen, opdat hij aan hen zou biechten. Maar hij wilde alleen aan God biechten, en zei, dat de paus, de bisschop noch de priester de macht had hem zijn zonden te vergeven.

Terstond daarna voerden zij hem uit de Koninklijke gevangenis, en leverden hem over aan de scherprechters, die hem op een stuk tiendwerk legden, en een bal in de mond bonden, teneinde hem de spraak te ontnemen, waardoor zijn aangezicht zeer misvormd en gekwetst werd.

Toen zij hem naar de algemene plaats gesleept hadden, des Bancx genaamd, deden zij hem de bal uit de mond, en de overste zei tot hem, dat, indien hij zijn gevoelens wilde laten varen, hij hem dan genade zou bewijzen. Doch hij sprak geen woord tot hem, en hield zich met bidden bezig. Toen werd de overste toornig en zei "Stopt hem de bal weer in de mond."

Daarna werd hij terstond aan een paal gebonden, en wel met een ketting om het lichaam, terwijl er in de paal een gat was, waardoor een strik ging, waarmee de beul hem zou verworgen.

Maar, toen de overste de standvastigheid van de martelaar zag, werd hij woedend en als dol, en riep tot de beul: "Weg, weg met de strik; ik wil, dat hij levend verbrand wordt." Vervolgens stak de beul het hout aan, en, aangezien de bal hol en met buskruit gevuld was, ontplofte dit door het vuur, en verstikte de Dongnon, zodat hij terstond het hoofd boog en de geest gaf.

14. 1553 mei. Marteling, in Rouen, van **Guillaume Neel**, Augustijnse priester, geboortig van bovenvermelde stad. –

Zijn arrestatie wordt te Nonancourt verricht op het moment dat hij in een herberg vermaningen tot monniken richtte. Hij wordt geleid tot Évreux, van daar in Rouen, vervolgens ontwijdt van het priesterschap, overgeleverd aan de wereldlijke macht, en veroordeeld om levendig verbrand te worden met een prop in de mond. Het volk is ontroert vanwege de wreedheid van de beul die hem met een haak op het hoofd slaat.

Uit: HISTOIRE CHRONOLOGIQUE DE L'ÉGLISE PROTESTANTE DE FRANCE.

{l'Histoire houdt 1553 aan, Crespins 1555}

Willem Neel

[JAAR 1555]

Onder hen, die de gelovigen in het land Normandië met leer en voorbeeld in grote mate hebben gesticht, moet vooral Willem Neel niet vergeten worden. In het pausdom behoorde hij tot de sekte der Augustijner monniken.

Nadat hij tot kennis van het Evangelie gekomen was, beijverde hij zich zeer om de waarheid te verbreiden. In de maand Februari geschiedde het, dat hij van Rouaan, waar hij geboren was, door Eureux trok, en toen te Nonancourt kwam, waar hij in een logement ging om te eten. Hij vond daar vele beschonken priesters, die een ongebonden leven leidden, die hij vriendelijk bestrafte en vermaande, zoals hij gewoon was te doen in logementen, waar hij op reis zijn intrek nam.

Toen hij de ongeregelde wandel der priesters zag, kon hij zich niet onthouden hen te bestraffen, niet alleen wegens hun gebreken, maar ook om hun leer, zodat de deken van Iliers, toen hij dit hoorde, hem liet gevangen nemen en naar Eureux brengen, waar hij in de bisschoppelijke gevangenis gezet werd. Daar bevond zich ook een penitentiemeester van Eureux, Simon Vigor genaamd, die een verstandig man was, en de geschriften van de onvervalste waarheid en godsdienst zeer goed had ingezien en gelezen; doch de eergierigheid en de geldgierigheid verleidden hem, ofschoon hij de naam niet wilde hebben de waarheid te vuur en te zwaard te vervolgen. Deze mr. Simon was de onderzoeker van Willem Neel, aan wie hij alle artikelen van het ware geloof beleed, niet alleen die waarnaar hij werd gevraagd. Hij bewees ook met de Schrift de valsheid der pausegezinden, en dit deed hij niet slechts een paar dagen, maar gedurende bijna veertig dagen lang. In deze tijd redetwistte de penitentiemeester met Neel, doch kon niets bij hem verwinnen, want Neel volhardde in de onoverwinnelijke waarheid.

Op zekere tijd was de bisschop van Eureux bezig met het onderzoek en de ondervraging van Neel; en, toen de penitentiemeester zag, dat hij niets op hem won, zei hij tot hem: "Mijn vriend, spreek toch niets tegen uw geweten." En, aangezien de waarheid dikwerf door de penitentiemeester werd bemanteld en bedekt, bad Willem Neel, dat hem mocht toegestaan worden zijn belijdenis in schrift te stellen, er bijvoegende, dat de woorden der gevangenen dikwijls vervalst werden, of dat men zich dikwerf in het spreken kon vergissen, en men meende anders te spreken dan het werd verstaan. De penitentiemeester stond hem dit toe binnen enige dagen te doen, wat dan ook plaats had. Aldus beschreef hij de antwoorden op de vragen, welke hem gedaan waren, en wel op een wijze, zoals hier volgt, wat uit zijn geschriften ontleend en hier meegedeeld is.

Ten eerste gevraagd zijnde, hoe hij over het sacrament des altaars, zoals zij het noemen, dacht, gaf hij daarop het schriftelijk antwoord: "De ware instelling van het avondmaal is, dat Jezus Christus het brood nam, hetwelk Hij brak, en nadat Hij gedankt had, zei Hij: "Neemt, eet, dat is Mijn, lichaam, dat voor u gegeven wordt, doet dat tot Mijn gedachtenis." Zo ook de drinkbeker, waarbij Hij zei: "Neemt die, drinkt allen daaruit. Dit is Mijn bloed, dat voor velen vergoten wordt tot vergeving van zonden." Behoorlijk is het, dat wij op deze woorden goed acht slaan. Christus heeft dit sacrament in Zijn gemeente ingesteld, om gedurig gedachtenis te houden der verlossing van de dood der zonden, door de offerande, die Hij zelf in Zijn eigen lichaam heeft volbracht, zoals in de brief aan de Hebreëen, hoofdstuk 6, 7, 8 naar waarheid is bewezen, namelijk, dat Hij zich eenmaal heeft opgeofferd en niet meer sterven zal. Laat ons nu verder deze woorden nagaan, teneinde te bedenken, dat Hij het bloed van Zijn lichaam vergoten heeft, hetwelk Hij aan Zijn Vader heeft opgeofferd, tot vergeving van de zonden Zijner gemeente, wat Hij slechts eenmaal heeft gedaan, om haar eeuwig zalig te maken. In dit heilige avondmaal bewijst Christus, dat Hij de Meester is en Zijn gemeente de dienstmaagd, zodat Hij gehoorzaamheid wil, en dat men oprecht doe, wat Hij gebiedt. Immers, het is het ambt des Meesters te gebieden, en dat van de dienaar om te gehoorzamen. Christus toont hier te zijn een Bruidegom van Zijn gemeente, die Hij uit liefde tot Zijn wettelijke bruid heeft

aangenomen. Het ambt van een oprechte bruid brengt mee, om te berusten in en te doen de goede wil van haar Bruidegom; handelt zij anders, zo gaat zij niet wettelijk, ootmoedig noch gehoorzaam te werk, maar vals, verwaand en ongehoorzaam. Verder, Christus doet zich kennen als een Vader, die Zijn kinderen wil voeden, als Hij hun Zijn lichaam en bloed geeft, voorgesteld door het brood en de wijn, dat een onverderfelijke en eeuwige spijs is.

Er is gezegd, dat Hij brood en wijn nam, en zei: Dit is Mijn lichaam en bloed, eet en drinkt allen daarvan." Christus heeft dit gedaan, omdat Hij de zwakheid van het verstand der Apostelen aanzag, zoals Hij vaak had ondervonden. Daarom stelde Hij in Zijn avondmaal een zichtbaar en tastbaar teken voor, om ons te doen zien wat onze ziel onzichtbaar voedt, hetwelk Zijn lichaam en bloed is, welke spijs wij zien noch tasten kunnen, omdat zij geestelijk is. Een levend geloof wordt daarom hier vooral geëist, daar er anders geen leven maar de tweede dood bestaat. Ik heb gezegd, dat Christus in het avondmaal zich een Meester, een Bruidegom en een Vader toont, als Hij zei: Neemt, eet, dit is Mijn lichaam." En ziedaar in deze woorden het ambt van de Meester, de Bruidegom en de Vader. Die nu door Christus Jezus wil aangenomen worden als Zijn dienaar en gehoorzamen leerling, kind en vrouw, die moet Zijn lichaam nemen en dat eten, en Zijn bloed drinken, zoals Hij dat beveelt, en niet zoals de Schriftgeleerden en de Farizeeën dat opgevat hebben, alsof men het eet met de tanden en doorslikt, gelijk men het brood eet en de wijn drinkt.

Nu, laat ons wel letten op het bevel van Christus, dat wij goed behoren te onderhouden en niet te verbreken, dat is, dat Christus, toen Hij het brood gaf, ons bewees, dat Zijn lichaam het ware hemelse brood is, hetwelk alleen de ziel voedt, zoals het stoffelijke brood niet anders voedt dan het lichaam. Toen Hij de wijn gaf, bewees Hij ons, dat Zijn bloed de ware drank onzer zielen is, die Hij verkwikt en laaft als de zonden vergeven worden. Want het bloed van Jezus Christus versterkt en verheugt ons, daar het onze zonden uitwist, en onze zielen verwarmt met een goede ijver en toegenegenheid, zoals de wijn het lichaam verheugt, verwarmt en versterkt.

Hierop behoren wij te letten in het Avondmaal, als wij met onze vleselijke ogen het brood en de wijn zien, dat wij onwaardig zouden eten en drinken, als wij niet bedachten, wat Jezus Christus ons aanbiedt, namelijk Zijn lichaam en bloed tot geestelijk voedsel. Want de ziel leeft niet van stoffelijk brood en wijn, waar het lichaam zijn wezen aan ontleent, aangezien zij een geest is. Ik zei, dat men Jezus, om de genoemde redenen, moet gehoorzamen, Die gezegd heeft: "Neemt, eet," en niet: "Neemt Mijn lichaam en offert het tot een offerande voor de vergeving van zonden," en daarna: "Eet," wat onder de oude wet plaatshad, waar de priesters de offeranden der dieren namen, en, nadat zij die hadden geofferd, het ene aten en het andere verbrandden of verwierpen; hetwelk een voorbeeld der offerande van Jezus Christus was, die Hij in Zijn lichaam volbracht heeft tot zaligheid der gelovigen. Aangezien nu de opoffering van Jezus Christus, door Hem eenmaal volbracht, eeuwig is, die Zijn uitverkorenen niet alleen in deze wereld, maar in het eeuwige leven behoudt zo worden de christenen geroepen om te nemen en te eten, en niet op te offeren; want Jezus Christus offert Zichzelf op, wat de zielen voedt en niet de buik. Laat ons het daarom nemen, zoals het is, en onze geest zijn voedsel niet onthouden, wat hij door het geloof ontvangt. Laat ons onze geest en het lichaam de Vader aanbevelen, in de kracht der heilige offerande van Zijn geliefde zoon, die Hij eens ontvangen heeft tot voldoening van al onze zonden, die Hij nu niet meer bedenken zal. Want deze offerande aannemende, heeft Hij ons allen samen voor rechtvaardigen en beminde ontvangen. Aangezien Christus ons Zijn lichaam en bloed tot onze blijdschap heeft gegeven met al wat het Zijn is, en onze zonden tot de Zijne heeft gemaakt, zo heeft Hij, die rechtvaardig en aangenaam is voor Zijn Vader, ons met Hem gerechtvaardigd en Gode Zijn Vader behaaglijk gemaakt en onze Vader door Hem, aan Wie ere zij en dankbaarheid tot in eeuwigheid. Amen."

Met een eed werd hem gevraagd, of hij niet geloofde, dat het lichaam van Christus werkelijk was in het sacrament des altaars, zoals dit van de maagd Maria was geboren, gelijk Hij in de wereld predikte, zoals Hij at en dronk in het avondmaal, gelijk Hij aan het kruis hing, en of men dit niet also in het sacrament moest eten.

Hij antwoordde, dat het aldus in geen dele wezen kon. "Want," zei hij, Indien dit zo ware, dan zouden wij niet verlost zijn, en de Schrift ware leugenachtig en ons geloof ijdel. Toen Christus uit de schoot Zijner moeder kwam, moest Hij, als elk ander kind, zuigen; predikende, was Hij aan honger, dorst, hitte en koude onderworpen, en ook aan de vloek van het kruis, omdat Hij nog sterfelijk was en niet opgestaan. Indien dit nu nog zo met Hem was, zouden wij niet bevrijd zijn van de dood in het leven; want om verlost te worden, was het nodig, dat Hij stierf, en uit de dood tot het leven weer opstond. Het is een openlijke en vervloekte ketterij te zeggen, dat men het lichaam van Christus op zulk een wijze behoort te eten. En, indien dit also ware, dan zouden wij in grote mate dwalen, omdat wij geloven dat hij gestorven en opgestaan is, en een heerlijk en onsterfelijk lichaam heeft. Ik belijd wel, dat Hij hetzelfde lichaam bezit, dat uit de maagd geboren is, en dat Hij nu zit aan de rechterhand Gods des Vaders; maar er is een groot onderscheid tussen het lichaam en de wijze van het te eten; wat niet op die wijze plaats heeft, zoals het uit het maagdelijke lichaam kwam, maar zoals het zit aan de rechterhand des Vaders, anders zouden er in de gemeente geen sacramenten zijn. De sacramenten van het avondmaal en de doop zouden geen sacramenten zijn, aangezien zij hun kracht ontlenen aan de uitstorting van het bloed van Jezus Christus, in Zijn dood en opstanding. Daarom is het een ketterse leer, om te onderwijzen, dat Hij sterfelijk zou zijn, en men behoort die niet te geloven, maar te verwerpen, als de leer van de satan, van haar vader, de vader der leugens en der verdoemenis.

Verder vroegen zij, of hij niet geloofd dat er een vagevuur is. Hij antwoordde, dat hij beled, en ook wilde bewijzen tot de dood toe, dat het bloed van Christus de enige reiniging en zuivering is, die de zielen van de kinderen Gods van al hun zonden zuivert, zoals blijkt uit Hebr. 1, vs. 5 en hoofdstuk 6 en 1 Joh. hoofdstuk 1. De Schrift bewijst ook, dat de ware christenen, vrij van alle pijnigingen en gezuiverd, terstond de rust genieten zo spoedig de geest van het lichaam scheidt. In de Prediker staat: "Waar de boom valt, daar zal hij liggen;" dat is, indien de mens niet sterft in de genade des Heeren, zal hij blijven in een plaats, waar geen genade is, namelijk de hel. Want Paulus zegt: "Uit genade zijt gij zalig geworden door het geloof, en dat niet uit u, het is Gods gave; niet uit de werken, opdat niemand roemt; naar Zijn barmhartigheid heeft Hij ons zalig gemaakt." God heeft nooit enige zondaar barmhartigheid bewezen, of Hij reinigt ook de ziel. Wie dan aldus in de genade en barmhartigheid Gods sterft, en daardoor is gereinigd, zou die niet zalig zijn? Dat is ontwijfelbaar zeker.

Christus zegt in het Evangelie van Johannes: "Ik ben de opstanding en het leven; die in Mij gelooft zal leven, al ware hij ook gestorven; en een iegelijk, die leeft, en in Mij gelooft, zal niet sterven in der eeuwigheid." Christus stelt zich voor als de Opstanding en het Leven. Daarna spreekt Hij van tweeërlei dood. De een lichamelijk, de andere eeuwig. Wanneer Hij Zich de Opstanding noemt, spreekt hij niet van de algemene opstanding, want dan moeten allen opstaan, doch niet allen ten leven, omdat zijden tweede dood gestorven zijn, waarin geen leven is; want David zegt, dat het leven der zondaren zal vergaan. Dan heeft Christus ook bedoeld hen, die in een levend geloof sterven, die Hij uit de lichamelijke dood opwekt tot het eeuwige leven. "Die in de Zoon gelooft," zegt Hij, "die heeft het eeuwige leven, en komt niet in de verdoemenis, maar is van de dood overgegaan in het leven."

Ziet dan, dat de gelovige na dit leven in geen vagevuur komt, maar tot het leven overgaat; want, terwijl hij hier nog leeft, is hem het eeuwige leven gegeven, en aldus is de lichamelijke dood een doorgang tot het eeuwige leven. Johannes getuigt, dat God ons het eeuwige leven

gegeven heeft, en dat dit leven is in zijn Zoon en dat, wie de Zoon heeft, het eeuwige leven heeft. Het is ook waar, dat Jezus Christus, Die de waarheid en het leven is, niet wonen zal met een ongelovige, maar alleen met Hem, die in Hem gelooft; en die in Hem gelooft, heeft het eeuwige leven. In de Openbaring van Johannes hoofdstuk 14, lezen wij: "Zalig zijn de doden, die in de Heere sterven;" dat zijn zij, die in Hem geloven. Hij zegt immers, dat zij zalig zijn, en niemand kan zalig zijn, dan die in het eeuwige leven is. Die dan sterven, en elders heengaan, zijn niet zalig."

Hiertegen antwoordden zij: "Voor Hem buigen zich alle knieën, die in de hemel, op de aarde en onder de aarde zijn." Onder de aarde noemen zij hun vagevuur.

"Maar ik antwoordde, dat Paulus daar van geen vagevuur spreekt, maar de heerlijke overwinning van Christus bewijzen wil, die Hij door de dood van het kruis heeft verkregen, wel zo, dat alle schepselen, zowel Engelen als mensen en duivelen Hem onderworpen zijn, en gedwongen te belijden, dat Jezus Christus door Zijn overwinning is opgenomen naar de hemel tot de heerlijkheid van God Zijn Vader; dat is, ten onze nut, want onze mensheid, die Hij heeft aangenomen, is daar. Daarom moeten wij niet vrezen. Indien wij een levend geloof hebben, worden wij zalig, daar Hij door Zijn bloed ons gemoed gereinigt heeft van alle zonden Welke zij prijs en ere in eeuwigheid. Amen."

Zij zeiden ook, dat men het Evangelie niet zou geloven, indien de kerk het niet voor een Evangelie had aangenomen.

Hij antwoordde aldus: "Het Evangelie is van zulk een grote kracht en waardigheid, dat het niet enig schepsel in de hemel of op aarde nodig heeft; want daarin zijn alle schatten en rijkdommen van God besloten, namelijk, de beloften van de vergeving der zonden en van het eeuwige leven, door Zijn genade. Van de kracht en het gezag van dit Evangelie spreken Paulus, Petrus, Jakobus en andere Apostelen, ten wiens behoefte het Evangelie er was, want uit hen zelf bezaten zij geen kracht, en waren ongeleerde en ongeletterde vissers, totdat Christus ben benoemde tot zendboden en gezanten van het Evangelie, om Zijn naam te dragen voor de gehele wereld, zeggende: "Gaat heen in de gehele wereld, predikt het Evangelie aan alle creaturen. Die geloofd zal hebben, en gedoopt zal zijn, zal zalig worden; maar die niet geloofd zal hebben, zal verdoemd worden." Ziet, hoe de Apostelen door het Evangelie kracht hebben verkregen, die zij vroeger niet bezaten. Daarom hebben zij, op zichtbare wijze, in de gedaante van vurige tongen, de Heilige Geest ontvangen. Zij waren het, door wie Christus Zijn gemeente heeft willen planten; zij waren het, die het uitgedrukte bevel van Christus hebben ontvangen, om Zijn volk door Zijn Evangelie te onderwijzen. Hij beval hun geen andere dingen te verkondigen dan Zijn heilig Evangelie, dat het Woord van God Zijn Vader is, zeggende: "Gelijk Mij de Vader gezonden heeft, zo zend Ik u." Nu is het waar, zoals Jesaja getuigt, dat God Zijn Zoon Christus Jezus heeft gezonden om het Evangelie te prediken, zoals ook Christus Zelf belijdt: "De Geest des Heeren is op Mij, om een blijde boodschap te brengen de zachtmoedigen." Aldus heeft Christus Zijn discipelen ook uitgezonden, Lukas hoofdstuk 9, zeggende: gaat heen, predikt het Evangelie." Uit dit Evangelie is het ook duidelijk, dat de macht om zonden te vergeven de mens niet bezit, maar God alleen. Want er staat bij de Profeet Jesaja, die daar spreekt in Gods naam: "Ik, Ik ben het, Die uw overtredingen uitdelg om Mijnentwil." Bij de Evangelist Lukas staat geschreven, dat de Farizeeën zeiden: "Wie kan de zonden vergeven dan God alleen?" Daarom, de macht om zonden te vergeven aan hen die ons misdaan hebben, bezit de mens niet. En als Christus zegt: "Wie gijlieden de zonden vergeeft, die worden zij vergeven, en wie gij ze houdt, die zijn ze gehouden," dan geschiedt dit door Gods Woord, dat Hij hun beval te verkondigen. Voor hun roeping als Apostelen deden zij geen wonderen, daar zij met het Evangelie daartoe de macht ontvangen hebben, doch dit was hun eigen macht niet. Men ziet dit aan de kreupele, Handelingen der Apostelen, hoofdstuk 3, toen zij voor het volk predikten en zeiden: "Dat gij

dezen ziet wandelen, is niet door onze kracht, maar door de kracht van Hem, Die gij gekruisigd hebt, Welke is Jezus Christus van Nazareth."

Aldus schreven de Apostelen al de macht en de eer toe aan God, wat zij niet doen, die in deze dagen zich beroemen opvolgers der apostelen te zijn; want als deze zeggen, "dat men het Evangelie niet zou geloven wanneer de kerk dit niet had ontvangen," schrijven zij de macht van het Evangelie aan zichzelf toe, alsof zij zeiden: "wij zijn de kerk. Indien wij het Evangelie hadden verworpen, zou er geen Evangelie zijn." Doch de apostelen schrijven al hun kracht aan Christus en Zijn Woord toe, en zij vormden toch de eerste, heiligste en volmaaktste kerk. In de kerk bestaat geen macht dan uit Gods Woord, dat de sleutel is, die het Koninkrijk der hemelen opent voor hen, die het ontvangen, en sluit voor hen, die het verwerpen. Het is duidelijk, dat de gemeente van Jezus Christus geen anderen steun heeft tot haar bescherming dan Gods Woord. Paulus schrijft aan de, Corinthiërs. "De wapenen van onze krijg zijn niet vleselijk, maar krachtig door God." Daarom wekt hij de Efeziërs, om het zwaard des Geestes te nemen, hetwelk is Gods Woord; want, zoals die apostel tot de Hebreëën zegt, het is scherpsnijdender dan enig tweesnijdend zwaard. Dit is het mes, dat God Jeremia gaf, brandende als een gloeiende kool; en Jesaja had het in de mond, snijdende aan beide zijden. Dit is de mond en de wijsheid, die Christus Zijn apostelen gaf, om hun tegenstanders te overwinnen, die tien niet konden weerstaan, gelijk dit in Stéfanus gebleken is, en ook alzo zal zijn met alle christenen, die met Gods Woord de naam van God en Christus zullen voorstaan en belijden. Ik, heb gezegd, dat de gemeente van Jezus Christus voor haar leer en haar voedsel der zielen niets anders bezit dan Zijn Woord wat haar Herder en Bruidegom haar schenkt, Die ook geen andere schapen heeft dan die Zijn stem horen, dat is Zijn Evangelie en het Woord van God Zijn Vader, als Hij zegt: "Mijn schapen horen mijn stem, en Ik ken dezelve, en zij volgen Mij; en Ik geef hun het eeuwige leven." Verder: "Die uit God is, hoort Gods woorden." Deut. 8, vs. 3: "De mens leeft niet van brood alleen, maar van alles, wat uit des Heeren mond uitgaat." En daarom vermaant ons Jakobus het Woord te ontvangen met zachtmoedigheid, dat in ons geplant wordt, hetwelk onze zielen kan zalig maken. En er is ook geen ander Woord, dat het Woord des levens of het Evangelie der zaligheid genoemd wordt, dan alleen Gods Woord: ook zal niemand een Herder der gemeente van Christus genoemd worden, dan die deze zuivere leer van het evangelie meebrengt. Wanneer ook iemand ons een andere leer verkondigt dan deze, laat ons die niet ontvangen; veel meer moet hij vervloekt zijn, al ware hij een engel uit de hemel.

Het onderscheid van de goede en kwaden herder en van beide gemeenten, namelijk van Christus en die van Zijn tegenpartij, van de antichrist, is genoeg bekend uit Gods Woord. Christus heerst, regeert, beveelt en bestuurt Zijn kerk door Zijn getrouwe dienaren met Zijn Woord. Paulus zegt, dat het fundament der gemeente van Christus de leer is van apostelen en profeten, die een gemeente is zonder vlek of rimpel, eenvoudig als een duif, voorzichtig als een slang en ootmoedig en geduldig als een schaap onder de wolven. De kerk van de antichrist en zijn dienaren is vol leugens, bedrog, onoprechtheid en valsheid, want zij wordt dooi, Gods Woord niet geregeerd, en men ontdekt in baar niets anders dan misbruiken in de leer van Christus; buiten Gods Woord toch is er geen zaligheid; en in de kerk van de antichrist vindt men niet anders dan verwaandheid, ijdelheid en wreedheid, waarvan David zegt: "Ik haat de vergadering der boosdoeners."

Van de wreedheid, die zij tegen de gemeente van Christus getoond heeft, zijn vele voorbeelden. In het Oude Testament lezen wij, dat Kaïn zijn broeder Abel vermoordde, dat Izébel de heilige Profeten doodde, dat Manasse de straten van Jeruzalem vervulde met bloed, dat Farao de kinderen Israëls vervolgde. In het Nieuwe Testament zien wij, dat de schriftgeleerden en Farizeëën zich tegen Christus en Zijn apostelen verzetten, en allen doodden, die hun de eeuwige zaligheid predikten. Dit geschiedde niet, omdat zij door het Woord van God, maar door het woord der leugens werden geregeerd, zoals dit duidelijk is in

het gehele Oude en Nieuwe Testament en uitgedrukt bij Jeremia, hoofdstuk 23. Wij moeten ons daarom nergens anders op verlaten, dan op het enige Woord van God; want hem, die onderhoudt, wat Gods Woord gebiedt, zal God als een gehoorzame dienaar ontvangen. In deze leer volhard ik, daarin wil ik sterven, verzekerd zijnde, dat God mij genade zal schenken, om Zijns Naams wil en om de eer en de liefde van Zijn Zoon, Die Hij als een Zaligmaker geschonken heeft, aan wie prijs zij en ere in eeuwigheid." Amen.

Aangaande het vasten en de spijsen, die men eten mag, antwoordde hij, dat het vasten goed en heilig was en een gebod van Jezus Christus. "Niet dat Hij bevolen heeft op zekere tijden te vasten, maar Hij heeft gezegd, "als gij zult vasten," dat dit dan geschieden moet om de dartelheid van het vlees te temmen, en dan tot dienstbaarheid te brengen, opdat het de Geest van God dient. Deze is niet alleen gelegen in de onthouding van spijs en drank, noch in de onderscheiding van spijsen, maar in een oprecht leven, in nuchterheid, zuiverheid, vriendelijkheid en liefde tot de naaste, zoals Jesaja zegt: "Is niet dit het vasten, dat ik verkies, dat gij de hongerigen uw brood mededeelt, en de armen en de verdrevenen in huis brengt?" Vasten is wel goed, wanneer het zonder bijgeloof of misbruik geschiedt, dat is, zonder een gewetenszaak te maken van de een spijs boven de andere te kiezen, alsof er meer heiligheid gelegen ware in de een dan in de andere. Paulus schrijft aan de Romeinen: "Het koninkrijk Gods is niet spijs en drank." Want men moet voedsel ontlennen uit de spijs, die God ons gegeven heeft, om die met dankzegging te gebruiken; en wat de mond ingaat verontreinigt de mens niet. Die ons het voedsel voor het lichaam geeft, heeft de spijs geheiligd, en ons de een niet meer verboden dan de andere; nochtans, zoals Paulus zegt: "Die daar eet, verachte hem niet, die niet eet; en die niet eet, oordele hem niet, die daar eet." Want die sterk is mag wel toezien, dat hij de zwakke niet ergere, wel wetende, dat het nuttiger is nimmermeer vlees te eten dan daardoor hen te verderven voor wie Christus is gestorven. Aldus moet het leven van een christen ingericht zijn."

Ondervraagd betreffende de paus en diens macht, antwoordde hij, dat God is de enige Meester, Die in al Zijn werken onberispelijk is, Die de hemel en de aarde en al wat er in is, geschapen heeft, Die de mens, om wie Hij alles schiep, gemaakt heeft naar Zijn beeld, die Hij een gebod gaf toen Hij hem in de aardse lusthof geplaatst had, en zei: "Eet van alle vruchten, doch niet van de boom des levens, want, als gij daarvan eet, zult gij sterven." Ziet daar het eerste gebod, dat God gaf, om de mens tot gehoorzaamheid te brengen, en die te onderhouden. Doch de mens wilde zich hoger verheffen dan God hem gemaakt had, trachtte aan God gelijk te zijn en geloofde aan de geest der eerezucht, die hem beloofde, dat hij dit worden zou door begeerlijkheid. Hierdoor is de vloek gekomen over alle mensen, zodat de enige Zoon van God de straf der overtreding heeft moeten dragen, of wij zouden verloren zijn gegaan; doch Hij heeft het gewillig gedaan, en in plaats van deze vloek, heeft Hij ons de eeuwige zegen van God verworven. Voor Hij naar de hemel gevaren is, heeft Hij ons Zijn Heilig Woord nagelaten, namelijk Zijn Evangelie, en heeft ook apostelen, opzieners, herders en leraars aangesteld, om ons te brengen tot de leer der apostelen en der profeten, en de weg te wijzen tot het eeuwige leven. Deze moeten onstraffelijk zijn, geen wijnzuipers, geen overspelers of vuil-gewin-zoekers, maar geleerd en ook alle andere deugden bezitten, die tot zulk een bediening worden vereist. Het is wel waar, wat Christus zegt van de Schriftgeleerden en de Farizeeën: "Wat zij u bevelen, doet dat," maar Hij voegt er ook bij: "als zij op de stoel van Mozes zitten," dat is, als zij de wet van Mozes verkondigen en geen andere leer. Dit hebben ook de ware profeten altijd voorgehouden, en niet hun of enige menselijke leer, want zij zeiden altijd: "Dit zegt de Heere; hoort des Heeren Woord. De Heere heeft dit gesproken." Zo deden ook de apostelen, van wie Christus getuigt, zeggende: "Gij zijt het niet die spreekt, maar het is de Geest uws Vaders, Die in u spreekt."

Zo behoort ook een opvolger der Apostelen hem na te volgen in de leer; wanneer zij iets anders gebieden dan Gods Woord en Zijn Evangelie, zo behoren zij verbannen te worden, en zulk een mens is een vals profeet en een antichrist, al ware hij ook de paus; maar die de Apostelen in leer en leven navolgt, die is een ware herder der gemeente. Ik erken ook wel, dat de herders van Jezus Christus, die niets anders verkondigen dan Zijn heilig Woord, wel mogen bevelen te vasten, te bidden, aalmoezen te geven, wanneer zij de toorn Gods ontdekken, zoals oorlog, pest, hongersnood en andere oordelen Gods over de mensen."

Ondervraagd zijnde aangaande de menselijke instellingen, zei hij, dat geen schepsel ooit macht had iets te gebieden betreffende onze zaligheid, anders dan God door Zijn Profeten en Apostelen bevolen heeft, al ware zij ook Engelen uit de hemel. "Want de Engelen waren het niet te gebieden op eigen gezag, maar zij zijn alleen gediensdige geesten, die de wil van God volbrengen, zo ook de Profeten, zoals gezegd is, ja Christus Zelf, Die gezegd heeft: "Mijn leer is de Mij niet; maar Desgenen Die Mij gezonden heeft;" alzo ook de Apostelen. Zou nu de paus met al zijn gezanten grotere waardigheid en meer macht hebben dan de Engelen, de Profeten, Christus en de Apostelen? Och neen, doch zij lasteren op schandelijke wijze de naam van God door hun instellingen. Wie hoererij of overspel bedrijft, wordt niet bestraft, maar die slechts een weinig spek eet op een Vrijdag, of iets zegt van hun misbruiken, wordt terstond gedood."

Op de vraag aangaande de mis, antwoordde hij, dat alle geboden Godsom zalig te worden, in de heilige Schrift zijn vervat. In het Oude Testament vindt men geboden omtrent de liefde Gods, de liefde des naasten en om geen afgoden te maken. In het Nieuwe Testament wordt gesproken om elkaar te beminnen, zijn vijanden lief te hebben, voor de vervolgers te bidden, en hun wel te doen, de hongerigen te spijzigen, oprecht te zijn als de duiven, voorzichtig als de slangen, en zachtmoedig te zijn van hart; maar aangaande de mis wordt in de gehele Schrift niets voorgeschreven."

Gevraagd zijnde naar zijn gevoel over de beloften, antwoordde hij, dat "alle werken, die buiten Gods wil geschieden, Gode in het geheel niet kunnen behagen; en, wat de mens ten dienste van God uitdenkt, is vervloekt en een afgodisch werk. De belofte, die ieder mens tot zijn zaligheid moet afleggen, is God te bidden, dat Hij hem de genade bewijze Zijn wil te volbrengen., en zichzelf te verloochenen. Want zijn eigen wil is steeds tot boosheid geneigd en niet tot deugd, zoals Paulus bewijst, zeggende, dat hij deed, wat hij niet wilde. Want hij zegt: "Het goede, dat ik wil, doe ik niet, maar hel kwade, dat ik niet wil, dat doe ik." Het beste middel om onszelf te verloochenen, en onze wil te onderdrukken is, om met het gehele hart tot God te zeggen: "Uw wil geschiede" en te betuigen, dat wij anders niets doen en willen dan wat Hem behaagt; wie anders doet, spot met God door te zeggen: "Uw wil geschiede." Laat ons dan onze gehele wil aan Hem onderwerpen en ons vertrouwen op Hem stellen, want Hij is het alleen, van Wie alles goeds komt, en Hij geeft de wil en het volbrengen naar Zijn welbehagen. Daarom moeten wij gehoorzamen aan wat Mozes in Deuteronomium zegt: "Gij zult niet doen, wat u goed of onrecht dunkt, maar alleen wal God u gebiedt, dat alt gij doen, en wijkt daar niet af, noch ter rechter, noch ter linkerhand."

Ondervraagd zijnde aangaande de bedevaarten, zei hij, dat de heilige bedevaart van alle gelovige christenen hierin bestaat, om in deze wereld heilig, geduldig, liefderijk, zuiver en matig te leven, en te beseffen, dat wij vreemdelingen en reizigers zijn, aangezien wij uur noch tijd hebben; dat wij ons behoren te haasten om tot God te gaan door Jezus Christus, te bidden om vergeving van zonden en het eeuwige leven, en om ons in de jongste dag aan te nemen."

Toen hem gevraagd werd, hoe hij dacht over het priesterschap, antwoordde hij, dat alle christenen priesters zijn, want Paulus zegt, dat God, ons Zijn Zoon gevend, ons alle dingen met hem geschonken heeft. Indien wij het dan reeds bezitten, behoort het ons ook reeds toe; aldus heeft God ons tot priesters gemaakt. Hij, Die Koning is, heeft ons met Hem tot koningen

gezalfd, om eeuwig in Zijn rijk te regeren. Hij, Die een Priester is, heeft ons met Hem als priesters geheiligd door Zijn bloed om offeranden te brengen van ons lichaam, van onze geest en van ons gebroken hart aait God, Zijn en onze Vader, zoals er geschreven staat in de brief aan de Romeinen, aan de Hebreëen en in de Psalmen. Van de priesters wordt gesproken in de Openbaring van Johannes hoofdstuk 15 en 20. Ik spreek niet van het roomse priesterschap, maar van het inwendige en geestelijke, waarin alle goede christenen, die een levend geloof hebben, door de Heilige Geest als priesters zijn gezalfd. Niet dat zij allen het ambt, om Gods Woord te verkondigen, behoren aan te nemen, want dat komt alleen de herders toe, die daartoe door Christus Jezus in Zijn gemeente geroepen zijn; maar dat zij geestelijke offeranden zullen offeren aan God de almachtige Vader, door Jezus Christus."

Toen nu de genoemde Neel zijn belijdenis van het geloof overgegeven had, veroordeelden de beampten van de bisschop van Eureux deze artikelen. In de gevangenis werd hij zeer slecht behandeld, want hij zat in de bisschoppelijke gevangenis en zulk volk als daar zit, is altijd wreder dan anderen. Neel beklagde zich daarover bij de stadhouder, die hem dikwerf met een advocaat, die een godvrezend man was, kwam bezoeken, ten gevolge waarvan hij naar de gevangenis van het hof werd overgebracht. Toen de beampten van de bisschop dat hoorden, terwijl hij reeds gedurende twee maanden had gevangen gezeten, haastten zij zich om hem te vonnissen, en te veroordelen om ontwijfd te worden, van welk vonnis hij, op raad van zijn vrienden, zich op hoger rechtbank beriep. De reden van dit beroep heeft hij zelf aldus beschreven:

"Op Woensdag na het jongstgevierde Paasfeest, in het jaar 1555, geschiedde het, dat de bisschop van Eureux mij voor zich in zijn kamer liet komen, waarin een groot aantal geestelijken was samen gekomen, om te vernemen, of ik in de belijdenis van mijn geloof, die ik had afgelegd, wilde volharden.

Ik zei tot hen: "Ik volhard, doch ik verklaar mij tegen het onderzoek, dat uw deken jegens mij gedaan heeft, en tegen de getuigenissen der getuigen, zoals ik steeds gedaan heb, en beweer, dat ik de woorden niet gesproken heb, die ik ook niet spreken wilde; want van de eerste dag van het rechtsgeding af tot het einde heb ik voortdurend de genoemde getuigenissen verworpen."

Toen ik dit gezegd had, zond de bisschop mij weer naar de gevangenis. Een uur, daarna liet hij mij weer halen, en naar het rechthuis van zijn hof brengen, waar een grote menigte volks vergaderd was. Terwijl ik daar stond, beval hij mij te knielen, wat ik deed, daar ik niet wist, wat hij wilde zeggen en doen, want een uur vroeger had ik in de naam van God verzocht mij niet te doen knielen. Ik toonde hem, dat mijn belijdenis niet gering was te achten, en dat het leven van een mens meer waarde had dan van een insect. De genoemde bisschop, die zich ook, zoals gezegd is, in het rechthuis bevond, luisterde er niet naar, en terwijl ik voor hem op mijn knieën lag, begon hij te zeggen, dat ik hardnekkig was, en wilde ook mijn vonnis lezen. Voor hij daarmee echter begon, zei ik tot hem: "Mijnheer, het is beter laat dan nooit: ik erken u, om zekere en gewichtige redenen, niet als mijn rechter, en wanneer gij voortgaat, verklaar ik, dat alles wat gij doen wilt, niets te betekenen heeft."

Toen ik dit zei, begon de beampte van de bisschop het vonnis te lezen.

Ik zei terstond daarop: "Ik beroep mij, ter oorzaak van misbruik, op de heren van het parlement."

Niettegenstaande deze verklaring van misbruik, staakten zij hun lezing niet, maar gingen daarmee voort tot het einde.

Het vonnis gelezen zijnde, zei ik tot de bisschop: "Mijnheer, denk er aan, dat ik u als rechter niet bevoegd heb verklaard, en wel om gewichtige redenen; en toch hebt gij de zaak niet uitgesteld, waarvan ik mij op een andere rechtbank heb beroepen en nog beroep wegens misbruik."

Ziet welke de redenen waren: “Ik beweer dat de bisschop naar mijn woorden behoorde te luisteren, die genoegzaam zouden aantonen, om hem niet als mijn rechter te erkennen; verder, de weigering van het hoger beroep wegens misbruik behoorde hij niet te bevorderen, zoals hij tot nu toe gedaan heeft.

De andere reden is, dat mij aangewreven wordt, en in het rechtsgeding van zijn deken beschreven is, dat ik gezegd zou hebben, dat de bisschop een boos mens is, die zulke ezels als priesters aanstelt. Om deze beschuldiging heb ik hem voor mijn rechter niet willen erkennen, uit vrees, dat hij zich daarover door zijn vonnis op mij zou willen wreken, zoals nu blijkt, dat geschied is, en men bij de uitkomst zien kan in het vonnis om mij te ontwijden.

Een andere reden is, dat zijn deken tot een van de getuigen zei, zoals blijkt in ons rechtsgeding: "Help mij, om deze schelm uit de wereld te bannen, dat wel een werk van liefde is."

Nog een reden bestaat er, en wel dat de bisschop met de zijnen mij als een schender van het sacrament heeft veroordeeld, daar zij zelf toch dwalen, en de sacramenten schenden. Hun dwaling bestaat daarin, zoals uit het rechtsgeding blijkt, dat zij zeggen, dat men moet geloven en belijden, dat het lichaam van Jezus Christus werkelijk vervat is in hun avondmaal, zoals het uit de schoot van de maagd Maria is voortgekomen, en zoals Hij wandelde, at en dronk, nog sterfelijk zijnde hier op aarde, zoals Hij ook was in het Heilig Avondmaal, etende en drinkende, en zoals Hij aan het kruis was gehecht. Ik loochten, en ik heb geloochend, dat Hij op zulk een wijze in het avondmaal tegenwoordig is, dat Jezus gehouden en ingesteld heeft ter gedachtenis van Zijn dood en Zijn opstanding, en wil u bewijzen, dat zij zeer dwalen als zij zulke dingen zeggen en geloven, gelijk zij voorstellen. Ik bewijs dit aldus. Wanneer wij het lichaam eten, zoals het uit de maagd Maria voortkwam, zoals Hij in de wereld heeft verkeerd, zoals Hij was in het avondmaal en aan het kruis, dan zouden wij niet zijn verlost, ons geloof was vals, en de heilige Schrift leugenachtig; want wij geloven, dat het lichaam van Christus onsterfelijk, heerlijk en vrij is van alle smart en lijden, en gezeten aan de rechterhand van God de Vader, in het koninkrijk der hemelen, zoals ons de Schrift bewijst. Onze overtuiging is deze, dat wij geloven en ervan verzekerd zijn, dat, toen Christus nog sterfelijk, en aan de vloek van het kruis onderworpen was, wij nog niet waren verlost; maar, nadat Hij een heerlijk lichaam verkregen had, zoals Hij nu heeft, zijn wij van de vloek der zonden en van de eeuwige dood verlost. Met hen belijd ik, dat dit hetzelfde lichaam is, dat uit de maagd Maria is geboren, en dat nu in de hemelen is, maar dat wordt nu niet meer sterfelijk. Ik heb ook gezegd, dat zij het sacrament verloochenen; want de sacramenten bezitten geen kracht, dan door de vergieting van het bloed en door de dood en de opstanding van Jezus Christus. Indien het nu met Christus gesteld ware, zoals zij zeggen, dan was Hij nog niet gestorvenen opgestaan, en het zou geen sacrament voor ons zijn, wanneer men het wezenlijk en onder een zekere gedaante at, zoals het uit de maagd is geboren. Nu ziet gij hun ketterij, waarbij zij verkeerd gedaan hebben om mij te veroordelen.

Nadat ik hun alles gezegd had, om hem te wederleggen, zei ik tot mijn advocaat: "Mijnheer, ik bid u, in de Naam van Jezus Christus, om mijn zaak voor te staan, of veel meer de Zijne, want ik heb geen woord gesproken dan ter ere Gods, tot stichting der gemeente en tot mijn zaligheid. Nooit heb ik omtrent iemand onbehoorlijk gesproken, of iemand belasterd, maar heb altijd zijn eigen woorden terug gegeven; nooit heb ik iemand veroordeeld, en doe geen belijdenis van het geloof van een ander. Ik spreek als iemand die op zijn sterfbed ligt, en denk niet dan aan mijn geweten, getuigenis afleggende van mijn geloof, en ben bereid mijn geest aan God over te geven."

Toen hij zijn hoger beroep gedaan had, zoals verhaald is, werd hij op de ‘vette Dinsdag’, zoals de priesters die dag noemen, uit de gevangenis gehaald, om naar Rouaan geleid te worden. Bij het heengaan zag hij de wethouders, die hem uit nijd naschreeuwden, doch hij vermaande hen,

en bad de Heere voor hen, want zij deden het in hun onwetendheid. Toen hij echter zag, dat hij geen gehoor verkreeg, en ook dat de gerechtsdienaren de grootste haast maakten om heen te gaan, begon hij onder weg de 40e Psalm te zingen, en hield niet op zich in de Heere te verblijden, en ieder te vermanen, die hij ontmoette.

Bij zijn komst te Rouaan werd hij terstond in het hof van het parlement gebracht, en door sommige raadsheren van het hof op vriendelijke wijze ondervraagd, die genoeg bewezen, dat zij gunstig voor de waarheid gezind waren, zodat hij hoopte, dat zij zouden verklaren, dat er verkeerd was geoordeeld, en dat hij met een goede uitkomst op een hogere rechtbank zich had beroepen. Met grote ijver openbaarde hij de waarheid, en met edele vrijmoedigheid verklaarde hij de Evangelische leer, sprak daarbij vooral over het avondmaal, en verwierp tevens de mis als een gruwel en godslastering. Om die reden werd hij weer naar Eureux gezonden, om ontwijd te worden. De beambten van de bisschop vertoefden niet, maar volbrachten het vonnis, en lieten voor de grote tempel een schavot oprichten, teneinde hem daarop te ontwijden.

Op het schavot verzamelden zich de bisschop, zijn beambten, en de genoemde strafrechter, die zich beroemde die vrome martelaar te zullen overwinnen. Terwijl deze met de hand op de goede man wees, begon hij tot het volk te spreken, en zei: "Het kind, nadat het door de moeder zacht is behandeld geworden, is haar niet alleen ongehoorzaam, maar zoekt ook haar val," enz. En nadat hij een tamelijk uitvoerige inleiding had gemaakt, vervolgde hij: "Zoals deze onzalige mens doet, die een gewijd Augustijner geweest is, en nu God en de kerk, zijn moeder vervolgt en verloochent," enz.

Bij die woorden riep Neel met luider stem: Het is niet waar, want ik geloof in God, en ben zeker van de heilige kerk, waaraan ik geloof." Daarna zweeg hij.

Hieruit nam de strafrechter aanleiding tegen hem, en zei, dat het wel waar was, want dat Neel aan een onzichtbare kerk geloofde, en aldus sierde hij zijn woorden op, om de ware kerk te verduisteren, en de pauselijke kerk te prijzen. Na onder meer andere dingen een lijst van de bisschoppen der oude gemeenten opgesomd te hebben, maakte hij zijn besluit en zei: "Ziedaar, waarop onze kerk gebouwd is. Mr. Willem, waarop is uw kerk gebouwd? Wie zijn uw oude bisschoppen?"

Toen riep Neel: "*Jezus, Jezus, Jezus Christus en Zijn Apostelen.*"

Korte tijd nadat men hem met veel omslag ontwijd had, werd hij veroordeeld om levend te worden verbrand, en er werd bevolen, dat men hem een bal in de mond zou steken, teneinde hem te beletten tot het volk te spreken. Met bewonderenswaardige standvastigheid verdroeg deze heilige man al deze smarten. Terwijl hij in de vlammen stond, viel de bal uit zijn mond, en begon hij de Heere aan te roepen. Toen de scherprechter dat hoorde, sloeg hij hem met een haak op het hoofd, en wierp hem neer, waarover het volk zeer verstoord was, en tegen de scherprechter schreeuwde.

Ofschoon zij hem vroeger als een ketter beschouwden, doch nu zijn grote standvastigheid in zulk een wrede dood ziende, prezen zij hem als een oprecht man, en betuigden, dat hij als een martelaar gestorven was. De vrouwen weenden en zeiden, dat hij de strafrechter overwonnen had; en voorts openbaarde ieder zijn gevoelens over hem.

15. 1555. De vijf van Chambery

Jean Vernou, Antoin Laborie, Jean Trigalet, Guiraud Tauran, en Bertrand Bataille

Werden eerst veroordeeld naar de galeien, wat gewijzigd werd door vonnis van onthoofding.

Uit: HISTOIRE CHRONOLOGIQUE DE L'ÉGLISE PROTESTANTE DE FRANCE.

Jan Vernou, Guyrand Tauran, Antonius Laborie, Bertrand Bataille en Jan Trigalet

[JAAR 1555]

Nadat de Heere door Zijn goedheid Zijn heilig Evangelie in de stad Genève geplant, en daar Zijn gemeente langer dan twintig jaren in stand gehouden had, zond Hij vandaar vele getrouwe arbeiders in Zijn wijngaard, en bovenal de vijf bovenstaande vrome mannen, die Zijn waarheid voor het parlement van Chambery beleden hebben en voorstonden.

Drie hunner, namelijk Jan Vernou, geboren te Pontiers, Antonius Laborie, geboren te Cajarc, in Querei, kandidaat in de rechten, die ook zitting had in de raad des Konings te Cajarc, en Jan Trigalet, geboren te Nimes, in Languedoc, kandidaat in de rechten, werden door de gemeente te Genève verkozen, om het Evangelie van Jezus Christus te gaan verkondigen, welke last zij gewillig en nederig aannamen. En, ofschoon zij zich wel de velerlei gevaren des lichaams voorstelden, drong hen nochtans de ware liefde tot de eer van God. dat zij hun heilige roeping met ijver volbrachten.

Voor zij de reis ondernamen, waren zij door een goed persoon gewaarschuwd, dat zij op de weg verandering zouden ondervinden; doch zij lieten zich door geen vrees weerhouden hun roeping op te volgen. De beide andere mannen, namelijk Guyrand Tauran, geboren te Cajarc, in Querci, koopman in snuisterijen, en Bertrand Bataille, student, geboren in Gascogne, zouden hen uitgeleide doen. Het plan van Bertrand was om niet verder mee te gaan, dan tot over de brug van de Aar, die bij de stad Genève ligt; en hij hielp Antonius Laborie zijn pakje dragen, toch tegen zijn plan, ging hij verder mee.

Zo gingen dan vijf dienaren des Heeren, in gezelschap van nog acht anderen, met vreugde over de weg, en dankten de Heere met lofzangen. Hun harten waren vervuld met vast vertrouwen op God, en zij waren allen bereid en welgemoed hun zielen te verliezen, om de eer van God, Die ze hun werkring aanwees.

Zij kwamen aan zekere plaats, *de hals van Thamis* genoemd, in het land van Fossigny, in Savoye. Daar ontmoetten zij een gerechtsbode, die korte tijd tevoren te Genève geweest was, en zich hield, alsof hij de ware godsdienst was toegedaan, en die het gerucht der uitzending van die predikers had vernomen. Deze wachtte hen op de weg op, terwijl hij hen bespied had, en hield hen op de weg staande. Nadat hij hun uitvoerig had ondervraagd, ontnam hij hun de brieven en boeken, en leidde de een aan de ander gebonden gevankelijk naar Chambery. En, ofschoon hij raasde van woede, als een hongerige leeuw tot de roof, werd zijn razernij nochtans, door de zachtmoedigheid en de vriendelijkheid van deze zachtmoedige lammeren derwijze bedaard, dat men zo wreed met hen niet handelde als de pausgezinden gewoon zijn met ware christenen te doen. Hoe het hun gegaan is, wat men hun gevraagd heeft, hoe voorzichtig zij hebben geantwoord, hoe mannelijk zij zich onder het kruis gedragen hebben, hoe onverschrokken zij waren voor de gevaren des doods, kan men duidelijk zien uit de navolgende brieven.

"De genade des Heeren Jezus Christus zij met u in der eeuwigheid!

Mijn broeders, het heeft onze goede God behaagd, ons de eer aan te doen, dat wij gebonden, de een na de ander, met ketenen geleid werden van de gevangenis naar de raadkamer voor de

stadhouder van de stadsschout, de beambte, de advocaat des konings, de lagere beambte van deze stad en de kettermeester in het gebied van Tarantaise, de kettermeester, de bisschop Furbiti genaamd, enige monniken en voorts enige andere personen. Daar vroeg men ons op nieuw, of wij hardnekkig bij onze ketterijen, zoals zij die noemden, blijven wilden. Nadat wij ons aan de leiding des Heilige Geestes hadden aanbevolen, bewezen wij, dat wij, toen wij gevangen genomen werden, onze weg vreedzaam bewandelden, en dat ons geloof overeenkwam met dat van Genève, Bern en andere gemeenten, die door het Evangelie waren hervormd, waarvan wij reeds belijdenis hadden afgelegd; dat zij ons niet rechterlijk konden dwingen dat te verlaten, en het geloof der roomse kerk aan te riemen. Vooral niet, omdat men niemand behoort te vervolgen, omwille van het geloof, die de openbare bevelen niet overtreedt; al bezaten zij ook het ware geloof, zo mocht men toch niemand dwingen, zoals de heilige Hilarius en Athanasius de Arianen naar behoren hebben bewezen.

Ten andere, ofschoon wij, Gode zij dank zeker zijn van ons geloof, toch, indien men met de heilige Schrift ons van enige dwaling kon overtuigen, dat wij dan bereid waren onze Heere en God te gehoorzamen, daar Hij ons het heilig verlangen, om Hem te dienen, geschonken heeft. In de tijd der onwetendheid, toen wij Hem in dwaling dienden, gaf Hij ons de middelen te onderzoeken aan welke zijde de waarheid was, in deze grote beroerte der godsdiensten. Tot dat einde beschikte Hij ons naar Genève, enz., als tot hen, die de waarheid ondersteunen. Wij begeren niets anders dan dat de Bijbel gehaald worde, om onze algemene rechter te zijn; en dat, wanneer het Woord des Heeren, om Wiens wil wij gevangen zijn, op de tafel gelegd worden, wij dan onverholen zullen antwoorden, op alles, wat zij ons zouden voorleggen. Zij zeiden, dat dit boek verworpen was, en in de kerkvergadering te Trente ten enenmale verboden was te lezen, ofschoon dit de leraren werd toegestaan, om de arme kettters, zoals zij ons noemen, op de rechte weg te brengen. En toch was hun dit te veel moeite, terwijl toch Christus zulk een grote moeite en arbeid voor ons verrichtte.

Wat hun bewering aanging dat wij overwonnen waren, en dat men voor iedere ketter wel een nieuwe kerkvergadering kon beleggen, zeiden wij, dat, al ware het ook schijnbaar zeker, waartoe gij ons wilt dringen, wat echter de Bijbel wel anders bewijst, zo mag u ons toch niet dwingen, ons buiten ons geloof te laten spreken, want anders zouden wij huichelaars zijn, die verdienen door God en mensen te worden gehaat. Wanneer de mond sprak: Gij zegt de waarheid, mijn heren, en het hart getuigde anders, wat toch bij zulke zaken niet gedwongen mag worden te liegen. Verder, dat hier ook geen spraak was van een kerkvergadering om onzentwil, maar alleen dat mijnheer de bisschop Procarius, door zijn goedheid zich zou willen lenen, om ons met de eenvoudige woorden Gods te onderrichten, en dat hij deze zaak zou aanvatten, of iemand anders, en dat men daarover eens zou nadenken.

Aangaande onze toespraken en ons lijden, dat wij, ellendige wormen der aarde, om des Heeren Jezus Christus wil dragen, meld ik u verder, dat wij des Woensdags, de 10e Juli, geleid werden voor de stadhouder en voor de stadsschout, aangesteld als rechter van het hof, benevens twee stadhouders, de een vanwege de heer van Tarantaise, de andere vanwege de heer van Grenoble, aangezien wij door de beambte in het gebied van deze heren gevangen genomen waren, en de kettermeester, andere monniken, zowel Jacobijnen als Minderbroeders, en voor Furbiti, de bisschop, en andere advocaten, die van koningswege gezonden waren om onze rechters te zijn. Wij werden daar, de een na de ander, geketend heen geleid door een der bedienden van de beambte.

Nadat onze belijdenis des geloofsdoor de genoemden beambte was voorgelezen, vroegen zij ons, of dat waar was, en of wij daarin wilden volharden. Door de kracht en sterkte des Heiligen Geestes antwoordden wij daarop toestemmend, en dat wij dit wensten te behouden tot het einde van ons leven, en daarom desnoods de laatste druppel bloed wilden verliezen. Want dat het gegrond was op het Woord van God, vervat in het Oude en het Nieuwe

Testament. Het is waar, dat de heren van Bern een verzoekschrift hadden overgegeven aan de heren van het parlement, en een gezant gezonden, benevens een student van Lausanne, om ons te verlossen. Wij verzochten daarop om ons recht te doen, en zeiden, dat wij de genoemde stadhouder en de kettermeester als onze algemene rechters niet erkenden, omdat zij tegenstanders van het Evangelie en van de Hervormde gemeente waren, in één woord, dat wij hun niet antwoorden zouden.

Wij zeiden dat niet, om onze gevoelens in te trekken, maar om hen tot geen rechters te hebben, en betuigden, dat, wanneer het hof ons andere rechters toestond, wij dan bereid waren uitvoerig belijdenis af te leggen van ons geloof en van de christelijke godsdienst, en die met de heilige Schrift, naar de genade, die de Heere ons geschonken had, te bewijzen. De stadhouder gebood ons bij herhaling en dreigde ons, doch wij bleven op andere rechters aandringen.

Wij werden weer in de gevangenis geleid, terwijl onze broeder en metgezel in de zaak des Heeren, mr. Jan Vernou, omtrent vijf uren, zowel des morgens als des namiddags, met de monniken redetwistte.

Nadat de genoemde stadhouder ons antwoord en het hoger beroep aan het hof had bekend gemaakt, kwamen zij weer samen in een zaal van het parlement, en wel op Zondag de 24e der genoemde maand, vergezeld van een groot aantal advocaten, omtrent vijfentwintig of dertig in getal.

Toen zij ons, de een na de ander, hadden laten binnen komen, werd ons een besluit van het hof voorgelezen, waarin hun en ook de rechterlijken beambten, bevolen werd ons rechtsgeding binnen drie dagen te beëindigen, op straf van gedurende een jaar van hun posten en bedieningen te worden ontzet.

Toen zij ons bevolen hadden te antwoorden, op alles wat zij ons vragen zouden, en de handen op te steken en te zweren de waarheid te zeggen, verklaarden wij terstond, dat het, zonder acht geven op ons beroep geschieden zou, en verlangden, dat ons recht zou worden gedaan in de zaak, die wij gevraagd hadden, en dat wij dan beloofden de waarheid te zullen spreken. Daarna lieten zij mijn verklaring en belijdenis voorlezen, die ik gedaan had op de vragen omtrent de mis en de geboden van onze moeder de heilige kerk, zoals zij haar noemden, en van de sacramenten, die zij onderhoudt.

Ik antwoordde hun als vroeger, dat de mis in de plaats van het avondmaal des Heeren ingesteld was, waarmee zij zo weinig overeenkomst had als het licht en de duisternis; dat het er ver vandaan is, dit een sacrament van het lichaam onzes Heeren Jezus Christus te kunnen noemen, en dat het veelmeer een loutere verloochening daarvan is; dat de mis een afgrijselijke vervloekte beroving van het heiligdom is, waarin de Zoon van God, Jezus Christus, en het bloed des Nieuwen Verbonds of Testaments met voeten wordt vertreden. Vooral betuigde ik, dat in de roomse kerk geen avondmaal des Heeren bestond.

Gevraagd zijnde, of ik geloofde, dat het lichaam en bloed van onze Heere Jezus Christus in het brood en de wijn des avondmaals was, antwoordde ik: Neen; maar als het avondmaal gehouden wordt in de gemeenten, die door het Evangelie hervormd zijn, en het Woord daar wordt gepredikt naar de zuivere en eenvoudige instelling van Jezus Christus zoals geschreven staat bij Mattheüs, hoofdstuk 26, bij Lukas, hoofdstuk 22, bij Markus, hoofdstuk 11, en door Zijn Apostelen, zoals Handelingen hoofdstuk 2, en bij de Apostel Paulus 1 Kor. hoofdstuk 11; wanneer de gelovigen alzo gemeenschap oefenen, het brood en de wijn nemen, het geloof bezitten en berouw en liefde, en wanneer dat brood in zijn wezen en gedaante blijft en ook de wijn, dan ontvangen zij de tekenen en ook de waarheid der betekenende dingen, wat het lichaam en bloed is van onze Heere Jezus Christus, geestelijk door de mond van het geloof. Dit is de ware spijs en drank onzer zielen en het waarachtige voedsel. Wat de woorden betreft: "Dit is mijn lichaam," zeg ik, dat het een figuurlijke uitspraak is in de heilige Schrift, die men

Synecdoche of Metonymia noemt, welke aan de tekenen de naam toe-eigent der betekenende dingen, zoals de steenrots Christus genoemd wordt, en de duif de Heilige Geest. Nu is het toch waar, dat de steenrots Christus niet was, noch de duif de Heilige Geest.

Verder zei ik, “dat ik meende, dat hun leer der wezensverandering van brood en wijn in vlees en bloed, dat is, dat de aard en het wezen van het brood en de wijn veranderd zouden worden, zo verwerpelijk en dierlijk was, dat een mens, die slechts ten halve zijn verstand bezit, dit met het volste recht zou mogen bespotten. Doch, aangezien de wereld God en de waarheid des Heeren Jezus Christus verlaten heeft, om de leugens des duivels en van de antichrist te volgen, heeft God de bozen geest toegelaten de kracht der dwaling in hen te werken, zodat zij, in plaats van het avondmaal des Heeren te ontvangen, een beet brood voor hun God houden en aanbidden. Daarna, toen ik door de Geest van God opgewekt was, verklaarde ik op beknopte wijze, dat ik, van de tijd aan, dat ik tot de gemeente des Heeren behoorde, enige vernieuwde inwendige opwekkingen in mij gevoeld heb, zo door de prediking van het Woord Gods, als door het gebruik van de sacramenten, welke ik als uit de mond des Heeren heb ontvangen, Die de tong van Zijn dienaren als een middel gebruikt, en zei, dat, wanneer zij dit zowel hadden gezien en gehoord, zij geheel anders zouden oordelen.”

Een van de monniken vroeg mij, hoe ik wist dat het Oude en Nieuwe Testament Gods Woord waren, terwijl de anderen zeiden, dat men het niet geloven zou, indien de kerk dit niet verklaarde.

Ik zei als van mij, dat ik niet anders geloofde dan dat Gods Woord in de heilige Schrift is uitgedrukt en wel alleen omdat het Gods Woord is, gesproken door de Heilige Geest tot de heilige Profeten, Apostelen en Evangelisten. Want op de getuigenis, die Petrus gaf, dat Christus was de Zoon des levenden Gods, en dat Hij de woorden des eeuwige levens had, antwoordde Jezus hem, dat jij zalig was, en dat vlees en bloed hem dit niet had geopenbaard, maar de hemelse Vader, Matth. hoofdstuk 16. Die uit God geboren is, gelooft ook, dat Jezus is de Christus, en ontvangt Zijn woorden. Die de Zoon hoort, hoort ook de Vader. Die de Zoon ziet, ziet ook de Vader, Joh. hoofdstuk 8. Deze zijn door God verzegeld, en hebben de Geest van God in zich, Die met hun geest getuigt, dat zij van God zijn, en dat zij allen van God zijn geleerd. In Jesaja hoofdstuk 51, Jeremia hoofdstuk 31 en Joh. hoofdstuk 6, en daarna, van het 15e tot het 18de hoofdstuk, wordt het duidelijk bewezen, dat het Gods Woord is.

De Profeten, dus beweerde ik verder, die de toekomst van de Zoon van God voorspelden, hebben ons niet anders dan het Woord van God nagelaten. Paulus bewijst, in Rom. 8, vs. 9, dat de Geest van God in ons woont, en met onze geest getuigt, *dat gij van Christus zijt*; en dat het door die Geest is, dat wij roepen: *Abba Vader*.

Toen maakten zij allen een geraas als honden tegen mij, omdat ik gezegd had, dat Gods Geest in mij woonde, Die in mij getuigde, dat dit Gods Woord was, en de beloften in het hart drukte en verzegelde der zaligheid, der genade, gunst en liefde van God jegens mij, en mij verzekerde van wedergeboorte en zaligheid in Christus Jezus.

Toen haalde de kettermeester de woorden aan, die Paulus van zichzelf zegt, 1 Kor. 4 vers 4: “Ik ben mij zelf van geen ding bewust, doch ik ben daardoor niet gerechtvaardigd.” Deze woorden werden hier zeer ongepast door hem aangehaald, zo zelfs, dat sommige Nikodemitische advocaten er niet over konden zwijgen, en hij werd derhalve uitgelachen en bespot.

Een minderbroeder viel mij van een andere kant aan, en zei, dat het duivelse eigenwaan en verbeelding was, dus verzekerd te durven zijn van de Heilige Geest en van de genade Gods, en dat zulken niet te raden waren.

Ik antwoordde hem, dat het zeer arm en ellendig met ons geloof zou gesteld zijn, als het op de raad van anderen gesticht was, en zei, dat het nodig was gegrond te zijn op Gods beloften in Zijn Woord vervat, en dat hij, die deze verzekering niet had, en ook in zijn hart geen zekere

getuigenis van de Heilige Geest gevoelde, niet wist, wat geloof, wat Christendom is, en dat hij klapt en praat als een klerk over de krijgshandel.

Verder spraken wij over het gezag van de paus, over zijn instellingen en over het gezag van de kerkvergaderingen, en beweerden, dat het merendeel van het volk de instellingen der roomse kerk opvolgen en niet de christelijke godsdienst; dat het kuddetje van de Heere zeer klein is; dat de poort eng is, die tot het eeuwige leven leidt, en dat er weinige mensen doorgaan, maar dat de weg breed is, die tot de verdoemenis voert. Ik herinnerde hem, dat het getal klein was van tien, die met Noach in de ark behouden werden, en dat er weinige ware Israëlieten waren, vergeleken bij de gehele wereld, die allen afgodendienaars waren, zonder God en zonder waarachtige Godsdienst.

Zij zeiden: "Ziet gij niet, dat er zo veel volk zich tegen verklaart?"

Ik antwoordde hem, dat ik Simeons lofzang daarin vervuld zag, dat Christus een teken is, dat weersproken woord, en sprak over Hand. hoofdstuk 28, waar de Joden Paulus antwoorden, dat zij zeer godsdienst alzo werd tegengesproken.

Er stond een advocaat op, en hij zei tot mij: "Hoe, weet gij met, hoe men met velen gehandeld heeft, die waren als gij, dat men hen als ketters heeft doen sterven?"

Ik antwoordde, dat de eerste les, die mijn opperste Leraar en Meester Jezus Christus mij geleerd had, deze was: "Zo iemand achter Mij wil komen, die verloochene zichzelf, en neme zijn kruis op en volge Mij." En daarna zegt Hij: "Zo wie zijn leven zal willen behouden, die zal hetzelfde verliezen: maar zo wie zijn leven verliezen zal, om Mijnentwil, die zal hetzelfde vinden, en dat allen, die ons vervolgen en doden, zullen menen Gode een dienst er mee te doen, zoals Christus zegt Joh. 16, vs. 2. En het is de voorwaarde aan de gelovigen, dat zij niet alleen in Hem zijn, maar ook om Zijnentwil lijden, Filip. hoofdstuk 1.

Ook werd er meegedeeld de getuigenis der heilige Schrift uit het Oude en Nieuwe Testament, waar te zien is, hoe ware dienaren van God tot de dood toe vervolgd werden, zoals de drie jongelingen, die in de gloeiende oven werden geworpen, omdat zij hun godsdienst niet wilden verloochenen, noch de opgerichte afgoden aanbidden, en van Daniël, Jakobus en Stéfanus, Hand. hoofdstuk 12, vs. 7.

Betreffende het gezag der kerkvergaderingen antwoordden wij, dat wij die in de artikelen van de christelijke godsdienst ontvingen, in zoverre zij met het Woord van God, naar analogie, dat is, overeenstemming van het geloof, werden verstaan, gelijk geschreven staat Romeinen hoofdstuk 12. Maar dat zij geen kerkvergaderingen samen riepen dan alleen om de tirannie van de paus staande te houden, die toch de ware antichrist is, en door de Heilige Geest levendig in kleuren is geschilderd, 2 Thess. hoofdstuk 2, die Paulus aldus beschrijft, opdat wij van hem vlieden zouden, en niet met hem verloren zouden gaan. Al verdoemt gij ons ook in deze wereld als ketters met uw besluiten en kerkvergaderingen; in de andere wereld zult gij met een Rechter te doen hebben, die ons als gelovigen en katholiek zal afscheiden en zalig maken, en u door Zijn eeuwig besluit veroordelen en met de eeuwige dood verdoemen, tenzij gij u bekeert van uw boze wegen, waarop de paus u met zijn leugens houdt. Eindelijk waren zij zeer woedend, en zonden mij weg als een hardnekkig mens.

Op de zeventienden dag verklaarde ons de monnik met een bepaalde en laatste veroordeling als ketters, en bande ons uit de roomse kerk als verrotte leden.

Wij verklaarden hun met een blij gemoed, dat ons dit een teken en getuigenis was, dat wij leden der christelijke kerk waren, en Jezus als hoofd hadden, nadat de antichrist ons uit de zijn had gebannen, en dat wij op de weg des levens moesten zijn, naardien de lidmaten van de satan verklaarden, dat wij tot hen niet behoorden. Geloofd zij de Heere voor de genade, die Hij ons betoond heeft, om gescheiden te zijn van de gruwelijke godslasteringen van de lidmaten des duivels.

Wij verwachtten van dag tot dag een vonnis, en het einde, dat ons de Heere Jezus geven zal, hetwelk ons gewin is in leven of in sterven. Zalig zijn wij, als wij in de Heere sterven, gelijk in de Openbaring van Johannes geschreven staat.

Leest de brieven, die wij schrijven, voor aan onze heren en broeders, aan de dienaren en aan de broeders in het algemeen, die ons geschreven hebben.

Een dankbrief hebben wij geschreven aan onze genadige heren van Genève, en een smeekbede, om te bekennen beide de genade Gods, en dat Hij hun de overwinning geve over de boosdoeners.

Wij verblijdden ons in ons laatste verhaal, nadat wij gehoord hebben, dat het heilig besluit gedrukt, bekend gemaakt en aangeplakt is. De Heere bewijze u genade en al de gelovigen broeders en zusters, opdat gij in de wet des Heeren en Zijn geboden mag versterkt worden. Ik beveel mijzelf de Heere, en in uw goede genegenheid en heilige gebeden.

Eindelijk roepen wij u het vaarwel toe bij het verlaten van deze wereld, om te gaan tot de hemelse overwinning, en de kroon te ontvangen, welke ons bereid is door onze Koning en Heere Jezus.

De 18de Juli 1555.

Antonius Laborie aan de bedienaren der gemeente te Genève en al zijn goede broeders en vrienden daar.

Mijn heren, zeer beminde vaders en zeer lieve broeders in de Heere.

Ik heb wel ondervonden, de Heere zij daarvoor geprezen, hoe lief wij u zijn, door de, naarstigheit, die gij betoond hebt, om ons in onze gevangenschap te hulp te komen, en omdat gij geen middel onbeproofd liet om dat te doen. Daarin hebt gij ook doen blijken, dat uw liefde jegens ons een ware liefde is; niet een zodanige als van menigeen, die de goederen en het gemak dezer wereld liever hebben, dan dat zij hun liefde betonen zouden aan de kinderen Gods, en veel liever het onschuldig bloed voor hun ogen zien storten, dan zich daartegen te verklaren, daar zij vrezen om Christus wil tegenspoed te hebben; en nochtans beroemen zij zich christenen en liefhebbers van hun naasten te zijn.

Maar ik dank mijn God, die mij heeft doen erkennen gedurende de tijd die ik bij u heb doorgebracht, en ook vooral na mijn gevangenschap, en wel tot mijn grote stichting, dat gij ware en getrouwe dienaren en kinderen Gods bent, overvloedig in het geloof en in de liefde, zoals ieder bekend is, en wel wegens de getuigenis van uw bediening en de verheerlijking van onze God. Hij, die dit in ons heeft begonnen, zal ons ook doen volharden tot het einde toe.

De beide broeders, die in vroeger dagen hier waren, hebben ons door brieven uw begeerte te kennen gegeven, dat wij de belijdenis van het geloof zouden openbaar maken. Doch na het laatste van broeder J. G., hebben wij geen papier noch boeken gehad, noch iets anders om ons te vertroosten, en dit is de reden, waarom wij het niet goed hebben kunnen doen; en nu wordt ons een bepaald gedeelte papier gegeven, zoals gij ziet; gelieve dus mijn verontschuldiging aan te nemen. In het bijeenvergaderen van mijn belijdenissen, hebt gij het voornaamste in mijn vorige brieven gelezen van alles, wat er geschied is, tot op het uitgesproken vonnis toe, waarbij wij naar de galeien zijn veroordeeld. Gij zult u dus wel willen tevreden stellen met wat ik nu schrijf, aangaande hetgeen door het hof werd gedaan na het uitspreken van het vonnis.

Op de 20ste Augustus, nu Woensdag acht dagen geleden, kwam de eerste rechter ons ten vier uur in de gevangenis meedelen, dat wij gevonnist waren *om naar de galeien te gaan*.

Daarop antwoordden wij, dat wij God loofden en dankten, omdat Hij ons waardig achtte, ons Zijns Naams wil te lijden en alles te verdragen.

Kort daarna, omdat de procureur des konings zich op het genoemde vonnis beriep, liet het hof onze broeder **Vernou** halen, die die avond geruime tijd bij de heren vertoefde. En, aangezien de tijd kort was, werd zijn zaak tot de andere morgen uitgesteld, terwijl hij die nacht tot onze grote smart van ons gescheiden was; welke tijd echter niet doorgebracht werd zonder God vurig voor hem en ons te bidden.

Des anderen daags, de 22ste van die maand, werd hij andermaal voor de heren gebracht, waar hij de gehele morgen bleef, en zich zo vroom bij hen gedroeg en hen derwijze tegenstond, dat zij niets op hem wonnen. In die tijd waren wij daarmee niet bekend, en wisten ook niet, wat men daar behandelde. Des namiddags heeft het hof geen zitting.

Des Vrijdags morgens omstreeks zeven uur kwam men mij halen, en ik werd voor de heren in de rechtskamer geleid. Daar zaten op hun stoelen de beide voorzitters, negen raadsheren, de advocaat des konings en de griffier. Nauwelijks was ik binnen gekomen, of een van de oversten beval de griffier, dat men mij een tafeltje zou voorhouden, waarop een kruis geschilderd was, terwijl mij bevolen werd te knielen.

Ik antwoordde, dat het God niet behaagde om voor een aards voorwerp als afgod mij te buigen. Toen zeiden zij mij: "Gij bent zeer spijtig; denkt gij dan, dat het hof of ook wij bedoelen het beeld te aanbidden; o neen, maar het hof beveelt u God te aanbidden en de overheid te eren, en omdat te kunnen doen uw knieën te buigen, teneinde voor uw God te zweren, dat gij de waarheid spreken zult, en ons met waardigheid antwoorden."

"Mijn heren," zei ik, "dit begeer ik juist, namelijk God te aanbidden en de overheid te gehoorzamen, en daarom wil ik aan uw bevel onderdanig zijn, wanneer men de afgod van daar wegneemt, doch anders niet, want dan zou ik tegen Gods eer handelen."

Toen beval hij de griffier het beeld weg te nemen, en mij andermaal om te knielen, zeggende, dat het hof niet anders bedoelde dan alleen God te aanbidden, voor wie zij verlangden, dat ik de waarheid antwoorden en hun onderdanig zijn zou, teneinde wettelijke gehoorzaamheid te bewijzen. Ik betuigde nogmaals, dat het mijn voornemen niet was anders te handelen ja, liever wilde sterven, en knielde derhalve neer.

Terstond brachten zij de afgod weer, om daarbij te zweren. Toen ik dat zag, wilde ik opstaan, en zei, dat ik het niet doen wilde. Hij gebod toen, dat men het zou wegnemen, en liet een Bijbel brengen, op welke ik zwoer, dat ik de waarheid zou spreken. Dit was de reden, waarom hij de vraag aangaande de afgoderij eerst voorstelde, om mij daaromtrent vooral te ondervragen waarover vele woorden werden gewisseld. Daarna verlangde hij mijn naam, geslacht en beroep te weten. Ik antwoordde op alles naar waarheid. Vervolgens vroeg hij mij naar mijn gevangenschap, naar mijn rechtsgeding, dat door de eerste rechters was behandeld, en ook naar het vonnis, en voegde er bij, dat de procureur des konings zich daartegen had verklaard.

Daarop deelde ik hem mee, hoe het had plaats gehad, en voegde er aangaande het vonnis bij, dat ik de procureur niet kon beletten er zich tegen te verklaren, en dat ik met alle lijdzaamheid bereid was te ondergaan, wat God behaagde mij toe te zenden, hetzij verlossing, de dood of de galeien, aangezien het om Zijns Naams wil was, dat ik lijden zou.

Daarop vroeg hij mij, waarom ik mijn land had verlaten en naar Genève was vertrokken, waarop ik hem de waarheid mededeelde.

Toen gebod hij mij op te staan. Als ik overeind stond, hield hij een schone, opgesmukte, vleiende en aangename toespraak, zo verleidend als ik ooit gehoord heb, en wel om mij te bewijzen, dat ik zowel in mijn huis kon leven en God dienen als te Genève en dat ik God zou vertoornen, wanneer ik met ergernis te geven zou vertrekken. Bij dit alles haalde hij vele plaatsen uit de heilige Schrift aan. Eindelijk deed hij vragen om te onderzoeken, of wij niet door de werken worden gerechtvaardigd, of wij een vrije wil hadden, en of de paus, ofschoon in zijn dagelijks leven een boosdoener, zoals hij in het openbaar bekende, niet moest gehouden worden voor een bisschop, en dat het verkeerd gehandeld was hem de antichrist te

noemen; ook, of de mis niet het avondmaal was en een offerande der dankzegging; of niet de plechtigheden, bij het dopen gebruikelijk, hoe vele die ook waren, moeten plaats hebben, want dat ook Paulus Timothéüs besneed, en zich liet scheren, en nog vele andere schone zaken meer, waardoor zij mij baden tot hun kerk terug te keren.

Hoewel ik in mijn vlees grote strijd gevoelde, gaf de Heere mij kracht hem hierop te antwoorden. Vooreerst zei ik, dat ik niet met een gerust geweten onder het pausdom bleef verkeren, omdat ik dan van de predicatie van het evangelie en van de sacramenten zou beroofd zijn. Daarna antwoordde ik op zijn woorden aangaande de vrije wil en de werken, en noemde de tegenbewijzen op.

Doch hij viel mij in de rede, zodat ik gedwongen werd mij te beklagen en te vragen, of het hof niet wilde, dat ik gehoord zou worden. Toen kon ik geregeld voortgaan, en ik vervolgde met de genoemde artikelen te bespreken tot tien uren toe. Ik zou u wel van stuk tot stuk willen verhalen, wat er naar volgorde door mij gezegd werd, doch ik vrees, dat de ruimte van papier mij ontbreken zal. En teneinde gij dit te beter zult kunnen voorstellen, zal ik u alleen het slot van ons twistgesprek meedelen, dat daarop neerkwam, terwijl ik niet weet, of het naar waarheid was, dat hij toestemde, dat wij geen vrije wil hadden, dat wij gerechtvaardigd zijn door het geloof en niet door de werken; dat de mis met duizend bijvoegselen was besmet, ja, niet goed, en ook geen offerande voor de zonden was, maar slechts een dankzegging; dat het lichaam van Jezus Christus niet was in het brood, als in zijn plaats, noch Zijn bloed in de wijn; dat zij die dit aanbaden, afgoderij pleegden; dat de paus geen bisschop der bisschoppen was, maar slechts bisschop van Rome; dat het ook waar was, dat hij slecht leefde, hij, de bisschoppen en de priesters, en dat zij op generlei wijze hun bediening waarnamen; en dat een goede hervorming te wensen was. In één woord, hij moest het mij bijna alles toegeven, zodat ik gedwongen werd hem te zeggen: "Mijnheer, ik wenste wel, dat God allen monniken in Frankrijk de genade bewezen had, zulke goede godgeleerden te zijn als gij, want wij zijn het bijna met elkaar eens; en naar ik bemerken kan, behoeft men niet te vrezen, dat gij mij zult veroordelen, tenzij gij tegen uw geweten handelt. Want, indien ik een ketter moet heten, wat ik echter niet ben, bent gij dat ook, zowel als ik."

Daarop begonnen de raadsheren te lachen, en onze kettermeester zei tot mij: "Het is nodig, dat gij een ketter bent, als hij doch niet hij, zoals gij."

Ik antwoordde hem: "Mijnheer, ik zou niet graag willen zijn, wat hij is, want dan zou ik soms moeten veinzen; doch ik wenste wel, dat hij en gij allen was als ik namelijk, alleen naar de mening en het valse oordeel der wereld."

De genoemde overste kreeg een kleur in het gezicht, en begon mij op zijn manier te vermanen, teneinde mij tot het verloochenen van het een en ander te verleiden. Toen zij echter zagen, dat zij niet vorderden, lieten zij mij weer weg brengen, aangezien het etensuur des namiddags genaakte. Ik was alleen op een kamertje geplaatst, afgescheiden van mijn broeders, wat mij zeer hard viel, want ik had hun zeer graag de sluwheid van de heren willen meedelen. Doch spoedig was ik zeer vertroost, toen ik de hulp gevoelde, die de Heere mij verleende, waarom ik mij schikte om Hem te loven en te prijzen, en voor mijn broeders te bidden, die nog niet ondervraagd waren. En, aangezien de overste van de monniken aldus met mij overeenstemde, zoals boven gezegd is, had ik grote lust met hen te spreken, en hun het oordeel van God voor ogen te houden. Daarom zei ik hem, die mij het voedsel bracht, dat ingeval de heren na etenstijd terugkwamen, ik hen verzocht te mogen spreken; wat hij mij beloofde te zullen doen. Terstond begon ik God vurig te bidden, mij de genade te willen schenken, hen te mogen toespreken, en hun behoorlijke ambtsbediening, onze onschuld en het oordeel Gods voor ogen te houden. Ik hield mij met bidden en overpeinzen, bezig tot twee uur in de namiddag.

Toen kwam de knecht mij meedelen, dat hij het de heren gezegd had, en dat ik mocht komen en zeggen, wat ik verlangde. Ik was aanstonds over deze nieuwstijding verblijd, en

ging naar de heren in de genoemde plaats, waar zij allen tegenwoordig waren, evenals des morgens. Ik plaatste mij recht voor hen.

De genoemde overste zei tot mij: Meester **Antonius**, wat hebt gij te zeggen?"

Ik verhief mijn hart tot God, om van Hem hulp te vragen, en begon hun de behoorlijke last, hoe en waartoe God ben tot wachters over Zijn volk gesteld had, en hun Zijn Goddelijke Naam bekend had gemaakt, aan te wijzen, en aldus vermaande ik hen, dat zij zich van hun plicht kwijten moesten naar de wil van God. Daarna wees ik hun de onschuld van mijn broeders aan en ook de mijne, dat zij die niet moesten vergeten, zoals zij zelf dat ook des morgens hadden betuigd, en dat zij niet onwetend moesten oordelen over hetgeen de monniken ketterij noemen; dat zij zich wel beraden moesten in de zaak van Jezus Christus, daar zij nu als rechters in onze persoon waren als in leden van Christus; dat zij zouden toezien, om niet tegen de Heilige Geest te zondigen, en ik stelde hun het levende oordeel van God voor ogen. Eindelijk wees ik ben op de zorg van God, die Hij voor de Zijn draagt, en hoe Hij hun bloed eiste In één woord, God schonk mij de genade dat ik door hen gedurende een uur ongehinderd werd aangehoord, en getuigde alles, wat de Heere mij te spreken gaf, en bewees dat met de Schrift, zodat God te prijzen is wegens de bijstand, die Hij mij, door Zijn genade verleende.

Zo lang ik sprak vestigden zij de ogen op mij, en ik had die op hen gericht. Bij enige van de jongste zag ik tranen in de ogen. Toen ik gesproken had, beleed een van de voornaamste hunner, dat alles waar was, wat ik had gezegd van de bediening van hun ambten, maar dat ik zeer goed wist, dat God door Mozes bevolen had de ketters te straffen; en vooreerst, dat ik niet loochenen kon, dat ik grotelijks misdaan en mijn naaste geërgerd had, door de paus de antichrist te noemen en *een zoon der verderfenis*, dat de mis een uitvinding van de duivel en de ergste gruwel is; hierom kon mijn bloed niet onschuldig genoemd worden, en nog vele andere woorden meer.

Ik stemde hem toe, dat men de ketters moest straffen, en beriep mij op Servet, die te Genève gestraft was; maar dat zij wel moesten toezien geen christenen of kinderen Gods te straffen in plaats van ketters, zoals het gehele hof in zijn geweten de getuigenis had, dat wij kinderen Gods waren. Dat zij zich wachten moesten om te delen in het oordeel van Pilatus, om de vorsten der wereld te behagen en de priesters van Belial.

Bij herhaling bad hij mij eindelijk, dat ik alles eenvoudig voor hen zou herroepen, dat men mij dan zou laten gaan, want dat ik nog veel nut kon stichten, en de herroeping zou niet gevaarlijk zijn. Toen schiepen zij mij een geheel nieuwe mis en een geheel nieuwe paus, opgesierd met verleidende kleuren, en dwongen mij die aan te nemen.

Ik antwoordde, dat men de mis, wilde men haar verbeteren, geheel moest afschaffen, en met Paulus de oorspronkelijke instelling van het avondmaal handhaven, dat ik dit dan zou ontvangen en behouden. De paus zou ik voor een bisschop erkennen, indien hij Petrus en de andere apostelen in leer en leven navolgde. Daarna werd ik weer naar mijn klein kamertje terug gezonden.

Te vier uur werd onze broeder **Trigalet** voor hen gebracht, en deze antwoordde, de Heere zij lof, gepast op alles, wat zij vroegen.

Des anderen daags, op Zaterdagmorgen, werden de broeders **Bataille en Tauran** losgemaakt en weggeleid, en de gehele morgen in verhoor genomen. De Heere stond hen zozeer bij, dat zij de satan overwonnen en zijn listen weerstonden. Op bevel van het hof werden wij daarna tot onze vreugde weer bij elkaar gebracht.

Des Maandags, de 26ste Augustus, werden wij gezamenlijk voor de heren geleid, die zich beijverden om ons te bekeren. Door de genade des Heeren antwoordde onze broeder **Vernou** overvloedig voor ons allen, waarvoor wij God onze Vader samen dankten, en wij als overwinnaars terugkeerden.

Daarna werden wij veroordeeld met ons vijven te zullen worden verbrand. Wij dankten God, wachtten het uur af, en bevalen ons in uw gebeden.

U hebt een weinig vernomen van onze toestand, en welke hoop wij hebben aangaande de afloop van onze zaken. Weet dan, dat, toen wij de 21ste Augustus op Woensdag ten vier uur, in de namiddag in de kamer van onze gevangenis het doodsvonnis vernamen, wij des anderen daags als offers naar de slachtbank werden geleid en wel op een marktdag. De brandstapels en ketenen waren gereed, er ontbrak niets meer aan dan de paal te planten, en het hout op elkaar te stapelen, teneinde ons er op te kunnen plaatsen. Doch de Heere heeft door Zijn oneindige goedheid en barmhartigheid de gebeden verhoord van hen, die Hem voor ons baden, zodat het niet geschied is. Ten twee uur in de namiddag van de laatst verlopen Vrijdag, waren onze rechters samen gekomen om onze zaak te behandelen. Zij waren met hun twaalven, doch dachten niet eenstemmig over de zaak. Zes hunner waren van oordeel, dat wij moesten verbrand worden, de anderen wilden ons naar de galeien verbannen. Ziedaar de reden, waarom er niets op die dag plaats had.

Des anderen daags werd het oordeel van anderen gevraagd, die op nieuw hun gevoelen openbaarden. Er werd besloten, dat Jezus Christus, Wiens leden wij zijn, in ons niet zou worden verbrand, om geen ergernis aan het volk te geven; maar dat wij als rovers en moordenaars naar de galeien moesten gezonden worden, doch niet allen voor dezelfde tijd. **Bataille en Tauran** werden voor tien jaren, en mijn twee metgezellen en ik levenslang veroordeeld. Zij dachten, dat zij veel voor ons hadden gedaan, door namelijk ons verlost te hebben van de gelukkige dood, en lieten ons een leven behouden, dat erger is dan duizend doden. Wij hopen nochtans, daar het de Heere heeft behaagd ons bij te staan, terwijl wij in handen van onze vijanden op het land waren, en in de gevangenis te Cambery, dat Hij jegens ons Zijn goedheid zal bewijzen op zee in de galeien onder de handen der bestuurders en beschermers. En, aangezien onze gevangenschap niet zonder nut was voor hen, die ons bezochten, en die bij ons waren, zal ook ons verblijf in de galeien niet zonder vrucht blijven. Ik herinner mij, dat gij mij vroeger Majors' zaak hebt meegedeeld, maar onze is, Gode zij dank, beter, want aan onze zijde is geen verwijt van enig kwaad of van verloochening maar men moet met medelijden en barmhartigheid bewogen worden over vijf personen, omdat zij de toorn Gods vreesden met zoveel mensenbloed te vergieten, en daarom hebben zij aldus met ons gehandeld.

Ziet, dit is ons nu overkomen, nadat wij geruime tijd de wil des Heeren hadden ingewacht. Hij heeft Zich naar mij gewend, en mijn roepen genadig verhoord.

Wij bevelen ons in de gebeden der gehele gemeente en ook in de uw en van al onze broeders, zusters, ouders, burens, burinnen en alle anderen. Zo ooit, dan is dit nu vooral voor ons nodig, omdat wij zien, dat ons een toestand wacht, waarvoor men terecht duizend doden kiezen zou, wanneer men die kon ondergaan.

De Heere God, de Vader van alle barmhartigheid en der vertroosting, hebbe medelijden met ons, en versterke ons meer en meer, zoals wij dit nu vooral behoeven. Al onze broeders bevelen zich aan in uw goede genegenheid, en verlangen opgenomen te worden in de gebeden der gemeente."

DE ZALIGE DOOD DER VIJF MARTELAREN

Zoals wij vernomen hebben, heeft de procureur des konings zich op een andere rechtbank beroepen wegens de verbanning naar de galeien, en na hevige en uitvoerige redenen, die zij met de heren hadden, hebben de heren hen ter dood veroordeeld.

Toen hun sterfdag genaakte, kwam er een goede vriend tot hen, die hun de tijding bracht, dat zij sterven moesten, vertroostte hen naar de gaven, die God hen geschonken had, en vermaande hen, dat zij zich vroom naar de wil van God gedragen moesten. Die hen nu tot Zijn

dienst in het betuigen van Zijn waarheid had verkoren; en, gelijk Hij een voorspoedig begin in hen gehad had, dat zij zich ook, in het einde van de strijd vroom en standvastig houden zouden. Met eenparige stemmen dankten zij God voor de eer, welke Hij hun schonk.

Jan Vernou was in het begin, toen hij deze tijding vernam, zo verschrikt, dat hij aan al zijn leden beefde. "Ik gevoel in mij," zei hij, "de grootste strijd, die enig mens zou kunnen verdragen; nochtans zal de geest dit vervloekte vlees overwinnen, en ik ben verzekerd, dat de goede God mij niet zal verlaten. Ik bid u, broeders, dat gij u aan mij niet zult stoten; ik zal niet in gebreke blijven, want de goede God heeft beloofd in onze benauwdheid ons bij te staan. Doch ziet hoe velerlei middelen God heeft, om de Zijnen te beproeven. Onder zulk een verschrikking worden wij wel wegens onze zwakheid vermaand, om alleen op Gods kracht te steunen, Wiens kracht in onze zwakheid wordt volbracht. De zwakken heeft Hij uitverkoren, opdat alle roem alleen aan Hem zou worden toegekend."

Toen zij op de strafplaats waren gekomen, waar zij sterven zouden, ontving Jan Vernou, wat hij met vertrouwen van God verwacht had, namelijk goede standvastigheid en hartelijke vroomheid. Hij werd het eerst door de scherprechter aangepreken, en voor hij gedood werd, bad hij aldus: "Heere God en almachtige Vader, zonder geveinsdheid belijd ik voor uw heilige majesteit, dat ik een arm zondaar ben," enz. Bovendien legde hij voor alle omstanders belijdenis van het geloof af. Daarna zijn geest aan God bevelende, onderging hij met volharding de dood.

Antonius Laborie was geheel onversaagd, en ging op vrome wijze met een verblijd gelaat ter dood, alsof hij een bruiloft ging bijwonen. Voor hij gedood werd, vroeg de scherprechter hem vergiffenis, en verklaarde, dat hij hem niet deed sterven, maar zij die aangesteld waren om het recht te handhaven. Toen zei Laborie tot hem: "Mijn vriend, gij vertoornt mij niet, maar door uw dienst word ik van een zonderlinge gevangenschap verlost," en kuste hem op de wang. Velen onder het volk hadden medelijden met hem, en waren bewogen en weenden. Daarna deed hij hetzelfde gebed, dat Vernou had uitgesproken, en legde met luider stem belijdenis van zijn geloof af, en gaf aldus onder grote volharding de geest.

Jan Trigalet ging ook met de grootste vrijmoedigheid des geestes tot de dood, bad voor zijn vijanden, en zei, dat er enige waren, die niet wisten, wat zij deden; dat er echter anderen waren, die dit wèl wisten, en nochtans zich door de satan lieten betoveren of binden, die, dronken zijnde door de eer dezer wereld, de waarheid erkennen noch belijden wilden. "O mijn God," zei hij, "ik bid U, dat Gij hen van alles wilt losmaken." Daarna riep hij: *"O mijn God, van nu aan zie ik U in de geest daarboven op Uw troon, en de hemelen geopend, zoals Gij dit Stefanus, Uw dienaar, hebt getoond."*

Na belijdenis van het geloof te hebben afgelegd, werd hij aan de Heere geofferd.

Bertrand Bataille sprak zeer vrijmoedig voor het gehele volk: "Wij zijn in deze toestand niet gekomen, omdat wij geroofd of vermoord hebben maar omdat wij, Gods Woord hebben voorgestaan." En, na zijn gebed gedaan te hebben, werd hij gedood.

Guyrand Tauran eindelijk, sprak een psalm uit, die door ieder werd gehoord. En, ofschoon hij de jongste was, was hij nochtans zo standvastig als de anderen. Hij bad met grote ijver en luider stem, en daarna werd hij de Heere opgeofferd.

Ziedaar het einde van deze vrome martelaren van de Heere Jezus Christus, die hun leven voor de waarheid overgaven, en dat met hun bloed bezegelden, in het jaar onzes Heeren 1555.

16. Marteling te Autun van **twee buitenlandse colporteurs** die beschuldigd werden dat ze de gewijde hosties omgegooid hebben in de kerk van Autun. –

Zij waren bovendien, in het bezit van een zeker aantal goddienstige boeken die in Geneve worden gedrukt. Tijdens de foltering, erkenden zij het protestantisme en sterven op de brandstapel.

Uit: HISTOIRE CHRONOLOGIQUE DE L'ÉGLISE PROTESTANTE DE FRANCE.

Twee Martelaren te Autun

[JAAR 1555.]

In de stad Autun, een bisschoppelijke stad behorende tot het parlement van het landschap Dyon, in de parochie van Le Crotoy, gebeurde het, dat op het Paasfeest de Ciborie of het sacramentskastje met ouwels van het hoge altaar viel, ten gevolge waarvan deze op de grond verstrooid lagen. De oorzaak daarvan was, dat of het koordje, waarmee het was bevestigd was verteerd, of dat enige kinderen, begerig naar enige ouwels, om er mee te spelen, op het altaar waren geklommen en het hadden laten vallen.

Deze gebeurtenis was weldra door de gehele stad verbreid, en het gerucht liep, dat enige buitenlandse Lutheranen dit gedaan hadden. Men vond daarom goed, terstond alle logementen te bezoeken, om te zien, of vreemdelingen gelogeed waren. Ten gevolge van dit onderzoek, werden er twee mannen in het huis van een arme wever gevonden, met enige pakken bij zich, waarin boeken waren over de godsdienst, die zij gehoopt hadden naar Frankrijk over te brengen. Deze lieden werden terstond naar de gevangenis gebracht, en terwijl zij om het genoemde feit werden gepijnigd, gaven zij genoegzaam te kennen, dat zij er niets van wisten. Doch, daar zij deze boeken bij zich hadden, werden zij omtrent hun geloof ondervraagd, waarbij zij met vrijmoedigheid hun godsdienst voor de mensen beleden en zich het heilige Evangelie niet schaamden.

Zij werden daarom veroordeeld om levend te worden verbrand, welke dood zij met bewonderenswaardige standvastigheid ondergingen, waardoor vele Godzaligen werden gesticht en gesterkt.

Hun boeken werden uit de pakken genomen, terwijl de plaats daarvan werd aangevuld met enige oude registers en papieren, en de boeken verdeeld onder enige wetgeleerden, van wie de een heette Gelande, leraar aan de Sorbonne en geestelijke van Autun, die ook zeer ervaren was in de letterkunde, en wie het niet ontbrak aan gevoelens omtrent de ware godsdienst, dermate dat hij daardoor eerlijker mensen vormde dan hijzelf was.

17. Executie in Angers van **Jean Rabec**, geboortig van Cerisy- Monpinson, in Normandië. – Hij werd in Château-Gautier op de 4e augustus 1555 gearresteerd en naar Angers overgebracht.

Uit: HISTOIRE CHRONOLOGIQUE DE L'ÉGLISE PROTESTANTE DE FRANCE.

Jan Rabec

[JAAR 1556]

Meester Jan Rabec, geboren te Cerisy-Montpinson, in Normandië, onder het bisdom van Constance, behoorde tot de orde der minderbroeders te Vire. Toen hij de waarheid van het Evangelie beleed, en de gruwelen zag van de pausgezinden, wilde hij de Heere oprecht

navolgen. Hij vertrok vandaar naar de streken, waar het Evangelie oprecht, zonder pauselijke bijgelovigheden, gepredikt werd, en bleef te Lausanne, om zich aan de hogeschool te oefenen. Daar voorzagen de heren van Bern hem van levensonderhoud, opdat hij onverhinderd zou kunnen studeren, om in later tijd de gemeente te kunnen dienen.

Na enige tijd schonk de Heere hem lust en begeerte in het hart, om zijn broeders in Frankrijk te bezoeken, en hun de genade mee te delen, die de Heere hem zo overvloedig geschonken had, teneinde hen uit de duisternis tot het licht te brengen. Aldus reisde hij daarheen, doch bleef niet lang verborgen; want de satan, die voor de ondergang van zijn rijk bevreesd is, kon deze handelwijze niet lijdelijk aanzien, vooral omdat hem zulk geweld werd aangedaan van iemand, die aan zijn leger ontvlucht was.

Nadat hij zijn vaderland had bezocht, waar hij vele lieden had onderwezen en vermaand, keerde hij naar de stad Angers terug, waar hij in zeker gezelschap tegenwoordig was, en hem onder andere vele vragen werden gedaan. Zo vroeg men hem ook, of St. Pieter niet een misgezongen bad. Hij gaf daarop zulk een antwoord, dat zijn tegenpartij zich schaamde, en voornam hem in hun strikken te vangen. Daarom besloten zijn vrienden, dat hij Angers spoedig zou verlaten, en naar zijn vaderland terug keren.

Hij nam zijn weg naar het kasteel van Gantier, omtrent acht mijlen van de stad. Hij bleef daar twee of drie dagen, terwijl hij de man, waar hij thuis was, een weinig voorlas uit de geschiedenis der martelaren, hetwelk door een gerechtsdienaer, die daar juist naast woonde, gehoord werd, die hem ging aanklagen.

Aldus werd hij, op de 1e Augustus in het jaar 1555, gevangen genomen. Toen de beambte hem ondervroeg, wilde hij hem niet antwoorden, zeggende, dat zij zijn overheden of rechters niet waren. Vandaar werd hij gevankelijk overgebracht naar het kasteel te Angers. Maar, omdat hij beleed, dat hij tot de gruwelijke sekte der minderbroeders behoord had, werd hij vervolgens naar de bisschoppelijke gevangenis geleid. Hij vertoefde daar geruime tijd, en werd van vele en onderscheiden personen aangevallen en ondervraagd.

Men vroeg hem, of men de heiligen mocht aanroepen, teneinde onze voorbidders te zijn. Hij antwoordde ontkennend, en wel omdat zij met ons geen gemeenschap meer hebben, en ons bidden niet kunnen horen. Hij voegde er bij, dat hij zich aan geen anderen Middelaar, Voorspreker of Advocaat hield dan aan Jezus Christus, omdat Hij ons daartoe in de Schrift alleen wordt voorgesteld. "Doch aangaande de levende heiligen beleid ik," zei hij, "dat zij de een voor de ander bidden, wat zij ook verplicht zijn te doen; want de Schrift gebiedt zulks, Ef. 6, vs. 18; Kol. 4, vs. 3, en wij hebben voorts vele voorbeelden daarvan, Jak. 5, vs. 16, 17; Gen. 18, vs. 23" enz.

Zij zeiden: De heiligen kunnen onze begeerten zien in het Goddelijk Wezen, en omdat God hun dit meedeelt."

Hij antwoordde: "Dat is onzeker, en kan met niets uit de Schrift worden bewezen."

Zij beweerden verder, dat de heiligen, terwijl zij leefden, voor hun medebroeders baden. "Hoeveel te meer," zeiden zij, "nu zij uit dit leven gescheiden en in ere verheven zijn; want nu is hun liefde veel groter en inniger."

Rabec antwoordde, dat zij in dit leven voor elkaar baden, want dat dit de Schrift ook betuigde, maar, of zij nu zouden bidden, dat men dit niet met Gods Woord kon bewijzen, waarom het niet kon worden geloofd.

Zij vroegen hem, hoe, hij over de maagd Maria dacht, en of men haar niet moest aanroepen, om voor ons te bidden.

Hij antwoordde: "Ik geloof, dat zij een heilige maagd is, en gezegend onder alle andere vrouwen; dat zij van haar wezen door de kracht des Heilige Geestes ontvangen, en in haren schoot gedragen en gebaard heeft Jezus Christus, en maagd is gebleven; maar om haar aan te roepen, teneinde onze voorspraak te zijn, dat zou haar tot geen eer verstrekken, en derhalve zou zij er mee gesmaad worden. Want nooit wilde zij zich de eer toeëigenen, die haar eigen en

enige Zoon toekwam, zoals men kan bewijzen met Joh. 2, vs. 5." Hij bewees hun verder, dat zij het woord "heiligen" zeer misbruikten, daar zij het alleen op de gestorvenen toepasten, aangezien de Schrift dit toch voor alle gelovigen gebruikt.

Dit klonk hun zeer vreemd in de oren, terwijl zij zeiden, dat er niemand in dit leven heilig mocht genoemd worden. Hij bewees hun uit het begin van de eerste brief aan de Corinthiërs, dat alle gelovigen heiligen waren, daar Paulus zei: "De gemeente Gods te Korinthe, de geheiligden in Christus Jezus, de geroepen heiligen, met allen, die de Naam van onze Heere Jezus Christus aanroepen."

Zij zeiden, dat het een grote vermetelheid was, dat iemand zich rechtvaardig achtte in dit leven.

Rabec bewees hun, dat men in dit leven rechtvaardig kon zijn. Het is duidelijk," zei hij, "in Zacharias en Elisabeth, van wie geschreven staat, Luk. 1, vs. 6: "Zij waren beide rechtvaardig voor God, wandelende in al de geboden en rechten des Heeren, onberispelijk." Hij toonde verder, dat de gelovigen rechtvaardigen én zondaars zijn. "Zij zijn," zei hij, "rechtvaardig in Christus Jezus, omdat hun Zijn rechtvaardigheid toegeëigend wordt, en, ter liefde van Hein, hun zonden niet worden toegerekend. Zo zegt Paulus, Rom. 8, vs. 1: "Er is geen verdoemenis voor degenen, die in Christus Jezus zijn, die niet naar het vlees wandelen, maar naar de Geest." In zichzelf zijn zij óók zondaars, zoals Johannes betuigt, 1 Joh. 1, vs. 8: "Indien wij zeggen, dat wij geen zonde hebben, zo bedriegen wij onszelf, en de waarheid is in ons niet." Dit bewijst ook Paulus aan de Romeinen, bovenal in hoofdstuk 7 van zijn brief."

Zij zeiden: "Wij mogen ons niet met Paulus en andere heiligen gelijkstellen."

Rabec antwoordde: "Wij moeten, ja zijn verplicht, vast te staan in de leer, het geloof en de belijdenis van hen, en behoren op gelijke wijze overtuigd en zeker te zijn van onze zaligheid zoals zij waren."

Zij vroegen hem, of hij niet geloofde, dat er een vagevuur was voor hen, die in genade waren gestorven. Hij antwoordde, dat hij geen andere zuivering of reiniging kende dan het bloed van Jezus Christus. Met nadruk hielden zij hem de woorden van Paulus voor, 1 Kor. 3, vs. 15: "Hij zal behouden worden, doch also als door vuur."

Rabec antwoordde, dat het woord vuur daar in een zekere zin genomen wordt, en beproeving of aanvechting betekent. Ja, dat ook Paulus daarin de verte van geen vagevuur spreekt, en zei, dat zij deze uitlegging met geen enkele plaats uit de Schrift konden bevestigen.

Toen deed zich een dikke minderbroeder op, de opziener van het klooster, en wilde het vagevuur bewijzen met de plaats uit 2 Macc. 12, vs. 46, 47: Zo is dan de gedachtenis heilig en goed voor de doden te bidden, opdat hun de zonden vergeven worden."

Waarop Rabec antwoordde, dat dit boek door de kerk niet goedgekeurd of in de heilige Schrift opgenomen was, en dat het ook door de Heilige Geest niet geschreven is. "Want de schrijver begeert, dat men hem zou vergeven waar hij gedwaald had; derhalve is het door de Heilige Geest niet geschreven, Die niet dwalen kan."

Daar zij dikwerf van de roomse kerk spraken, vroegen zij hem, hoe hij over die kerk dacht.

Hij antwoordde: "Ik geloof, dat er een algemene kerk is, die bestaat in de gemeenschap van alle gelovigen over de gehele aarde verstrooid, doch verenigd en verbonden in een geest en één geloof, die bestuurd wordt door de Heilige Geest en het enige Woord van God. Ik geloof ook, dat de roomse kerk er een deel van uitmaakt."

Zij vroegen hem, of hij niet geloofde, dat de paus het hoofd der kerk was.

Rabec antwoordde: "Ik geloof aan geen ander hoofd der kerk dan aan Christus, want de Schrift spreekt van geen ander hoofd."

"Hoe denkt gij dan," zeiden zij, "over de paus; gelooft gij niet, dat hij het hoofd der kerk is?"

Rabec antwoordde: Nee, maar ik geloof, dat hij de antichrist is."

De heer Van der Bossche vroeg hem, hoe hij over de oorbiecht dacht, die men bij de priester behoort te doen, om vergeving van hem te verkrijgen. Hij zei, dat de Schrift daarvan geen melding maakt, en dat hij er daarom niets goeds van dacht, en dat het ook onmogelijk is de zonde op te tellen, zoals David betuigt, Ps. 19, vs. 13: "Wie kan zijn verborgen afdwalingen verstaan? enz.

"Ik weet wel," zei hij, "dat er een belijdenis van zonden bestaat, die wij aangeduid vinden in 1 Joh. 9, die men doen moet voor God, Die alleen zonden vergeeft. Deze biecht moet men dagelijks en ieder uur doen, want wij zondigen altijd, zoals David zegt in Ps. 51, vs. 5: "Mijn zonden zijn altijd voor mij."

Zij wierpen hem de plaats uit de Schrift voor, waar Christus zegt: "Wien gij de zonden vergeeft, die zijn zij vergeven, en wien gij ze houdt, die zijn zij gehouden."

Rabec antwoordde, dat zulk binden en ontbinden van de zonden door de prediking van het goddelijke Woord moet geschieden, en niet door de oorbiecht, die men bij de priester deed. Hij bewees dit met de woorden van Christus, Die zijn Apostelen beval het Evangelie te verkondigen, en die dit geloofden, moesten zij vergeving van zonden verzekeren, en hun de hemel openen; daarentegen, die dat niet geloofden, die moesten zij verkondigen, dat hun zonden gehouden waren, en de hemel voor hen gesloten was. "Er is ook," zei hij, "een groot onderscheid tussen de priesters en de apostelen of de ware bedienaars van het goddelijke Woord. Deze macht, die Christus geschonken heeft, bezitten eigenlijk de apostelen en oprechte dienaars, die Gods Woord verkondigen, en niet de mispriesters, die dit niet prediken, en ook de apostelen in geen dele navolgen."

Zij beriepen zich op wat Jakobus, hoofdstuk 5, vs. 16, zegt: "Belijdt elkaar de misdaden."

Rabec antwoordde, dat Jakobus daar spreekt van de verzoening, die tussen de ander moet plaats hebben, en dat tot zulk een belijdenis de vrouwen zowel als de priesters evenzeer verplicht zijn, en gelijke macht bezitten.

Men vroeg hem, of hij de mis noodzakelijk, goed en heilig achtte. Hij antwoordde, dat de mis door mensen ingesteld was, en niet uit de Schrift kan bewezen worden. Ja," zei hij, "de mis is een grote gruwel en een openbare afgoderij, omdat men daarbij een stuk brood, in plaats van Jezus Christus aanbidt, en vergeving van zonden daaraan toeschrijft, voor de levenden en de doden, wat een vernietiging is van het bloed van Jezus Christus hetwelk dat alleen doen kan, en ook alleen genoeg is tot onze verlossing. Door de mis kruisigen de mispriesters de Zoon van God andermaal, zoveel in hen is; want zij maken daarvan een offer, daar Christus nochtans door Zijn dood de offeranden der wet heeft afgeschafft, en Hij zelf eenmaal is opgeofferd, om hen te volmaken, die geheiligd worden. Door Zijn offerande, eenmaal volbracht, heeft Hij de Vader verzoend en voor ons voldaan. Nu leeft Hij, om altijd voor ons te bidden."

Hem werd gevraagd, of hij niet geloofde, dat Jezus Christus lichamelijk tegenwoordig is in de handen van de priester, als hij de hostie opheft.

Hij antwoordde: "Neen, maar ik geloof, dat Hij in de hemel is, gezeten aan de rechterhand Zijns Vaders, vanwaar Hij ook komen zal, om te oordelen de levenden en de doden, zoals in de artikelen van het geloof en Handelingen hoofdstuk 1, en 4 geschreven is."

Zij verweten hem, dat hij een ketter was, en het heilige sacrament verloochende. Hij antwoordde dat dit onwaar was en beleed, dat het sacrament des avondmaals door Christus Jezus was ingesteld; en dat wij, die het op waardige wijze, naar het bevel van Christus ontvangen, het waarachtige lichaam en bloed van Christus op geestelijke wijze genieten, waardoor onze zielen worden gevoed, zoals het lichaam door brood en wijn gevoed wordt. Hij bewees, dat in de mis zulk een avondmaal niet te herkennen was, want dat daarin de instelling en het bevel van Christus niet onderhouden werden, maar ten enenmale bedorven.

De heer Van den Bossche, lijfstraffelijk rechter, vroeg hem, hoe men het behoorde te gebruiken. Hij antwoordde: "Zo als dit Matth. hoofdstuk 26 en 1 Kor. hoofdstuk 11 is beschreven."

En, toen genoemde heer een meer uitvoerige beschrijving verlangde, deelde hij hun mee op welke wijze men het te Lausanne bediende, en bewees uit de Schrift de instelling van Christus en daarentegen het gruwelijke misbruik der pausgezinden. Leraars, priesters en monniken hoorden dit aan, en konden er niets tegen inbrengen, doch klemden zich vast aan de woorden: "Dit is mijn lichaam," waarmee zij bewijzen wilden, dat Christus lichamelijk moest tegenwoordig wezen, onder de gedaante van brood en wijn.

Rabec zei, dat Christus met deze woorden niets anders wilde zeggen, dan dat het brood en de wijn in het avondmaal betekenden Zijn lichaam en Zijn bloed; en dat wat het brood en de wijn doen aan het lichaam, ook het lichaam en het bloed van Jezus Christus aan de ziel doen. Hij zei: "Gelijk onze lichamen stoffelijk zijn, en hun spijs ontvangen en verteren met lichamelijke tanden, zo neemt ook de ziel, die geestelijk is, geestelijke spijs, met geestelijke tanden." Hij bewees ook, dat Christus in het avondmaal op figuurlijke wijze had gesproken, gelijk in de Schrift meer malen geschiedde, zoals in Genesis, hoofdstuk, 17, waar de besnijdenis een eeuwig verbond genoemd wordt. Paulus noemt 1 Kor. 10, vs. 4, de steenrots Christus. Johannes de Doper noemt, Joh. 1, vs. 32, de duif Gods Geest, wat een teken daarvan was. Toen hij de woorden van Paulus aanhaalde, namelijk, dat de drinkbeker inderdaad dan een Nieuw Testament moest zijn door de kracht der woorden, zoals zij wilden, dat het brood werkelijk het lichaam zijn zou, wisten zij daarop niets te antwoorden, en moesten erkennen, dat het een figuurlijke wijze van spreken was, waar de drinkbeker een Testament genoemd wordt, in plaats van de wijn, die in de drinkbeker is; waaruit Rabec bewees, dat het teken ook de naam droeg van hetgeen het betekende.

De heer van Brerond vroeg hem, welk kwaad er dan uit volgen zou, wanneer het lichaam van Christus in het brood tegenwoordig ware. Rabec antwoordde, dat daaruit zou volgen, dat het lichaam van Christus op een en dezelfde tijd op vele plaatsen tegelijk zou zijn, ja de gehele wereld vervullen, en dat men niet vindt, dat Hij na Zijn opstanding op vele plaatsen tegelijk was; dat Hij ook in Zijn opstanding bewezen heeft, dat Hij geen verschijning of geest is geweest, maar dat Hij vlees en beenderen had, die men in de mis, onder de gedaante van brood en wijn, niet vindt, waarvan de priesters toch zeggen, dat het er in besloten is. Hij toonde ook, dat de priesters schandelijk dwaalden, die de leken, zoals zij hen noemen, het brood in het avondmaal geven, en de wijn onthouden, tegen het openlijk bevel van Jezus Christus, Die beveelt en zegt: "Drinkt allen daaruit," en daardoor bewees, dat Hij deze dwaling, die nu bestaat, voorzag. Want aangaande het brood zegt Hij slechts: "Neemt, eet, doch betreffende de drinkbeker zegt Hij veel duidelijker: "Neemt en drinkt allen daaruit." Zo heeft de Heere het sacrament van zijn lichaam en bloed niet om te eten alleen, of om te drinken alleen, maar om te eten en te drinken bevolen te onderhouden.

Zij vroegen hem, of de doop ook goed en nodig was. Hij antwoordde: "Ik geloof wel, dat de doop goed en nodig is; maar men behoort geen bezwering, olie, zout, een kaars, smeersels of andere dingen aan de instelling en het bevel van Jezus Christus toe te voegen; maar deze moet alleen met water worden bediend, zoals men bij de Evangelisten en in de apostolische Schriften en uit het gebruik kan bemerken.

Zij vroegen hem, hoe hij dacht en wat hij geloofde van de verordeningen aangaande het vasten van veertig dagen, nachtelijke gebeden, quatertempers en dergelijke.

Hij antwoordde: "Ik geloof, dat de bijgelovige verordeningen, waarin men enige rechtvaardigheid of verdiensten zoekt, zeer verderfelijke en kwaad zijn, wanneer men in deze heiligheid en verdiensten zoekt, en daarom behoort men die niet te onderhouden, want zij beroven Jezus Christus van Zijn heerlijk ambt. Doch de vastendagen, die om enige

staatkundige of algemene zaken vanwege de overheid worden bevolen, is de gemeente verplicht te onderhouden, echter zonder enig bijgelovig gebruik."

Hem werd gevraagd, waarom hij zijn gewijde staat had verlaten.

Hij antwoordde: "Omdat de Schrift zulk een staat veroordeelt, zoals men in de 2de brief van Petrus zien kan; ook omdat hij bestaat in bijgelovige verordeningen, welke men rechtvaardigmaking en verdiensten toeschrijft, die openlijk strijden tegen de verdiensten van het bloed van Christus."

Zij wilden hem als een meinedige beschuldigen, doch hij bewees, dat zulk een eed en dergelijke belofte door de Schrift verboden en veroordeeld waren, aangezien zij kwaad en tegen Gods Woord Zijn, en dat men daarom er niet toe verbonden is die te onderhouden, maar veel meer om die te verbreken, zoals alle andere zondige beloften.

"De belofte van reinheid," zei hij, "staat niet in onze macht. Daarenboven bevat zij in zich het verbod van het huwelijk, dat een leer der duivelen is, zoals Paulus zegt. De belofte van armoede is onbehoorlijk, want zij is een grond van bedelarij, die door de Schrift verboden verworpen is."

Toen hij aldus op alles niet de Schrift antwoordde, overschreeuwden hem de geestelijken, en lieten hem niet uitspreken, wat ook de vorst mishaaagde, doch zij stoorden zich daaraan niet.

Toen nu deze vragen en antwoorden in schrift gesteld waren, en de bisschop die had nagezien, riep hij daarna de raad bijeen. Op de 24e oktober, als de bisschop met de mispriesters vergaderd was, beval hij, dat Rabec in de volle vergadering moest gebracht worden, en liet hem knielen. Door een vonnis deed hij hem in de ban als een ketter, twistzoeker en afvallige en veroordeelde hem daarna om ontwijfd en daarna in handen van de wereldlijken rechter overgeleverd te worden.

Rabec was met dit vonnis niet tevreden, en beriep zich op het parlement van Parijs. Andermaal werd hij in de gevangenis geleid, waar hij zes maanden vertoefde tot de 10e april, zonder dat hij voor een andere rechtbank verscheen.

Ondertussen wendden zijn vrienden alle moeite aan, hem te verlossen, en zover te brengen, dat de heren van Bern aan de koning van Frankrijk schreven om hem te bevrijden. Doch, als God de mensen roepen wil, helpt er niets aan, zoals aan hem gebleken is. Intussen had hij in die tijd nog veel te lijden van de monniken. In zijn brieven beklagt hij zich vooral over Horry en zijn aanhangers, die hem niet alleen boeken, welke hem vanwege de overheid waren toegestaan, ontnamen, maar ook over het leed, dat zij hem berokkenden, terwijl zij zijn spijs en drank op de grond wierpen.

Eindelijk verkreeg de bisschop van de geheime raad des konings, dat hij met de ontwijding van Rabec, in weerwil van zijn hoger beroep, mocht voortgaan. Aldus werd Rabec door de wacht van de gevangenis voor de bisschop gebracht, die hem meedeelde, dat de koning had toegestaan het vonnis der ontwijding aan hem te mogen volbrengen, niettegenstaande hij zich op een hogere rechtbank had beroepen.

Rabec hief zijn ogen naar de hemel en zei: "O Heere, hoe gelukkig gevoel ik mij, een getuige Uwer waarheid te mogen zijn!"

Daarna werd hij gevoerd voor de St. Mauritiuskerk, waar een grote stelling was opgericht, waarop de bisschop, in zijn bisschoppelijke kleding en zijn dienaren en priesters gezeten waren. Daar bracht men Rabec, wie men het misgewaad wilde aantrekken, waartegen hij zich echter zo lang mogelijk verzette, totdat zij het hem met geweld aantrokken en aldus hun komedie der ontwijding speelden. Na de ontwijding zette men hem een groene zotkap op het hoofd, terwijl de bisschop hem aan de wereldlijke overheid overgaf, en met de grootste geveinsdheid zei: "Handel toch zacht met hem!" en het hoofd schudde. Daarna werd Rabec naar de koninklijke gevangenis overgebracht.

Enige tijd daarna ontbood de rechter Rabec in de kapel van de gevangenis, en las hem daar zijn vonnis voor, dat hij namelijk door de raad was veroordeeld om levend verbrand en in de lucht opgetrokken te worden.

Rabec zei, dat hij op zijn hoger beroep bleef aandringen. Maar, toen dit was geweigerd, loofde hij God en zei: "Geprezen zij God! Hij schenke mij sterkte, om tot het einde toe te volharden." Met luider stem riep hij: "Mijn God, bewijst Gij mij zulk een genade, om te getuigen van uw Evangelisch Woord? Gij hebt gezegd: Die Mij belijden zal voor de mensen, die zal Ik ook belijden voor Mijn Vader;" en "wie volstandig blijft tot het einde, die zal zalig worden", en meer zulke woorden.

Daarna redeneerde Rabec nog lang, en had nog een uitvoerig twistgesprek met een monnik, Alanus genaamd, en met de opziener van het klooster, die hem dikwerf vervloekten en belasterden, omdat zij in hun redenen werden beschaamd. Men wilde hem Maria doen aanroepen en niet Jezus, doch hij wilde dit niet.

En, toen de beampten hem bedreigden, zei hij: "Al voelde ik ook, dat mijn tong dit wilde uitspreken, zo zou ik haar liever met de tanden afbijten."

Daarom riepen zij de scherprechter, en lieten hem de tong uitsnijden. Vervolgens werd hij op een slede gebonden, en naar de strafplaats gevoerd. Onderweg spuwde Rabec veel bloed uit, en was zeer mismaakt, doch hij hief zijn ogen hemelwaarts, en zuchtte tot de Heere.

Toen hij ontkleed en van voren en achteren met stro bedekt was, strooiden zij een grote hoeveelheid buskruit op zijn lichaam, terwijl hij werd vastgemaakt en in de lucht opgetrokken. Ook toen verhief hij zijn stem zeer luid, en begon de 79e Psalm te zingen:

"De heidenen Zijn, o Heere, gelopen in uw erve," enz.

Hij zong zo duidelijk en verstaanbaar, dat de menigte zich verwonderde ofschoon de tong omtrent drie vingers breed was afgesneden. Langer dan zeven minuten bleef hij wel in de lucht hangen voor het hout ontstoken werd, en zong terwijl zijn psalm. Herhaalde malen riep hij: "Heere Jezus Christus, help mij!"

Velen uit het volk beschimpten hem en spotten omdat hij Christus aanriep, en zeiden: "Hij doet als de vorsen!"

De monniken verlieten hem geen ogenblik. Alanus hielp de scherprechter het stro aan het lichaam van Rabec binden, en legde een kool vuur te midden van het stro, en meende dat alles terstond zou ontvlammen zo spoedig Rabec in de lucht opgetrokken was, en het alzo een wonder zou schijnen, alsof zijn lichaam door het vuur uit de hemel zou in brand gestoken zijn. Toen nu al die brandstoffen ontvlamden, werd Rabec in het vuur neergelaten en daarna weer opgetrokken. Op aandringen van de monniken werd dit verschillende keren herhaald, die dan ook tot de scherprechter zeiden: "Haal op, laat zakken, totdat hij de maagd Maria aanroept", en dit duurde zo lang totdat hem de ingewanden uit het lichaam vielen. Maar tot de laatste ademtocht loofde hij de Heere.

Eindelijk, toen hij geheel misvormd was, en geen menselijke gedaante meer had, lieten zij hem op de brandstapel neer, waar hij geheel werd verbrand. Zo scheidde de vrome martelaar uit deze wereld, en wel op de 24^e april in het jaar 1556.

18. 7 mei 1555. Executie in Bordeaux van **Arnaud Monier**, geboortig van Saint-Emilion, 25 jaar, en van **Jean van Cazes**, oud van 27 jaar geboortig van Liboume. –

Beiden worden schuldig verklaard aan ketterij door het Parlement van Bordeaux. Monier wordt gewurgd en daarna in het vuur geworpen, maar De Cazes wordt levendig verbrand.
Uit: HISTOIRE CHRONOLOGIQUE DE L'ÉGLISE PROTESTANTE DE FRANCE.

Arnaud Monier en Jan de Cazes

[JAAR 1556]

Arnaud Monier, geboren in de stad St. Milion, in Bordelais, was een jong man van omtrent vijftientig jaren.

Hij werd door Antonius de Lescure, de procureur-generaal van de koning, op de 25ste April, des avonds omstreeks zes uren, in het jaar 1556, in de stad Bordeaux gevangen genomen. Nadat hij in het huis van de procureur ondervraagd was, en reden van zijn geloof gegeven, en gezegd had tot welke godsdienst hij behoorde, werd hij naar de gevangenis van het hof gebracht. En ofschoon de procureur-generaal door de kracht der waarheid was overwonnen, en zeer ernstig vermaand werd zijn handen niet met het onschuldig bloed der gelovigen te besmetten, onder bedreiging dat God daarover zou oordelen, gaf hij nochtans, uit vrees van zijn ambt te zullen verliezen, aan het hof te kennen, dat Monier gevangen genomen was.

Des Woensdags daarna, de 29ste April, werd Monier in de kamer der misdadigers geroepen voor de aangestelde commissarissen, en daar aangaande alle artikelen van zijn geloof ondervraagd, namelijk aangaande de mis, het vagevuur, de verering der heiligen, waarop hij zeer gepast antwoordde. Nochtans schreef hij, op de 30e april, tot meerdere bevestiging het volgende:

"De goede God helpe mij door zijn Heilige Geest. Amen.

De reden, waarom ik geen zwaarigheid maakte ten allen tijde vlees te eten, is, omdat Paulus zegt, dat het verbod om te trouwen, en de spijs te nuttigen, die God geschapen heeft, en met dankzegging te gebruiken, een leer der duivelen is. Dat ik ook het avondmaal in deze landen niet gebruikt heb, is omdat ik niet wist, wie dat zuiver bedienden, naar de instelling en het bevel van Jezus Christus.

Dat ik bij de priester niet heb gebiecht, is, omdat ik in de gehele Schrift niet vind, dat het mij van God bevolen is. Dat ik niet gegaan ben om de mis te horen, is omdat zij die de mis bedienen, een offerande willen volbrengen voor levenden en doden, om God te verzoenen. En uit de heilige Schrift weet ik, dat de enige offerande van Jezus Christus, eenmaal door Hem volbracht, genoegzaam is omdat tot stand te brengen.

Dat ik aan geen vagevuur geloof, is, omdat het bloed van Jezus Christus onze Heere genoegzaam is om mij te reinigen, te wassen en te zuiveren van alle mijn zonden, zoals de Schrift mij dat op verscheidene plaatsen verzekert.

De reden, waarom ik de heiligen die in de Heere gestorven zijn, niet aanbid, is, omdat het mij door God niet geboden is. En onze Heere Jezus, als Hij leert, hoe men bidden moet, zegt: "Wanneer gij bidt, bidt aldus: "Onze Vader, Die in de hemelen zijt," enz.

De godsdienst, die ik bezit, en waarin ik door Gods hulp, begeer te leven en te sterven, is uitvoerig beschreven in de boeken der heilige Schrift, zowel in het Oude als in het Nieuwe Testament, en beknopt vervat in de vier voorname stukken, namelijk, in het gebed, hetwelk begint: "Onze Vader, Die in de hemelen zijt;" in de geboden van God, beginnende: "Hoor Israël, Ik ben de Heere uw God;" in de artikelen van het geloof, die met de woorden beginnen: "Ik geloof in God de Vader; en in de sacramenten, die onze Heere Jezus Christus in Zijn gemeente heeft bevolen.

Getekend Monier.

Op die zelfde dag, zijnde de 30ste April, kwam te Bordeaux **Jan de Cazes**, woonachtig te Libourne, die een goed vriend en metgezel van genoemde Monier was.

Toen hij vernam, dat Monier was gevangen genomen en beroofd van allen troost, werd hij indachtig aan de klacht van Christus: "Ik was in de gevangenis, en gij hebt Mij niet bezocht", en door ijver aangevuurd, om hem enige troost aan te brengen, en te versterken met de beloften van God. Hij verzocht daarom toegang tot genoemde Monier, die in de gevangenis van de burg vertoefde. Tot drie of vier malen werd hem dit geweigerd, met bevel vandaar te gaan, omdat het hof uitdrukkelijk had bevolen, allen gevangen te nemen, die daar kwamen om Monier te bezoeken, en met hem te spreken. Niettegenstaande dit alles had Cazes, nadat hij van al de gelovigen te Bordeaux afscheid genomen had, vast voorgenomen om Monier, indien er enige mogelijkheid toe bestond, aan te spreken en door vertroosting te versterken; doch de toegang werd hem andermaal geweigerd.

Toen hij nabij het paleis was gekomen, met de bedoeling om dadelijk te vertrekken, zond de bewaarder van de burcht iemand tot hem, François genaamd, om hem te roepen, en te zeggen, dat hij hem wilde spreken. Doch Cazes zei, dat aangezien hem vroeger de toegang was geweigerd, hij niet wilde komen, en wanneer hem iets te zeggen had, hij moest komen. François was over dit antwoord ontsteld, ging naar hem toe, greep hem terstond, en bracht hem toe, hem zonder enige tegenstand naar de woning van de burchtvoogd. Toen hij daar was, werd hij gevangen gehouden, en men boodschapte dit terstond de heer van Alesme, de oude commissaris van Monier.

Toen deze daar gekomen was, en met Cazes sprak, herkende hij hem wegens een rechtsgeding van burgerlijke zaken, dat Cazes vroeger voor hetzelfde hof had gehad, waarvan hij overbrenger was geweest, en zei eindelijk: "O, ik ken Cazes zeer goed, en ik kan immers niet denken, dat hij tot de sekte van die anderen booswicht (met wie hij Monier bedoelde) behoort; of dat hij niet zou hebben gebiecht of zijn Pasen niet gehouden?" Na deze woorden van Alesme werd Cazes buiten de gevangenis gezonden, en was genoegzaam vrij.

Maar hij kon de lastering niet verdragen, noch met stilzwijgen de genoemde Monier laten verguizen hij zulk een onrechtvaardige aanklacht, en keerde tot de heer Alesme terug en zei: "Mijnheer, ik weet zeker, dat Monier een zeer geacht en eerzaam man is; en wat mijzelf betreft, ik ben gewoon mijn zonden bij God te biechten, en bij geen ander. Ik heb ook mijn Pasen op geestelijke wijze gehouden en niet vermengd met afgoderij, zoals men in het pausdom gewoon is, waar ik het om tien duizend doden niet zou willen houden." Toen Alesme hoorde, dat hij in zijn mening bedrogen was, beval hij deze vrome man zeer stevig te binden, en in een diep gat te zetten tot de volgende dag, zijnde de 1e Mei, wanneer hij aangaande zijn geloof zou ondervraagd worden, zoals hier volgt, hetwelk aan de wettelijke stukken is ontleend.

"Jan de Cazes, geboren en wonende te Libourne, omtrent 27 jaren oud.

Toen hem gevraagd werd, hoe lang hij in deze stad had vertoefd, zei hij, dat hij eergisteren van Libourne daar was gekomen, en dat hij op die dag naar de burcht was gegaan om enige brieven te brengen, die zijn neef toezond aan de burchtvoogd teneinde enig geld van hem te ontvangen; en dat hij, toen hij daar was, verzocht had om Arnoud Monier eens te mogen spreken, aangaande wie hij vernomen had, dat hij daar gevangen zat; dat de gezonden bode van de burcht, François genaamd, hem had gevangen genomen, in een diep gat gezet, waar hij tot nu toe was gebleven. Doch op de eed, die hij aflegde, had hij getuigd, dat hij de genoemden Monier niet gezien of gesproken had.

Gevraagd zijnde, of hij voornoemde Monier kende, en of hij wist, dat hij te Genève geweest was, zei hij, dat hij niet zeker wist, of hij te Genève geweest was, anders dan hij hem had horen zeggen, dat hij daar vertoefd had, toen hij uit Duitsland kwam; dat hij met deze Monier

sinds ruim vijf jaren had omgegaan, en dat zij in hun jeugd samen hadden ter school gelegen, maar dat hij hem geen redevoeringen had horen uitspreken, of enige verboden boeken bij hem had gezien.

Ondervraagd zijnde van zijn geloof, en hoe hij over het sacrament des altaars dacht, zei hij, dat het vier jaren geleden was, sinds dat hij gebiecht had, en zijn Pasen gehouden, omdat er in die landen geen dienaar was, om het heilig avondmaal uit te delen naar de instelling van Jezus Christus, en dat de dienaar een bisschop moest zijn, die geen hoereerder of lasteraar was. Dat hij na de tijd van vier jaren zijn Schepper steeds had ontvangen, met leedwezen over zijn zonden, in geloof en in de geest en niet anders. En mocht hij Hem voor die tijd hebben ontvangen, zoals dat met Pasen het geval is, dat hij zich dan daarin had vergist.

Toen hem gevraagd werd, of het dierbaar lichaam van onze Heere tegenwoordig was in het heilig sacrament des altaars, nadat de woorden van inzegening daarover waren uitgesproken, antwoordde hij ontkennend. Hij zei, dat, zo Hij daar wezenlijk tegenwoordig ware, dan de artikelen van het geloof vals zouden zijn, waarin staat, dat onze Heere naar de hemel is gevaren, dat Hij zit ter rechterhand Gods, Zijns Vaders en vandaar zal komen om te oordelen de levenden en de doden.

En, nadat men hem onder het oog had zoeken te brengen, dat zijn woorden in strijd waren met het bevel van de moeder de heilige kerk, antwoordde hij, dat het uit de Heilige Schrift niet bleek, dat het lichaam van onze Heere wezenlijk in het sacrament des altaars tegenwoordig was. Wel betuigde hij, dat het geestelijk was in het avondmaal, en dat het genoemde sacrament anders niet is dan een teken en onderpand, wat de Heere aan ons heeft nagelaten tot de dag der opstanding. Bovendien zei hij, dat onze Heere zich niet zal laten vallen in de handen van de priester, die een zondaar, hoereerder, dronkaard en lasteraar is.

Gevraagd zijnde, of hij naar de mis ging, en of hij de kerk vlijtig bezocht, antwoordde hij, dat het vier jaar geleden was, dat hij een mis gehoord had, grote of kleine, dat hij ook geen avondmis of slotgebeden had gehoord, en niet anders ter kerk kwam dan wanneer men predikte.

Toen hem gevraagd werd, of hij ook enige predicatie in deze stad had gehoord, antwoordde hij, dat hij zeven of acht malen in de laatste veertig dagen een Augustijner monnik had gehoord, welke monnik volgens het Evangelie predikte.

Toen men hem vroeg, of hij de maagd Maria en de andere heiligen, die nu in het paradijs zijn, aanbad, antwoordde hij, dat men de heiligen niet moet aanbidden, want dat Christus ons had leren bidden: "Onze Vader, Die in de hemelen zijt."

Daarenboven beweerde hij, en hield staande, dat men de maagd Maria niet moet aanbidden. Wel zei hij, dat zij door de Engel was gegroet, zoals men in Lukas hoofdstuk 1 beschreven vindt, doch dat hij in zijn gebeden niet gewoon was te zeggen *Ave Maria*, omdat Jezus Christus Zelf dat niet bij het gebed had gevoegd, hetwelk Hij ons voorgeschreven heeft om tot God Zijn Vader te bidden.

In zijn verantwoording hield hij ook staande, dat onze Heere Jezus Christus onze Voorbidder is, en dat men slechts de enige God moet aanbidden, in de naam van Zijn Zoon Jezus Christus. Ook zei hij, dat hij geen bijzondere uren of andere gebeden waarnam dan de gebeden Gods, het gebed des Heeren, de apostolische geloofsbelijdenis, en nog enige andere gebeden, die hij in het bijzonder deed, waarmee hij van God vergeving van zijn eigen zonden verlangde.

Gevraagd zijnde, wat hij geloofde van het vagevuur, antwoordde hij, dat er geen ander vagevuur was dan het dierbaar bloed van onze Heere, dat voor ons vergoten werd tot reiniging en behoudenis van onze zielen en gewetens. Hij voegde er bij, dat, wanneer men zei, dat er een ander vagevuur was, het dierbaar bloed tevergeefs zou gestort zijn. Daarenboven zei hij ook nog, dat, als een mens stierf, hij naar het paradijs of naar de hel ging tot de oordeelsdag, wanneer onze Heere de goede van de kwaden zal scheiden.

En, wat het vasten betreft, zei hij, dat het ware vasten bestond in zich te onthouden van kwaad te doen, en de geboden van God zo goed mogelijk op te volgen. Hij zei ook, dat hij niet geloofde, dat er een ander vaste bestond, dat hij dit ten minste in het Evangelie niet had gevonden.

Toen hem gevraagd werd, of hij wijwater nam, als hij de kerk bezocht, antwoordde hij ontkennend, en voegde er bij, dat hij niet anders in de kerk kwam, dan wanneer men predikte, en dat ook alle soorten van water zijn gezegend.

Gevraagd zijnde, of hij voor de zielen van zijn vader, moeder en andere vrienden had laten bidden, zei hij, dat hij dit niet had laten doen, en dat hij, nadat hij waarachtige kennis van God verkregen had, hetwelk vierjaren of daaromtrent geleden was, ook niet tegenwoordig was geweest bij uitvaarten of lijkdiensten. Hij voegde er bovendien bij, dat, zoals men aan zieken geneesmiddelen geeft, terwijl deze nog leven, dat men aldus tot God voor elkaar moet bidden, terwijl men nog leeft.

Aangaande de gebeden, die gedaan worden voor hen, die door de dood van ons gescheiden zijn, zei hij, dat hij in de Schrift niets vond, dat aan zulk een gebed kracht geeft.

Toen men hem vroeg, wie hem had verleid en deze leer had onderwezen, antwoordde hij, dat het de Heilige Geest was.

Gevraagd zijnde, welke boeken hij had, zei hij, dat hij nu geen boeken bezat, doch dat hij vroeger een Bijbel had gelezen, die te Lyon was gedrukt, welke hij van een reiziger had gekocht, die hij niet noemen kon, dat die twee kronen kostte, die hij aan zeker persoon van Saintonge betaald had, die hij echter ook niet noemen kon, en dat dit reeds een jaar of daaromtrent geleden was. Ook zei hij, dat hij de Psalmen van David, volgens de overzetting van Marot, gelezen had, doch geen andere boeken.

Men vroeg hem, of hij deze bovengenoemde artikelen met Monier had vergeleken. Waarop hij antwoordde, dat hij over enige van die artikelen met Monier had gesproken, en dat zij beiden overeenkwamen met de Heilige Schrift.

Toen hem gevraagd werd, of hij niet enige personen in de steden Bordeaux, Libourne of elders kende, die zijn gevoelens waren toegedaan, zei hij, dat hij er geen kende.

Gevraagd zijnde, wat hij geloofde aangaande het sacrament des huwelijks, antwoordde hij, dat het huwelijk een eerlijke en heilige zaak was; dat God het huwelijk had ingesteld, opdat de Christenen in kuisheid zouden leven, zonder zich schuldig te maken aan hoereri; en dat hij niet kon toestemmen, dat het huwelijk een sacrament is.

Het stuk was getekend:

De Cazes.

Des anderen daags werd de genoemde de Cazes in de torenkamer gebracht, waar hem de bovenbeschreven artikelen werden voorgelezen. En, ofschoon hij bij herhaling vermaand werd om terug te keren, en als een goed en katholiek christen te geloven, betuigde hij, dat zijn artikelen de waarheid behelsden, dat hij daarin bleef volharden, en niets anders wilde geloven. Daarna staakte men het gesprek met hen, totdat er vier leraars in de Godgeleerdheid zouden gekomen zijn, om met hen te spreken, en, zo mogelijk, terug te brengen tot het ware geloof, en hun dwalingen duidelijk voor ogen te stellen, wat nog diezelfde dag plaats had, en wel in tegenwoordigheid van drie raadsheren van het hof en van de procureur des konings.

Toen deze waren aangekomen, werden Arnoud Monier en Jan de Cazes, de een na de ander, in verhoor genomen. Allereerst werden de artikelen van Monier, die hij aan het hof had overgeleverd en getekend met zijn eigen hand, achtereenvolgens voorgelezen. Met vele woorden en dusgenaamde bewijzen uit de Heilige Schrift trachtten de leraars aan te tonen, dat zijn artikelen op dwalingen berusten, waarom zij hem raadden terug te keren tot God en Zijn

heilige katholieke kerk. Zij haalden vele geschriften van oude kerkleraars en kerkvergaderingen aan, waarmee zij de artikelen van Monier zochten te wederleggen.

Hij antwoordde zeer beknopt, dat, wat hij had gezegd en betuigd de waarheid was, en dat hij in het Evangelie niet vond, dat hij anders behoorde te geloven, en zei, dat men hem uit het Evangelie of ook uit de heilige kerkvergaderingen niet kon bewijzen, dat hij dwaalde, en verlangde dat zij het tegendeel zouden bewijzen, opdat hij zou kunnen beoordelen, of het recht of onrecht was.

Men wilde hem aan het verstand brengen, dat het nodig was, ook voor hem, de geboden en leerstellingen der kerk te geloven en te onderhouden, zoals zij en alle goede christenen, volgens hun zeggen, deden.

Hij antwoordde, dat hij de geboden Gods en Zijn Evangelie wilde gehoorzamen en niets anders.

Daarop hielden de raadsheren een vergadering met de leraars waardoor de procureur-generaal en de advocaat des konings besloten, Monier en Cazes te veroordelen om op een slede naar de gewone plaats der stad te worden gesleept, en voor de St. Andrieskerk openbaar boete te doen, God, de koning, en de overheid vergiffenis te vragen, om daarna voor het paleis levend te worden verbrand, en dat zij vooral gepijnigd moesten worden, opdat zij hun geestverwanten zouden noemen.

Deze eis werd door het hof en de raadsleden overwogen, en nadat ieder zijn gevoelens daarvan gezegd had, waren zij niet eenstemmig. Enige wilden, dat Monier en Cazes als hardnekkige kettters zouden sterven, en gepijnigd worden om hun geestverwanten te noemen; anderen gaven de raad hen gedurende twee of drie maanden in een klooster op te sluiten, voor men enige straf op hen zou toepassen, aangezien zij al de artikelen des christelijke geloofs en wat hij de profeten evangelisten en apostelen gevonden werd, hadden beleden, daar toch de artikelen, die zij beleden, in de laatste kerkvergadering waren vastgehouden.

Deze zeiden ook, dat het in de Heilige Schrift en ook in de wereldlijke rechtbanken niet gevonden werd, iemand te doden wegens geschil van gevoelens aangaande Gods Woord; dat dit ook niet bekend was in de eerste tijden van de stichting der christelijke kerk, dan alleen in de laatste veertig jaren, wat een zaak was, die de christen niet betaamde; voorts, dat men Monier en Cazes bij hun verblijf in het klooster dan uitvoeriger uit de geschriften van de oude leraars kon terechtwijzen. Niettegenstaande dit voorstel werden de genoemde martelaren eindelijk veroordeeld, om op een slede naar de strafplaats te worden gesleept, in het openbaar voor God, de koning en de wethouders boete te doen, en daarna voor het stadhuis te worden verbrand.

Op vrijdag de 7e mei bond de scherprechter hen op een soort van slede, en sleepte hen aan het achterste gedeelte van de wagen door het slijk en de modder. Zij werden gevolgd door de wethouders, deurwaarders, gerechtsdienaren, krijgsknechten en busschietters van het kasteel, trompetblazers, schutters en hellebaardiers.

Toen Cazes zag, dat zijn metgezel bedroefd was, zei hij tot hem: "Heb goede moed, mijn broeder, heb goede moed!" en terwijl zij aldus elkaar vertroostten en versterkten, kwamen zij eindelijk voor het stadhuis te Bordeaux. En, ofschoon deze heilige martelaren zich niet verzetten, lieten nochtans de heren de poorten der stad sluiten en goed versterkt bewaren, zo lang men met hun terechtstelling bezig was.

Vervolgens werden Monier en Cazes aan een galg vastgemaakt, terwijl zij grote standvastigheid en blijdschap betoonden, en zich gelukkig achtten, dat zij aan het lijden van Christus deelachtig werden.

Toen **Monier** het hoogste gedeelte der galg bereikt had, zei hij: "O Heere God, ik dank U van hart, dat het U behaagd heeft, om ons te roepen tot belijdenis van Uw naam. Schenk ons de genade tot het einde te volharden!"

Terwijl zij elkaar opwekten en enkele malen het volk toespraken, ja hun gebed voor God uitstortten, bliezen de trompetters onophoudelijk op hun trompetten, opdat het volk de liefelijke vermaningen uit hun mond niet zou kunnen horen.

Toen de scherprechter boven aan de galg was, om **Cazes**, volgens het bevel van het hof, te verworgen, viel hij van boven op de grond, zodat zijn hoofd deerlijk gewond werd, en het bloed er geweldig uitstroomde. Nadat hij echter was opgestaan, verworgde hij Monier, die zonder zich te verroeren de geest gaf. Maar Cazes werd, onder onmenselijke pijnningen, levend verbrand, terwijl hij God voortdurend aanriep. Voor hij de geest gaf, waren zijn beenderen bijna verteerd. Aldus werden zij aan de Heere geofferd.

Toen zij bijna verbrand waren, overvielen de vijanden der waarheid en allen omstanders zulk een schrik en ontzetting, dat zij allen liepen, alsof zij gejaagd werden. De heren vluchtten, de krijgsknechten en het volk liepen hard weg, vielen de een over de ander, vertraden elkaar, en niemand kon rekenschap van deze verwarring geven.

De geestelijke van St. Antonius was gevallen, en een grote menigte volks liep hem over het lichaam voor men hem kon oprichten.

De schrijver Pontack, die gekleed met zijn rode mantel op zijn ezel zat, werd door het gedrang van het volk op de Poitivestraat van zijn ezel geworpen, en had zich derwijze bezeerd, dat men hem in het huis van de weduwe van Pichom moest dragen, terwijl hij riep: "Verberg mij! behoud mijn leven! ik sterf! het is met mij gedaan; vrienden, verbergt mijn ezelin, opdat men haar niet kent."

Alle huizen in de stad waren gesloten. Toen men een weinig tot bedaren was gekomen, vroeg ieder wat dit toch geweest was, doch de vervolgers der waarheid Gods zagen niet in, dat de almachtige God Zijn vijanden derwijze verschrikte. Terwijl men op deze tijd in de kerken in vreemde talen zong, waardoor het volk niet kon worden gesticht, en de herders of priesters blinde leidlieden der blinden waren geworden, zongen de kinderen op de straten psalmen en lofzangen. Gedurende de gevangenschap van deze vrome martelaren, liet het parlement een bevel daartegen afkondigen, en verbood dit de kinderen onder bedreiging van vervolging. Aldus volgden zij de Farizeeën na, die verboden te zingen: "Hosanna, de Zoon Davids", enz.

19. 22 mei 1555. Executie in Angers van **Pierre Rousseau**, geboortig in Anjou, priester. – Evenals Rabec (zie 24 april), had hij de Rooms Katholieke godsdienst verlaten; was onderwezen in Lausanne en in Geneve. Hij viel in handen van Rémy Ambroys president van Aix in Provence. Hij werd veroordeeld om als ketter verbrand te worden boven een klein vuur.

Uit: HISTOIRE CHRONOLOGIQUE DE L'ÉGLISE PROTESTANTE DE FRANCE.

Pieter van Rosseau

[JAAR 1556]

Pieter van Rosseau, geboren in het land Anjou, oefende zich in de steden Genève en Lausanne geruime tijd in Gods Woord.

Daarna verlangde hij naar zijn vaderland terug te keren, teneinde de kennis der waarheid aan enigen mee te delen, en ook om met zijn schoonbroeder over enige geldelijke zaken te spreken. Toen hij in de stad Angers was gekomen, en van zijn schoonbroeder, in wiens huis hij vertoefde, zijn erfdeel vorderde, werd hij door hem verraden, en bij de overheid

aangeklaagd. In plaats van de erfenis te ontvangen, werd hij, door Gods voorzienigheid, in dezelfde gevangenis gebracht, waar ook Rabec zat, door wie hij buitengewoon in de kennis, die God hem aanvankelijk geschonken had, werd versterkt. Dit geschiedde in de maand Oktober van het jaar 1555.

Spoedig daarna werd hij aangaande zijn geloof ondervraagd, zowel door de dienaren van de bisschop als door vele beambten des konings, benevens door vele andere priesters en monniken, wat hij zelf op de volgende wijze heeft beschreven:

"Allereerst vroegen zij mij, hoe ik dacht over het sacrament des altaars.

Ik antwoordde, dat zij Gods Woord vervalsen, wanneer zij wat in de schrift het sacrament des Avondmaals genaamd wordt, het sacrament des altaars, heten.

"Geloofd gij dan niet," zeiden zij, "dat in de mis het lichaam van Jezus Christus is, wanneer de priester de woorden der inzegening over de hostie heeft uitgesproken?"

Ik antwoordde, dat wat de priester doet, hij dat slechts voor zichzelf doet; want zij, die dicht bij hem zijn, zien dit alleen, wat niet is volgens het bevel, dat Jezus aan Zijn discipelen gaf, en wat zij daarna hebben volbracht. Want Hij stelde hun in de gelegenheid om het te zien en te smaken, toen Hij tot hen zei: "Neemt het allen, opdat gij allen mijn dood deelachtig mag zijn, die gij verkondigen moet, totdat Ik kom." Want Christus beval, dat zij het allen zouden gebruiken, opdat zij allen zijn dood deelachtig zouden zijn, die zij verkondigen moesten, totdat Hij kwam. Om zijn bevel te volbrengen, moeten wij dit ook doen. De apostelen begrepen wel, wat Christus met het avondmaal bedoelde, volgens de betekenis van het Pascha, dat Hij juist tevoren had gebruikt.

Zij vroegen, hoe ik dacht over de Doop en wat ik daarvan geloofde.

Ik antwoordde, dat ik geloofde wat de vier Evangelisten daarvan getuigen, en hoe Johannes predikte de doop der bekering tot vergeving van zonden. Indien wij nu die in het geloof ontvangen, en in het Evangelie geloven, is het ons een eeuwig verbond met Christus Jezus. Wij zijn allen één in Christus en begraven in Zijn dood door de doop. In de Handelingen der apostelen zijn overvloedige bewijzen, hoe de apostelen Jezus Christus predikten, als gekruisigd om onze zonden en opgewekt tot onze rechtvaardigmaking, en dat men het Evangelie moest geloven en zich laten dopen. Volgens het voorbeeld van Johannes, gebruikten zij slechts water, die gezegd had, dat er na hem Iemand kwam, wiens schoenriemen hij niet waardig was te ontbinden Die met de Heilige Geest zou dopen.

Zij vroegen, of men de maagd Maria en de heiligen in het paradijs niet behoorde aan te roepen.

Ik antwoordde, dat ik graag mijn gebeden tot God richtte, volgens de leer van Johannes, die zegt: "En, indien iemand gezondigd heeft, wij hebben een Voorspraak bij de Vader, Jezus Christus, de rechtvaardige. En Hij is een Verzoening voor onze zonden, en niet alleen voor de onze, maar ook voor de zonden der gehele wereld." Hij kan volkomen zalig maken die door Hem tot God gaan. Hij leeft altijd om voor hen te bidden, die Hem van goeder harte aanroepen, en op Hem hun vast vertrouwen stellen; want Hij zegt: Komt allen tot mij, die vermoeid en belast zijt, en Ik zal u rust geven." En door de Profeet zegt Hij: "Ik wil Mijn eer aan geen anderen geven, noch mijn lof aan de gesneden beelden." Verder, dat allen, die op gesneden beelden betrouwen, zullen beschaamd worden.

Zij vroegen verder, of ik niet geloofde, dat er een vagevuur was, om de zielen der gestorvenen te reinigen.

Ik antwoordde, dat het bloed van Jezus Christus ons van onze zonden reinigt, en dat ik aan geen andere reiniging geloofde. Want die in Adam onrein zijn geworden, zijn door het bloed van Jezus Christus gereinigd en gewassen, anders zou Zijn dood voor ons tevergeefs zijn geweest.

Zij vroegen mij, hoe ik over de biecht dacht.

Ik antwoordde, dat het nodig is de zonden voor God te belijden, Daar het voorbeeld van Mozes, Aäron en Samuël, die hun eigen zonden en ook die van het volk Israëls voor God alleen hebben beleden, aan Wien men de zonden belijden moet, om vergiffenis te erlangen. Indien wij onze zonden belijden, God is getrouw en rechtvaardig, dat Hij ons de zonden vergeve. Waarlijk, wij hebben een grote Hogepriester, Jezus de Zoon van God, Die door de hemelen doorgestaan is, Die onze zonden vergeven en kwijtschelden kan. Hij, zeg ik, en niemand anders. Aan Hem alleen moeten wij biechten. De psalmen van David zijn vol van de belijdenis zijner zonden, die hij alleen voor God deed.

Zij ondervroegen mij ook aangaande het vasten.

Ik antwoordde, dat het vasten goed, ja noodzakelijk was, niet om de geboden van mensen, die niet dan geveinsd zijn, zoals zij tonen door hun droevige gezichten en uitgeteerde wangen. Zij zouden wel willen, dat men op de trompet zou blazen wanneer zij enig werk ter ere van God willen verrichten; maar dat is geheel tegen zijn Woord, want dat zegt: Als gij vast, zo zalf uw hoofd en was uw aangezicht; opdat het van de mensen niet gezien worde, als gij vast."

De 18de Oktober, in het jaar 1555, werd ik geleid voor de beambten des konings en, voor de dienaren van de bisschop van Angers. Daar werd mij verder gevraagd, of ik bij mijn antwoorden wilde blijven volharden.

Ik zei ja, want zij zijn bevestigd door het gezag der Schrift. Toen werd ik omringd door een hoop in hemden geklede geestelijken en gekapte leraars en meer anderen, die onderscheiden klederen droegen. Onder andere vroeg mij een monnik: "Welaan, geloof, gij niet, dat, toen Jezus Christus zijn apostelen het brood gaf, in het brood wezenlijk zijn lichaam was en in de kelk zijn bloed?"

Ik antwoordde, het is laster, als gij zegt, dat Zijn bloed in de kelk was voor het uit Zijn lichaam was gestort. Want het brood en de wijn in de drinkbeker, welke Hij Zijn apostelen gaf, dienden alleen ter gedachtenis van zijn lichaam en bloed, die voor ons in de dood werden overgeleverd, zoals Paulus betuigt, als hij zegt: "Zo dikwijls gij dit brood zult eten, en deze drinkbeker zult drinken, zo verkondigt de dood des Heeren, totdat Hij komt." Zij zeiden: "Christus Jezus heeft gezegd: "Het brood, dat Ik u geven zal, is Mijn vlees." En verder: Voorwaar, voorwaar, tenzij gij het vlees van de Zoon des mensen eet, en Zijn bloed drinkt, zo hebt gij geen leven in uzelf. Wie Mijn vlees eet en Mijn bloed drinkt, die heeft het eeuwige leven. Ik antwoordde: in hetzelfde hoofdstuk staat geschreven, dat vele van zijn discipelen, die dit hoorden, geërgerd waren. Doch Jezus, wetende, dat zij daarover murmureerden, zei tot hen: "Ergert ulieden dit? [Wat zou het] dan zijn, zo gij de Zoon des mensen zaagt opvaren, daar Hij tevoren was? De Geest is het, Die levend maakt; het vlees is niet nut. De woorden, die Ik tot u spreek, zijn geest en leven." Aldus is daar het lichaam van Jezus Christus niet, zoals gij ons wilt doen geloven, dat zou tegen Zijn Woord zijn, Christus verbiedt ons dit, zeggende: "Zo iemand tot vlieden zal zeggen: ziet, hier is Christus of daar; geloof het niet. Ziet, hij is in de woestijn; gaat niet uit. Ziet, hij is in de binnenkamers; geloof het niet." Derhalve kan het lichaam en het bloed van Christus in het brood en de wijn niet vervat zijn, zoals gij zegt, maar men moet Hem in de hemel zoeken. Doch in het avondmaal, wanneer dit naar de instelling van Christus gebruikt wordt, zoals de apostelen het gevierd hebben, ontvangen wij het lichaam en het bloed van Christus op geestelijke wijze en door het geloof.

De arme monnik was zeer beschaamd, en de omstanders morden allen tegen mij; ja, ook de heer Van der Bossche, lijfstraffelijk rechter, zei: "Hoe dan, wilt gij met uw woorden ons allen tot afgodendienaars verklaren.

Ik antwoordde hem: "Gij begrijpt het beter dan gij spreekt. De dienaar van de bisschop sprak met mij over de offerande, en zei, dat de priesters de offeranden mochten volbrengen en die heiligen. Ik antwoordde, dat ik geen offeraar kende anders dan Jezus Christus, Die als onze Voorbidder opgevaren is, en een Hogepriester is geworden tot in eeuwigheid, naar de

ordering van Melchizédek. Wij zijn geheiligd door de offerande van Zijn lichaam, die eenmaal volbracht is, door welke offerande Hij in eeuwigheid volmaakt heeft degenen, die geheiligd worden. Ik vermoedde, dat deze, die een leraar genoemd werd, de brief aan de Hebreëen nog nooit gelezen had; want hij antwoordde mij niet, en bleef beschaamd voor zich staren.

De procureur des konings ontstak in grote woede tegen mij, en liet mij uitkleden, om te onderzoeken of ik nog meer geld of boeken had; zij deden mij daar vele onaangenaamheden aan. Ik bid u, denkt eens na, hoe het gaat met een arm schaap onder de wolven, die allen met luide mond roepen: "*Crucifige, Crucifige!*"

Enige dagen na zijn vrome en volstandige belijdenis der waarheid werd hij veroordeeld om levend te worden verbrand. Doch, aangezien hij tot de gruwelijke sekte van het pauselijk priesterschap behoord had, werd hij bovenal in het vonnis als ketter veroordeeld, en bevolen om te worden ontwijd. Doch hij beriep zich op het hof van het parlement te Parijs, en drong daar op aan.

In de maand April van het jaar 1556 had de koning aan zekere mr. Reinigius Ambrosius, de president van Aix, opgedragen kennis te nemen en te oordelen over alle zaken van hen, die men ketteren of Luthersen noemden. Toen deze andermaal de belijdenis van het geloof van Pieter van Rosseau gehoord had, en bemerkte, dat hij daarin volhardde, wat zij *hardnekkigheid* noemden, bevestigde hij het vonnis, dat reeds geruime tijd tevoren door de rechter van Angers was uitgesproken, en liet hem op Vrijdag, de 21ste Mei, ontwijden.

Om zijn wreedheid te tonen, daar hij eerst drie dagen vroeger gekomen was, liet hij daarna de vrome martelaar op zeer onmenselijke wijze tot drie malen pijnigen, wat hij geduldig onderging. Omstreeks vier of vijf uren in de namiddag van dezelfde dag, liet hij hem de tong uitsnijden, en een ijzeren bal in de mond duwen. Aldus misvormd en verminkt werd hij op een slede naar de brandstapel gevoerd, die op de haven van Angers was opgericht. Toen hij nu op een ladder gebonden en in de lucht opgeheven werd, sloeg hij zijn ogen naar de hemel, terwijl de eeuwige God duidelijk toonde, dat Hij hem niet verliet. Want, toen hij reeds zwart door de vlammen geworden en bijna half geroosterd was, zodat de bal uit zijn mond viel, riep hij de Naam des Heeren aldus aan: "*Jezus Christus, sta mij bij; Heere God, help mij.*"

Vele lieden verwonderden zich daarover. En aldus is hij volstandig in het geloof uit dit leven gescheiden.

20. 1556. Executie in Blois van **Jean Bertrand**, geboortig van Monioire in Vendomois, boswachter in het bos van Marchenoir. –

Zijn veroordeling voor ketterij is duidelijk. Eerst door de rechter van Blois, vervolgens door het Parlement van Parijs. Hij wordt levendig in openbare plaats verbrand.

Uit: HISTOIRE CHRONOLOGIQUE DE L'ÉGLISE PROTESTANTE DE FRANCE.

Jan Bertrand

[JAAR 1556]

Deze werd op de 5de Februari, in het jaar 1556, gevangen genomen, omdat hij op zekere plaats gezegd zou hebben, dat de mis een gruwelijke en verschrikkelijke zaak was, waardoor het arme volk door de priesters bedrogen en verleid werd. Toen hij wegens het uiten van dit gevoelen, dat hij ook gestand deed, ondervraagd werd, zei hij: "Ik heb, Gode zij dank, het Oude en het Nieuwe Testament ijverig gelezen, en heb nochtans het woord mis daarin niet

kunnen vinden; daarom is het ook billijk, dat ik een gruwel aan de mis heb, vooral ook daar Paulus aan de Galatiërs schrijft: Al ware het ook, dat wij, of een Engel uit de hemel u een Evangelie verkondigden, buiten hetgeen gij ontvangen hebt, die zij vervloekt." En Johannes schrijft aan het einde van zijn Openbaring uitdrukkelijk: Indien iemand tot deze dingen toedoet, God zal over hem toedoen de plagen, die in dit boek geschreven Zijn; en, indien iemand afdoet van de woorden des boeks dezer profetie, God, zal zijn deel afdoen uit het boek des levens" enz. Ja, aangezien Christus ook aan het kruis gezegd heeft: "Het is volbracht," is het immers een gruwel, Hem dagelijks op nieuw in de mis te martelen en offeren.

Toen men hem verder vroeg, waar hij dit jaar zijn Pasen gehouden had, zei hij: "Ik heb dit bij mij zelf in de geest en in het geloof gedaan, aangezien de instelling van Christus in de mis ten enenmale veranderd en vernietigd is." Toen zij hem naar de brandstapel wilden brengen, boden zij hem een kruis aan, opdat hij dat kussen en bij een geestelijke biechten zou. Doch hij liet hen van zich gaan, en zei, dat hij niets met hen te maken had. Hij zei ook, dat dit het rechte kruis niet was, wat hij behoorde te dragen, maar een geheel ander, wat niet van hout, zilver of goud was gemaakt. En, toen hem een pausgezind edelman tot afval wilde brengen, en onder andere vroeg, of hij niet zijn opgevat gevoelen moest laten varen, en oudere mensen geloven, en of hij wijzer wilde zijn dan de gehele wereld, antwoordde: "Ik ben niet hier gekomen om enige dwalingen te verdedigen, en ik roep ook God aan tot een getuige, dat ik niets anders gesproken heb dan wat waar is." En, toen de edelman andermaal zei, dat, indien hij niet anders wilde spreken, hij moest sterven, zei Bertrand: "Meent gij of iemand anders, dat ik om het aanstaand lijden enigermate gezind ben te doen, wat tegen God strijdt, teneinde mij van Zijn bescherming en gunst te beroven, dan dwaalt gij geheel, en bevindt gij u op een verkeerden weg." Gedurende zijn gevangenschap werd hij ook door een goed man in een brief vermaand, waarin deze onder andere schreef: "Wacht u voor het bedrog en de listigheid van de priesters; wees voorzichtig als de slangen, laat veel liever toe, dat uw bloed van druppel tot druppel worde vergoten, voor gij iets tegen uw geweten doen zoudt, waardoor uw Hoofd Jezus Christus zou kunnen onteerd worden." Toen het hout van de brandstapel werd aangestoken, riep hij luide: "Mijn Heere, mijn God, reik nu mij, uw knecht, uw hand. Ik beveel U mijn ziel." Aldus stierf hij zachtmoedig en geduldig, op de 1e Juni in het jaar 1556.

21. Bartholomeüs Hector

[Bartholomé Hector van Poitiers]

[JAAR 1556]

Bartholomeüs Hector, geboren te Poitiers, die geruime tijd koetsier was geweest, begaf zich eindelijk met vrouw en kinderen naar Genève, door ijver gedreven om God de Heere getrouw te dienen. Om in de behoefte van zijn klein huisgezin te voorzien, hield hij zich hier en daar met het verkopen der heilige Schrift bezig. Toen hij in Piëmont vertoefde, werd hij door een edelman, Parrier genaamd, gevangen genomen, die daarvan terstond kennis gaf aan het parlement, en een lijst van de boeken, brieven en geschriften, die hij bij hem vond, overzond. Het parlement vaardigde enige beambten af, die naar Pienerolo of Pignerol vertrokken, waar Hector gevangen zat. Op de 8e en 9e Maart lieten zij Hector voor zich komen, om hem te ondervragen. Voor Hector echter een woord sprak, knielde hij neer, en bad God hem de mond te willen openen en genade te schenken, om niet anders te spreken dan wat tot Gods lof en stichting van Zijn kerk mocht dienen.

Toen nu Hector uitvoerig ondervraagd en onderzocht was, en hij een standvastige belijdenis van de ware godsdienst had afgelegd, werd hij eindelijk door het parlement van Turin veroordeeld, om op de plaats van het slot opeen marktdag als een woelgeest en ketter,

waarvoor hij vroeger door de kettermeesters verklaard was, ja ook als een verleider en verstoorder van de vrede in de christenheid en een verbreker van de Koninklijke besluiten en bevelen, levend te worden verbrand. Men bepaalde ook, dat de boeken, die hij sedert zijn komst van Genève had te koop aangeboden, voor zijn ogen zouden worden verbrand, en dat al de goederen en bezittingen, die hij bij zich had, tot voordeel des konings zouden worden verbeurd verklaard, na daarvan eerst de onkosten van zijn gevangenschap, enz. te hebben betaald. Dit vonnis was ondertekend: Hieronymus Purpuratus, Augustinus de Ecclesia, de 19e Juni in het jaar 1556. Onder aan het vonnis was een voorwaarde van het parlement gesteld, namelijk, *als het hout aangestoken zou worden, dat men dan Hector moest worgen, opdat hij geen pijn zou gevoelen.*

De volgende dag, op de 20e Juni namelijk, werd het vonnis aan Bartholomeüs Hector voorgelezen. Deze dankte daarbij God voor de genade hem bewezen, dat hij namelijk om Zijns Naams wil zou mogen lijden. Daarna bestrafte hij het volk wegens zijn verblindheid, en vooral hen, die door het parlement tot hem gezonden waren, om hem tot afval van zijn gevoelens te brengen, en dan het leven te schenken en ongedeerd van daar te laten gaan. Hij wilde niet alleen aan hen geen geloof slaan, maar zei altijd, dat hem niets meer welkom en aangenaam was, dan om voor zulk een goede zaak te mogen sterven.

Toen nu het parlement van de afgevaardigde raadsleden zijn standvastigheid vernomen had, en men niets op hem winnen kon, bedreigden zij hem, indien hij onderweg veel zou willen spreken, dat men hem de tong zou uitsnijden; doch hij liet zich daardoor in het geheel geen vrees aanjagen, werd zelfs hoe langer hoe moediger, en ondervond de bijzondere genade van God, dat hij het volk tot de vrees Gods vermaande, en hun aantoonde tot welke dwalingen zij vervallen waren.

Op de strafplaats aangekomen, liet het parlement hem nog eenmaal aanzeggen, dat, indien hij zijn gevoelens wilde laten varen, en herroepen, hem het leven zou geschonken worden. Doch hij liet zich door hun beloften niet verleiden, knielde neer, en stortte voor God een hartelijk gebed uit, hetwelk tamelijk lang duurde. Onder andere bad hij God met luide stem, de rechters alles te willen vergeven, hun de ogen te openen, opdat zij de waarheid van zijn Goddelijk Woord mochten inzien. Daarna richtte hij nog een vermaning tot het volk, waaronder vele lieden innig bedroefd werden, zijn dood beweenden, en zich verwonderden, dat men zulk een mens ombracht, die van niets anders dan van God sprak.

Toen men hem aan de paal vastmaakte, en het buskruit aan zijn hals hing, hief hij de ogen naar de hemel en zei: "O Heere, wat is mij dit lieflijk en aangenaam!"

Daarna werd hij verwurgd en tot as verbrand, de Heere en Zijn kerk tot een offerande en een aangename reuk.

22. Executie in Bordeaux van **Jérôme Casabone**, die geboren werd in De Béarn, onderwijzer te Montflanquin. - Hij werd levendige verbrand nadat zijn tong werd uitgesneden.

Uit: HISTOIRE CHRONOLOGIQUE DE L'ÉGLISE PROTESTANTE DE FRANCE.

Hiëronymus Casaubone

[JAAR 1556]

De gemeente te Agen bezat in die tijd Hiëronymus Casaubone, te Béarn geboren, als een leraar en prediker der Evangelische waarheid.

Toen hij enige tijd als onderwijzer te Montflanquin, in het bisdom Agen, was werkzaam geweest, onderwees hij vele kinderen van goede lieden in de godzaligheid en de vrije kunsten.

In de vasten van het jaar 1556 predikte een monnik van Perigueur te Montflanquin, die het volk met vele godslasteringen schandelijk verleidde. Toen de monnik des Dinsdags voor Pasen van de predikstoel kwam, zei mr. Hiëronymus hem, dat hij de onkundige en onwetende mensen niet langer met dwalingen verleiden, en de Farizeese zuurdesem niet verder verbreiden mocht. De monnik hield zich, of hij deze vermaning aannam, hoorde hem geduldig aan, en verzocht Hiëronymus met hem mee te gaan naar zijn logement, bij een zeker priester van die stad, die alleen voor de wellust leefde, en overigens zich niet om de godsdienst bekommerde. Toen de monnik in zijn logement was gekomen, en op de bijstand van de priester steunde, begon hij Hiëronymus te wederleggen en te beweren, dat hij niets anders dan de waarheid had gepredikt, en een leer had verkondigd, die in alles overeenkwam met de heilige moeder de kerk, en zei, dat alles wat Hiëronymus hem had voorgehouden, naar de brandstapel riekte. Dit twistgesprek duurde tot aan etenstijd, totdat de spijs was opgedragen. Hiëronymus nam toen afscheid van de monnik die hem voor zijn goedheid dankte, daar hij hem en zijns gelijken waardig achtte om met hen vriendelijke en godzalige gesprekken te houden, en verzocht hem dikwerf te mogen komen bezoeken, teneinde met elkaar over de godsdienst te spreken. Doch, toen Hiëronymus weg was, ging de monnik met de priester Hiëronymus aanklagen, voor zij iets gegeten of gedronken hadden, ofschoon het eten reeds was opgedragen.

De rechter, die hun aanklacht aannam, heette Faber, en was kortgeleden uit de gevangenis te Bordeaux ontslagen, waarin hij wegens vrijbuitelij gezeten had. Deze was verblijd nu een gelegenheid te hebben, om zich bij de leden van het parlement bemind te maken, door het recht uit te oefenen, daar hij wist, dat zij de bewuste nieuwe godsdienst zeer vijandig waren. Daarom overlegde hij terstond met de priesters en monniken, hoe hij Hiëronymus het best gevangen kon doen nemen, en zond dan ook naar het huis te Palloque, en liet hem in tegenwoordigheid van de procureur des konings vastzetten. De volgende dag, omtrent zes uren in de ochtend, werd Hiëronymus naar het raadhuis gebracht, en door de rechters en burgemeesters omtrent vele artikelen ondervraagd, namelijk aangaande het vagevuur, de groetenis van de Engel, het sacrament, de broederschap van onze lieve vrouw, die door de Augustijner monniken in die stad was ingevoerd, en inzonderheid ondervroegen zij hem aangaande de mis en het vasten, waartoe de tegenwoordige gelegenheid hun aanleiding gaf.

Toen nu Hiëronymus op deze vragen slechts als het ware met ja en neen geantwoord had, en zich bereid verklaarde daarvan uitvoeriger en grondiger verantwoording te doen, werd dit door de rechters geheel verworpen, die zeiden, dat zij er genoeg van wisten. Nochtans lieten zij hem des namiddags weer op het raadhuis komen, om zijn aanklagers in zijn tegenwoordigheid te horen. En, ofschoon hij hen door zijn verantwoording diep beschaamd maakte, begonnen de priesters en monniken, onbeschaamd als zij zich aanstelden, hem uit te lachen, om daarmee hun verachting jegens hem uit te drukken. De rechter bemerkte dit, en zwoer: "Bij St. Tonis, deze gevangene is een geleerd man." En, terwijl zij de andere getuigen ondervroegen, droeg de geestelijke van onze Lieve Vrouwenkerk, ten behoeve van een zieke, de hostie voorbij het raadhuis, waar Hiëronymus met de knecht van de gevangenebewaarder stond. Deze knecht viel voor de afgod op de knieën, en wilde, dat Hiëronymus dat ook zou doen, doch Hiëronymus weigerde dit, en begon de omstanders te betuigen en op het hart te drukken welk een gruwelijke afgoderij het was zich voor een afgod neer te buigen. Hij zei, dat men de eeuwige en levende God alleen behoorde te aanbidden in de Naam van Jezus Christus, Die aan de rechterhand des Vaders zit, en niet is in de handen des priesters, die met zulk een vertoning het beklaglijke en onwetende volk bedriegen en verleiden.

Nadat de getuigen in het verhoor waren genomen, werd Hiëronymus weer naar de gevangenis gebracht, en de schout bevolen, om hem binnen vijftien dagen naar Bordeaux over te brengen, benevens de aanklacht en de gehoorde getuigenissen.

Intussen schreef Hiëronymus een brief aan de gelovige christenen, en verzocht hun God voor hem te bidden, en zich niet aan hem te ergeren, daar hij gelegenheid had gehad om bevrijd te worden, doch dat hij daarvan geen gebruik had willen maken, want hij zei, dat hij zich liever naar Bordeaux wilde laten slepen, en daar rekenschap geven van zijn geloof, dan dat de vijanden door zijn vlucht aanleiding zouden nemen, om de Goddelijke waarheid, die zij van hem gehoord hadden, te lasteren. De schout hield hem nog twee maanden bij zich, en stelde hem dikwerf in de gelegenheid om te vluchten. Doch, als hij zag, dat hij daarvan geen gebruik wilde maken, liet hij hem met enige anderen naar Bordeaux overbrengen. De beklagenswaardige gevangene verlangde niet te ontvluchten, maar drukte op de straten en in de logementen ieder op het hart, dat zij de door Jezus Christus aangeboden zaligheid moesten aannemen, en alle afgoderij laten varen.

Toen hij te Bordeaux aangekomen was, en de dienaar van de schout de stukken van zijn rechtszaak aan de schrijver van het parlement had overgegeven, is er terstond een vonnis op gevolgd. De leden van het parlement vroegen hem, of bij voornemens was in zijn gevoelens te volharden.

Ja," zei hij, "want ik heb verlangd, om voor u te verschijnen, opdat ik mijn belijdenis te uitvoeriger zou kunnen afleggen, en de ware leer van onze Heere Jezus Christus met vergieting van mijn bloed bezegelen."

En, toen men hem na het uitgesproken vonnis op de pijnbank legde, om te vernemen, of hij te Monflanquin iemand kende, die van zijn gevoelens was, kon men door bedreigingen noch pijnigingen iets van hem te weten komen.

Eindelijk, toen de rechters hem bevalen, eerst God, daarna de maagd Maria en alle heiligen en ten laatste de rechters om vergeving te bidden, voldeed hij aan het eerste gewillig, en riep God met allen ijver om vergeving van zijn zonden aan. Doch, toen zij wilden, dat hij verder gaan zou, en ook Maria en de heiligen aanroepen, als ook de rechters om vergeving vragen, weigerde hij dat, en zei: "Ik heb hen immers in mijn gehele leven niet vertoornd?"

Terstond daarna werd hem de tong uitgesneden, en werd hij verbrand. Toen hij in het midden van de vlammen stond, hief hij beide handen omhoog naar de hemel, en gaf duidelijk te kennen van Wie hij hulp en verlossing verwachtte.

23. 1556 Executie in Autun van Andoche Minard, kapelaan van Saulieu. –

Deze jonge man had zijn kostwinning verlaten en zich in Geneve teruggetrokken; maar terugkomend in Bourgondië, wordt hij in Monsénis gearresteerd en levendig voor de kerk van Saint-Ladre in Autun levendig verbrand.

Uit: HISTOIRE CHRONOLOGIQUE DE L'ÉGLISE PROTESTANTE DE FRANCE.

Andoche Minart

[JAAR 1556]

Nadat God Andoche Minart, die vroeger in diepe duisternis had verkeerd, aangezien hij kapelaan in de domkerk te Saulieu was geweest, tot kennis van Zijn waarheid had gebracht, verliet hij zijn bediening en ging naar Genève, waar hij zich enige tijd ophield, teneinde de leer van het Evangelie beter te leren verstaan, en zich daarmee te vertroosten en te versterken. Toen hij echter weer naar Bourgogne wilde reizen, werd hij in een vlek, Monsenis genaamd, gevangen genomen, omdat hij enige godslasteringen had bestraft.

En aangezien hij een heerlijke belijdenis van zijn geloof had afgelegd, werd hij te Autun voor de grote kerk te St. Ladre levend verbrand, en wel op de 15e oktober in het jaar 1556.

24. 1557. Executie te Bordeaux van **Philibert Hamelin** van Tours.

Hij bediende het heilig Woord in de parochie d' Allevert, in Saintonge, maar werd in de gevangenis gezet. Hij werd veroordeeld, gehangen en zijn lichaam in het vuur geworpen.

Uit: HISTOIRE CHRONOLOGIQUE DE L'ÉGLISE PROTESTANTE DE FRANCE.

Mr. Philibert Hamelijn en enige anderen

[JAAR 1557]

Onder hen, die in deze tijd het Evangelie van Jezus Christus in Frankrijk onder grote bezwaren hebben verkondigd, was mr. Philibert Hamelijn niet de minste. Toen hij nog monnik was, en daarna tot betere kennis kwam, reisde hij naar Genève, teneinde de heilige Schrift te beter en grondiger te leren verstaan. Zijn enigst en grootst verlangen was, de gemeente van Christus te mogen dienen. Daarom begaf hij zich in een drukkerij, waar men de heiligen Bijbel drukte, waar hij zich met ijver voor zijn taak kweet. En, opdat zijn landgenoten, de Fransen, zoveel mogelijk mochten verbeterd worden, reisde hij naar Frankrijk, om hun de weg der zaligheid te verkondigen, niet alleen door boeken, die hij daarheen zond, maar ook door een hoorbare stem, en predikte hun het Evangelie. Toen hij op zijn reis door verschillende streken trok, nam hij iedere gelegenheid waar, zo bijvoorbeeld als de arbeiders op het veld aten, enz. om hen te leren bidden, God te danken en alleen te geloven in Christus Jezus, en bedreigde hen met de eeuwige verdoemenis, indien zij dit niet deden.

Toen hij geruime tijd in verschillende plaatsen van Frankrijk zich had bezig gehouden, om de lieden tot kennis der waarheid te brengen, werd hij eindelijk in de stad Allevert, in Santonge, tot prediker geroepen, in welke plaats, alsook in de omliggende, hij groot nut stichtte, daar hij vele lieden in de leer van het evangelie opbouwde.

Doch, toen de dienaren van de satan hem zonder ophouden nagingen, werd hij te Saintes, de hoofdstad van die streek, in het jaar 1557, gevangen genomen, alsmede een ander persoon, bij wie hij woonde, die vroeger priester was en die hij in de leer van het Evangelie had onderwezen.

Toen hij op het dringen van de procureur des konings ondervraagd werd, legde hij met zulk een ijver belijdenis van zijn geloof af, dat zijn tegenstanders gedrongen werden met lof daarvan te spreken. Daarna stelde hij zijn belijdenis in schrift, en bevestigde die met getuigenissen uit de heilige Schrift. Als hij die aan de rechters toonde, schrikten zij nog erger dan vroeger, zodat zij meer gelegenheid zochten om hem los te laten, dan iets verder tegen hem te doen, vooral omdat hij zo bemind was hij de landlieden, en zij dus bevreesd waren, dat hun iets kwaads mocht geschieden. Ook deden zijn vrienden hem middelen aan de hand om zich te bevrijden doch hij bezat de moed om voor zulk een goede zaak de dood te lijden. Hij sloeg daarom alle middelen af, en zei, dat het niet voegen zou, dat hij, die anderen het Woord van God gepredikt had, om lichaamsgevaar zich zou terugtrekken en vluchten; dat het hem meer betaamde, de gepredikte waarheid te midden van de vuurvlammen te verdedigen.

Daarna werd hij in het begin van Maart naar Bordeaux gevoerd, en aan de president en de raad van die plaats voorgesteld, waar hij met bewonderenswaardige moed belijdenis aflegde.

Korte tijd daarna gebeurde het, dat een priester met de gehele toestel van de mis in de gevangenis kwam, om daar de mis te bedienen. Toen Philibert dat zag, brandde hij van vurige ijver, liep toe, wierp de kelk, kandelaar en al wat er toe behoorde, met verontwaardiging op de grond, en zei: "Wilt gij dan, dat de naam Gods op alle plaatsen wordt geschonden? Is het niet genoeg in de kerk aldus te lasteren? Moet gij ook de gevangenis ontheiligen, opdat er niets door u onbesmet blijft?"

De gevangene werd allervreselijkst toornig, en sloeg Philibert eerst met een zware knuppel, en wierp hem in het diepste hol, dat in de gevangenis was; bovendien verlangde hij van de overheid, dat men Philibert bij hem zou weghalen, en in een andere gevangenis zetten, daar hij zulk een gruwelijke daad bij hem bedreven had. Hij zei, dat hij liever de duivel dan deze Hamelijn wilde bewaren, aangezien bijna al de gevangenen en huisgenoten zijn heilloze leer door hem hadden aangenomen.

Aldus werd Hamelijn naar een andere gevangenis overgebracht, die bij het raadhuis was, dat men St. Liege noemt, waar hij met ijzeren ketenen in een onrein hol derwijze werd vastgeklonken, dat zijn benen daarvan opzwellen.

Enige dagen vroeger, toen hij vernam, dat zijn hospes, de priester, die met hem en anderen belijdenis van het Evangelie gedaan had, afvallig was geworden, wendde hij allen ijver aan om hem te bekeren. Doch, toen hij zag, dat hij Christus ten enenmale had verloochend, zei hij onder andere tot hem: "O, gij ongelukzalig en meer dan ellendig mens, hoe hebt gij het kunnen doen, om op uw hoge leeftijd, waardoor gij, naar de mens gesproken, niet lang meer leven kunt, de waarheid te verloochenen? En, ofschoon gij door deze afval het aardse vuur ontkomen bent, moet gij toch weten, dat gij daarom nochtans niet langer zult leven, want gij zult zeker voor mij sterven; en God zal u de genade niet schenken, dat gij om Zijntwil het leven zult afleggen; maar Hij zal u tot een voorbeeld stellen, waaraan alle afvalligen zich spiegelen kunnen."

Nauwelijks had Philibert deze woorden gesproken, of de priester, die de gevangenis verliet, werd door twee edellieden, die iets met hem uitstaande hadden, gedood.

Toen Philibert dit hoorde, zei hij, dat hij van het voornemen van deze edellieden in het geheel niets wist, maar dat, wat hij gezegd had, door de Heilige Geest was gesproken, Die zijn tong had willen gebruiken, om het vonnis over deze afvallige priester uit te spreken. Uit dit voorval nam hij aanleiding om anderen aangaande Gods voorzienigheid te vermanen, en wel op christelijke en Godzalige wijze, waardoor hij velen in het geweten greep, zodat zij zich later tot de waarheid bekeerden.

Uit deze stadsgevangenis werd Philibert op Zaterdag voor Palmzondag weer in de gevangenis van het parlement gebracht, teneinde daar van de rechters zijn vonnis aan te horen. En, ofschoon hij wist, dat hij ter dood veroordeeld was, toonde hij zich nochtans bij het middagmaal met de andere gevangenen vergenoegd, sprak met hen over het eeuwige leven en troostte hen hartelijk. Vandaar werd hij naar de pijnigings- en gerichtskamer voor de raadsleden gebracht, wie hij al dadelijk verzocht, om voor alle dingen zijn gebed tot God te mogen doen. Toen hem dit werd toegestaan, deed hij een uitvoerig en vurig gebed, en richtte zijn ogen rechtstreeks naar de hemel.

Tussen vier en vijf uren in de namiddag werd zijn vonnis uitgesproken, en hij door de bode naar de St. Andreaskerk gebracht, wellicht om hem daar van zijn geestelijk ambt te ontzetten. Vervolgens bracht men hem weer naar het paleis, waar hij als martelaar vallen zou. En, opdat hij door niemand zou kunnen gehoord worden, blies men op trompetten; doch ieder kon nochtans aan zijn gelaat bespeuren, dat hij bad, daar hij voortdurend zijn ogen naar de hemel sloeg.

Eerst werd hij opgehangen, daarna verwurgd en vervolgens tot as verbrand, op Zaterdag voor Palmzondag in het jaar 1557.

25. 1557 5 ... Marteling in Dijon van **Archambault Séraphin**, koopman garen en band van Lamoleyère, en

Philippe Cène en **Jacques Cène**, apothekers, afkomstig uit Normandië. –

Alle drie waren in Geneve opgeleid en keerden terug naar Frankrijk om er vertalingen van de Bijbel te verkopen. Alle drie werden levendig in Dijon verbrand.

Met hen zat in gevangenis **Nicolas van Rousseau**, advocaat en beschermer van de jonge kerk te Parijs, die in Geneve had verkeerd voor de belangen van de Franse kerk. Hij werd, aan zijn terugkeer bij Auxonne gearresteerd en naar Dijon geleid. Hij stierf in de gevangenis ten gevolge van de mishandelingen die hij had ondergaan. Zijn lijk wordt in openbare plaats verbrand.

Uit: HISTOIRE CHRONOLOGIQUE DE L'ÉGLISE PROTESTANTE DE FRANCE.

Vervolg verslag van Crespin:

Filippus de Cena, te St. Peter aan de Dyne, in Normandië geboren, was een jong man en diende bij een apotheker te Genève. Om de Goddelijke waarheid werd hij te Dyon gevangen genomen, en enige dagen daarna met zijn metgezel **Jakobus** verbrand.

Archambout Seraphin was geboren te Parnoleyere, in Bazadois. Vroeger had hij met zijn huisgezin te Genève gewoond. Nadat hij tot uitoefening van zijn zaken naar Frankrijk was vertrokken, werd hij op zijn terugreis, in het jaar 1557 te Dyon, in het hertogdom Bourgogne gegrepen en gevangen genomen. God bewees hem de eer, over de wijzen dezer wereld te zegevieren, en door Gods kracht de verschrikkelijke dood te overwinnen.

Nikolaas du Rousseau was geboortig van Angoulême en enige tijd beschermer en voorstander der nieuw opkomende gemeente te **Parijs**. Hij was een reeds bejaard man, en zeer ervaren in alle vrije kunsten, maar vooral in de heilige Schrift. Vanwege de gemeente te Parijs was hij naar Genève gezonden, om met de predikanten daar over sommige betwiste punten samen te spreken.

Op zijn terugreis, die hij met mr. Nikolaas Gelasius, predikant te Genève deed, werd hij te Ausonne, in Bourgogne, op de grenzen gevat, en wegens enige brieven, die men bij hem vond, naar Dyon gevoerd, waar hij in de gevangenis grote jammer en ellende leed. Hij bleef zo lang in de gevangenis, totdat hij op een ellendige wijze door het uitgestaan leed stierf. Doch dit was de vijanden nog niet genoeg; zij koelden ook hun wreedheid aan zijn lijk, dat zij in het openbaar op een verachte plaats tot as lieten verbranden.

In **mei 1557** kwamen ongeveer vier honderd personen bijeen in een huis aan **Rue de Saint-Jacques**, tegenover het college Du Plessis, om er Heilig Avondmaal te vieren.

Het volk uit de omgeving dat wordt samengeroepen en op het moment van terugkeer, horen de protestanten de afschuwelijke bedreigingen. Alle aftocht is gesloten. Verschillende worden afgeslacht. De magistraat komt tussenbeide. Twee honderd protestanten, mannen, vrouwen en kinderen worden in de gevangenis geleid. De kardinaal van Lotharingen (Lorraine) eist dat hen een proces wordt aangedaan. Het Parlement verzet zich, en echter veroordeelt vijf gevangenen tot het vuur, waaronder zich een vrouw bevindt van adel. De koning verleent anderen pardon door de bemiddeling van Zwitserland, de graaf van Palatin gekozen van Saxen, de hertog van Wurtemberg en marktgraaf van Brandenburg.

26. Een grote en zware vervolging van de kerk van Christus te Parijs in het jaar 1557

Op de 5e September, in het jaar onzes Heeren en Zaligmakers Jezus Christus 1557, werd er een grote vergadering der gelovigen gehouden in de Sint Jacobsstraat, (Rue Saint-Jacques) van de stad Parijs, niet ver van het College van Plessis, waar de gelovigen, omtrent drie of vier honderd in getal, samengekomen waren, om daar het heilige avondmaal des Heeren onder elkaar te houden. Dit vernamen enige priesters van het genoemde college van Plessis, en maakten dit ook bekend; want deze bloeddorstige wolven, die niet anders bedoelen dan de kudde van Christus te verstoren, en Zijn gelovigen als onschuldige schapen ter slachtbank te slepen, hadden reeds lang daar op de wacht gestaan, waardoor zij dan ook vernomen hadden, dat daar dikwerf vele mensen vergaderden en 's avonds samenkwamen.

Daarom riepen zij een groot aantal van hun aanhangers samen; en, daar zij zagen, dat een grote menigte gelovigen waren samen gekomen, zonden zij naar de wacht van de stad, om dit te kennen te geven, en maakten alles gereed, wat zij meenden, dat nodig was, om dit godzalig gezelschap te verstoren. Doch, voor de vijanden der waarheid aan hun voornemen gevolg konden geven, en voor alles, wat tot de aanval dienen moest, in gereedheid kon worden gebracht, bewees God zijn gelovigen de genade hun tijd te geven, om hun heilig voornemen, waartoe zij daar samen gekomen waren, te volbrengen, en wel in het genot van zulk een rust, als zij nog nooit genoten hadden. Want, daar zij niet vergaderd waren om iets kwaad te doen, dachten zij ook niet aan de kwade bedoelingen van hun vijanden.

De bedoeling van deze moordenaars was, indien de wacht van de stad niet in tijd gekomen ware, om dit huis te overweldigen, en alles onder hen te doen, wat mogelijk was, om te beletten, dat er iemand zou uitkomen. Zij hadden een grote hoop stenen in de vensters bijeenverzameld, zodat zij, om die te verkrijgen, de muren daarin de omtrek bijna geheel geschonden en omvergehaald hadden, teneinde die te smijten op hen, die het eerst uit het huis zouden komen.

Omtrent middernacht, toen de vergadering uiteenging, en ieder stil naar zijn woning wilde terugkeren, begonnen de vijanden hun bloedige aanslag in het werk te stellen, en wierpen met stenen naar hen, die het huis wilden verlaten, met een ongelooflijke woede. Zij voegden er nog een vervaarlijk geroep en geschreeuw bij, teneinde van alle zijden te worden geholpen. Teneinde het volk te beter op hun hand te krijgen, riepen zij, dat er een hoop dieven, rovers en verraders vergaderd waren. Door dit gerucht ontwaakten ook de bureu, en dezen gaven ook een teken aan hen, die verder woonden, zoals het gewoonlijk gaat, als er iets aan de hand is, dat tot schade van het algemeen zou kunnen strekken, zodat binnen weinige ogenblikken de stad in de wapenen was. En, hoe uitgebreid Parijs ook is, was het volk aan het andere einde van de stad reeds ten volle gewapend, terwijl men bevel gegeven had, dat zij bij elkaar zouden blijven. Ieder nam zijn wapen, en liep naar de plaats, waar het gerucht hem lokte. Toen zij hoorden, dat het geen dieven maar **Lutheranen** waren, gelijk in die tijd de gelovigen van Christus werden genoemd, die de Hervormde godsdienst en het zuivere Evangelie hadden aangenomen, ontstak het merendeel van het volk in nog grotere woede dan tevoren, en waren op niets anders belust dan op het bloed van deze onschuldige lieden. Zij versperden al de enge straten, en lieten op verscheidene plaatsen vuren branden, opdat niemand door de duisternis van de nacht zou ontkomen.

Daar dit gevaar zo spoedig en onverwacht opkwam, joeg dit hun, die in het huis waren, grote vrees en schrik aan, want zij dachten allen in dit uur te zullen worden omgebracht. De kerkdienaars en anderen, aan wie de zorg voor de gemeente was opgedragen versterkten en

bemoedigden hen nochtans zoveel zij slechts konden, en richtten een vermaning tot hen, zoveel de weinige ogenblikken en hun toestand gedoogden.

Nadat zij samen God vurig hadden gebeden, besloten zij, naar onderling goedvinden, wat hun in deze zaak te doen stond. Van twee dingen moesten zij één kiezen. Of de komst van de rechters en bestuurders afwachten, en derhalve een zekere dood, wanneer deze een belijdenis van hun geloof zouden afvragen; of door dit dolle en woedende volk door te dringen, dat het huis aan alle kanten had bezet. Eindelijk werd er, op aanraden van enige, die de lafheid van het gemeen te Parijs wel kenden, besloten om met geweld door het midden van het woedende volk zich een weg te banen, en dat de mannen, die gewapend waren, vooruit zouden gaan, om de weg voor de anderen te banen.

Dit geschiedde ook, en velen wisten langs verschillende wegen te ontkomen, doch niet zonder duizend gevaren te hebben uitgestaan. Het was te verwonderen, dat er nog iemand gezond en ongekwetst zijn woning kon bereiken, want van alle kanten hagelde het stenen. Enige bezetten de straten met pieken en andere wapenen; anderen waren uit vrees naar hun huizen gelopen, en wierpen hun pieken door de vensters op de gelovigen, die daar voorbij kwamen; anderen brachten wagens en karren, en plaatsten die dwars over de straten, om zo de doortocht te beletten aan hen, die uit het huis kwamen. Dit alles belette God nochtans niet, om de Zijnen door al deze gevaren heen te helpen, die Hij in die tijd voorgenomen had in het leven te behouden; opdat ieder leren zou, dat al het geweld van het volk de anderen niet in het huis kon gesloten houden, tenzij Hij beschikte om daar wegens hun standvastige belijdenis geloofd en geprezen te worden, en opdat de verlossing der anderen een eeuwige getuigenis zou zijn van Zijn wonderbare almacht, en wel over hen, die het Hem behaagde te bewaren. En zo werd ieder geleerd, dat hij zijn weg en leven moest toevertrouwen aan het bestuur van Gods voorzienigheid.

Slechts één onder deze grote hoop, die door alle beletselen niet goed de wijk kon nemen, werd door een steen getroffen, waardoor hij, ernstig gekwetst, op straat neerviel, waar hij door verschillende houwen en steken van het woedende volk werd vermoord, zodat hij, door al de wonden en het verschrikkelijk bloedverlies, bijna geen menselijke gedaante meer had. Vandaar werd het lijk gesleept naar het klooster van Sint Benedictus, waar het ten spot en verguizing van vele lieden werd neergelegd, zo zelfs, dat hij bij de vijanden geen goed vriend van God heette, die dit lijk niet een steek of slag gaf, of slijk en vuiligheid daarop wierp, onder het uitspreken van enige lasterlijke woorden uit haat en nijd, welke zij het Evangelie toedroegen.

Nadat er velen aan de handen van deze bloeddorstige wolven waren ontlopen, bleef er niemand in huis dan vrouwen, meisjes en enige mannen, die uit vrees niet durfden weglopen. Van deze mannen waren er nog enige over de muren in de naastbij gelegen tuinen gevallen, waar zij bewaard werden, totdat de rechters zouden gekomen zijn. Anderen, die bij het aanbreken van de dag probeerden te ontlopen, werden door het volk vastgehouden en bewaard, na eerst vreselijk geslagen en getrokken te zijn door het woedend gemeen. Toen de vrouwen zagen, dat alle hoop op hulp, die zij op de mannen hadden gesteld, vervlogen was, vertoonden zij zich aan de vensters van het huis, en vroegen genade aan dit onstuimig en woedend volk, dat reeds met geweld in het huis begon te vallen, en te roven, wat zij slechts konden. Deze vrouwen betoonden haar onschuld, en verlangden, dat men haar voor het gerecht wilde brengen, en op behoorlijke en rechterlijke wijze behandelen. Doch geen bewijs van redelijkheid was in dit onbeschoft volk overgebleven, want zij gaven aan geen rede gehoor, en gingen slechts voort met de betoning van hun ongehoorde wreedheid.

Deze vrouwen waren derhalve reeds bereid, om zich in de handen van haar vijanden over te geven als een hoop onschuldige lammeren; doch Martinus, de procureur des konings, met enige commissarissen en vele gerechtsdienaren, kwamen juist tijdig genoeg, om, gelijk het

God behaagde de wrede moord te beletten. Terstond opende men de deuren voor hem en de dienaren, daar hij vanwege de Hoge Overheid kwam. Die in het huis waren baden hem, de razernij van het volk een weinig te doen bedaren en de vijanden te beletten bloeddorstige handen aan deze beklaglijke vrouwen en meisjes te staan; want door de komst van de procureur schuimbekte het volk van boosheid, omdat nu de prooi hun zou ontnomen worden. Toen Martinus binnen gekomen was, vond hij daar alles zo, dat hij genoegzaam de onschuld van deze lieden kon bemerken. Ja, toen hij de gehoorzaamheid en de eerbied zag, die zij de rechters en de overheid toonden, kon hij zijn tranen niet bedwingen. Nochtans liet hij niet na met zijn zaken voort te gaan, en deed naarstig onderzoek naar alles wat daarin het huis was geschied en voorgevallen.

Hij bevond, dat men daar enige tijd, in hun vergadering, de heilige Schrift in de volkstaal had gelezen, zodat het ieder verstaan en er zich mee troosten kon; en dat de bedienaar van het Goddelijke Woord, nadat allen waren samengekomen, God had gebeden, terwijl de anderen op hun knieën ter aarde lagen; dat men zich daar verder had bezig gehouden met de verklaring van de instelling van het Heilig Avondmaal, volgens de 1e brief aan de Corintiërs, het 11e hoofdstuk; dat hij het volk had voorgesteld, hoe men het avondmaal behoorde te gebruiken, en met welke eerbied men tot de tafel des Heeren moest naderen; dat hij van deze tafel geweerd had alle oproerige lieden, die hun overheden niet gehoorzaamden, alle boosdoeners, dieven, enz. en die aanzegde, dat zij niet naderen mochten tot de tafel des Heeren; dat vervolgens allen, die waardig werden geacht dit heilige sacrament te genieten, daar het brood en de wijn uit de handen hadden ontvangen van de dienaar, die de woorden had gesproken: "Dit is de gemeenschap aan het bloed van Christus;" dat er ook gebeden gedaan waren voor de koning en de voorspoed van zijn rijk, voor alle ongelukkige en verdrukte lieden en in het algemeen voor de gehele kerk en dat er ook enige Psalmen waren gezongen.

Hieruit kan men de inhoud opmaken van het gehele rechtsgeding jegens hen, zoals men nog heden zien kan in de secretarie van de griffier, waaruit alles getrouw is overgenomen. Niettegenstaande dit alles, beval men, dat zij stevig geboeid naar de gevangenis moesten overgebracht worden. Intussen vervulde het volk de straten, om hen met wapenen af te wachten, en vervloekte God en de rechters, omdat de rechtspleging en de moord aan deze beklaglijke lieden nog niet volbracht was, waarnaar zij hunkerden als een hongerige wolf naar het bloed van een onschuldig lam. Toen men deze beklaglijke lieden aldus geboeid wegleidde, werden zij niet alleen bespot en met duizend scheldwoorden gelasterd, maar ook door enige geslagen en met pieken en dolken gestoken; vooral geschiedde dit de bejaarden onder hen, die lang mantels of eenvoudige klederen droegen, daar zij dachten, dat deze predikanten waren.

Toen Martinus, de procureur van de koning zag, dat deze mannen zo ongenadig door het woedende volk behandeld werden, wilde hij de vrouwen zo lang in het huis opgesloten houden, totdat de ergste woede van het volk enigmate zou bedaard zijn, doch dit gelukte hem niet; want het volk dreigde, dat zij de beulen zouden zijn, en het huis in brand steken, indien hij haar niet deed verlaten, zoals hij de anderen gedaan had. Hij werd daarom gedwongen deze vrouwen het huis te doen verlaten, en aan de woede van het razende volk over te geven. Zij spaarden deze vrouwen evenmin, als zij de mannen vroeger hadden ontzien, zonder enig onderscheid te maken tussen vrouwen en mannen, meisjes en kinderen, edelen of geringen. Vier of vijf uitgezonderd, waren zij allen vrouwen en jonkvrouwen van goeden huize, die zij allen hoeren noemden. Zij werden op alle mogelijke wijze bespot, belasterd, geslagen, gesmeten, gestoten, haar klederen in stukken gescheurd, de mutsen van het hoofd getrokken, het haar uitgetrokken, en haar aangezichten met drek en onreinheid van de straat besmeerd. In zulk een ellendige toestand werden zij allen, omtrent zes of zevenentwintig in getal, nadat zij gedurende zes uren in het huis waren belegerd geweest, naar de gevangenis gesleept. En al streed het ook tegen alle wetten, dat personen, die gevangen en gebonden

waren, en onder geleide van de rechters werden overgebracht, aldus door gewone personen werden behandeld, werd er nochtans nooit een klacht over ingeleverd, omdat zij hervormde christenen waren, die dus werden mishandeld; doch God wilde aldus geëerd worden in de schande en de last, welke de zijn werden aangedaan.

En werden zij aldus zo jammerlijk op de straat mishandeld, niet beter hadden zij het in de gevangenis, het Chastelet genaamd, waarin zij het eerst gebracht werden, want de rovers en dieven werden uit de holen en onreine plaatsen gehaald, om plaats te maken voor deze gelovigen. Geruime tijd werd deze beklaglijke lieden spijs en drank onthouden, terwijl men verboden had iemand bij hen toe te laten, die komen mocht om hen te vertroosten. Nochtans, de almachtige God, Die de Zijn nooit verlaat, maar altijd zorg voor hen draagt, bestuurde het, dat zij niet ongetroost bleven. Wegens de grote menigte gevangenen, namelijk, waren de gevangenenbewaarders genoodzaakt vele gevangenen in een en dezelfde plaats op te sluiten, onder wie er altijd iemand gevonden werd, die sterker in het geloof en meer welgemoed was dan een zijner metgezellen, die dan al de anderen wist te bemoedigen, en te versterken in het geloof. Van alle kanten zongen zij den Heere Psalmen en vervulden het gehele Chastelet met Gods lof, wat een voldoende bewijs was van een bijzonder betrouwen op hun onschuld, welke zij in hun harten gevoelden.

Intussen gewaagde de gehele stad van deze buit, die de vijanden der waarheid verkregen hadden, en aangaande hetgeen deze beklaglijke gelovigen in de vergadering gedaan hadden, werd op verschillende plaatsen ook verschillend gesproken. En, aangezien de onwetendheid gemakkelijk het kwade geloof van hen, die zij haat, was de algemene overtuiging, dat de gelovigen daar samengekomen waren om een maaltijd te houden, en daarna, na de kaarsen te hebben uitgedaan, hoererij, overspel en bloedschande met elkaar te bedrijven. Om hun leugens te beter te doen geloven, voegden zij er bij, dat er nonnen en monniken gevonden waren. Waaruit men zien kan, welk een goede naam en schijn van heiligheid de heilige priesters en nonnen van het pausdom bij de lieden hadden, dat zelfs, indien er ergens gewag gemaakt werd van hoererij en oneerbaarheid, zij van de partij moesten zijn, ja zelfs volgens het beweren van hen, die hun gunstig zijn, zoals hier duidelijk blijkt.

Van hun zijde deden de priesters en monniken in hun predikaties hun best, om deze leugens het volk nog dieper in te prenten, en voegden er bij, dat zij in hun samenkomsten jonge kinderen doodden, en andere dergelijke lasteringen, waarmee de satan ook de vroegere gemeenten zocht te beschuldigen, en bij de lieden in een ongunstig daglicht te brengen. En dit gerucht was niet alleen onder het volk, maar ook onder de voorname lieden aan het Hof verspreid, ja, bij de koning zelf, die zij zochten wijs te maken, dat deze dingen inderdaad onder de gelovigen plaats hadden.

Karolus van Lorraine, de kardinaal, had in die tijd zeer veel invloed aan het hof. Deze ondervroeg een van de rechters, die de gelovigen had helpen gevangen nemen, die, volgens het verlangen van de vijanden der waarheid, de koning in het openbaar durfde mee te delen, dat men in de zaal van het huis, waar zij hun samenkomsten hielden, een groot aantal strozakken gevonden had, waarop, gelijk zij zeiden, door hen hoererij en overspel bedreven werd, en daarenboven al de benodigdheden voor een grote maaltijd, die zij samen hadden willen houden, indien zij daarin niet waren verhinderd. Deze mededelingen ontstaken de koninklijke majesteit in geweldige toorn, want er was niemand, die er een woord tegen durfde inbrengen.

Toen de koning dit alles vernomen had, en door de vijanden der waarheid werd aangepord, om het bloed van deze christenen te laten vergieten, en zulke mensen niet langer in de wereld te laten leven, die met zoveel misdaden waren besmet, gaf hij eindelijk bevel, dat men iemand zou zoeken, die geschikt was om dit rechtsgeding te bespoedigen, en hen van het leven te beroven.

In die tijd bevond zich te Parijs zekere Monier, een vermetel mens, die tot alle wreedheid geneigd was, en van lage rang tot bestuurder in burgerlijke zaken was weten te geraken. Het is waar, dat hij zich in die tijd schuil hield, wegens een vals vonnis, dat hij uitgesproken had over de dienaar der gravin van Senignan, die een rechtsgeding had tegen de hertog van Aarschot, welke dienaar, die door valse getuigen was beschuldigd, hij onschuldig had doen sterven. Nochtans vond men deze man geschikt, om deze onschuldige lieden ter dood te brengen, zodat men hem, aangezien hij nu vergiffenis had gekregen, of tenminste het rechtsgeding, dat tegen hem gevoerd werd, liet rusten, deze zaak, als aan de geschiktste persoon om haar uit te voeren, opdroeg.

Toen deze zag, dat hij het vertrouwen weer verkregen had, en op de goede weg was, om genade bij de koning te verwerven, nam hij op zich om alles te doen, wat hij dacht, dat aangenaam zou zijn aan hen, die gezorgd hadden, dat deze zaak aan hem met vertrouwen was opgedragen. Hij huurde een hoop boeven en schelmen, zoals hij zelf was, om hem te helpen; deed aan enige schone beloften, en anderen bedreigde hij zwaar, al naar de gemoedstoestand was van de beklaglijke gevangenen. Indien hij enige gevangenen zag, die twijfelmoedig spraken over de ware christelijke godsdienst, en die uit vrees voor de dood niet openlijk voor de mensen durfden belijden, zei hij hun, dat, wanneer zij Jezus Christus niet beleden, zij ook door hem niet zouden worden geholpen, en dwong hen alzo in hun geweten, om de ware godsdienst te belijden, daar zij aan de woorden van Monier geloofden, en meenden, dat hij alles uit goede christelijke ijver deed.

Doch hij had hierbij een andere bedoeling, daar hij dit alleen deed, opdat hij hen, wanneer zij standvastig bleven, te beter ter dood kon veroordelen, en een reden temeer zou hebben om het bloed der christenen te vergieten, zodat hij in korte tijd vele rechtsgedingen zover wist te brengen, dat slechts het vonnis was uit te spreken.

Zie hier hoe de vijanden der waarheid deze zaak aanlegden. Door de gehele stad Parijs heerste grote blijdschap, zodat men aan alle kanten niets zag dan overwinning en vreugde, alsof op een dag het heilige Evangelie ten enenmale was vernietigd geweest. Maar aan de andere kant verkeerden de gelovigen, die nog over gebleven waren, in grote en zware benauwdheid, wegens de ellendige gevangenschap van hun broeders en zusters, zodat er niets anders in die huisgezinnen werd gehoord dan zuchten en kermen. Nochtans gaven zij de moed niet op. Zij, die het bestuur in de gemeente van Christus hadden, vertroostten de een de ander, en wezen elkaar op de grote voorzienigheid Gods, waardoor zij bijna allen uit het grote gevaar gered, en aan de handen van het woedende volk ontkomen waren, wat een bewijs was, dat God hen nog wilde gebruiken, om het begonnen werk voort te zetten.

Ten andere, dat deze vervolging hun niet was overgekomen, zonder die geruime tijd tevoren voorzien te hebben, en dat zij daarop vroeger waren voorbereid, als op een zaak, die gewoonlijk allen overkomt, die voornemens zijn om God en onze Heere Jezus Christus zuiver te dienen; en dat zij daarom niet zo verslagen behoorden te zijn, dat zij hun bedieningen zouden opgeven, waartoe God hen had geroepen; dat de verdrukking de ondergang der heilige kerk niet zou zijn, maar veelmeer de bloei en uitbreiding daarvan, en dat God op deze wijze Zijn rijk gewoon was te doen komen en de predikatie van Zijn heilig Evangelie te verbreiden. Deze belofte was vervat in het Woord van God, en in de ondervinding van de staat der vroegere gemeenten. Met deze en dergelijke vertroostingten versterkten zij elkaar, bevalen hun leven in Gods handen, en bepaalde allereerst, dat ieder in zijn woning een bijzondere biddag moest houden, en zich voor de hoge Majesteit vernederen. Zij verzochten, in de tweede plaats, dat de valse geruchten, die van hun heilige samenkomsten, tot groot nadeel van de kerk van Christus, onder het volk werden uitgestrooid, mochten weerlegd, en door schriftelijke verantwoording vernietigd worden. Eindelijk, dat de gevangenen enige brieven mochten ontvangen vanwege de gehele gemeente, en wel zo dikwerf mogelijk.

Zij schreven dan een uitvoerige verantwoording aan de koning, en wisten die in het geheim in zijn kamer te doen neerleggen, opdat die in zijn handen vallen zou. Daarmee poogden zij niet anders, dan het hart van de koning te vertederen, en gehoor te verkrijgen in hun zaken, opdat hij de kwade vermoedens mocht laten varen, die hij reeds ten hun opzichte had opgevat.

Zij bewezen, dat men hun groot ongelijk aandeed, door hen met zulke zware en lelijke zaken voor de koninklijke majesteit te beschuldigen, die niets dan laster en niet nieuw waren, maar waardoor de kerk van Jezus Christus van het begin af aan had blootgestaan waardoor de satan de ogen van koningen en vorsten had zoeken te verblinden, en hen aldus op te ruïen tegen de onschuldige christenen; dat al deze dingen aan de koninklijke majesteit niet waren bekend gemaakt, dan door hen, die niets anders zochten dan de ware godsdienst te onderdrukken, teneinde hun rijkdommen te behouden, die zij door hun valse leer in de gemeenten hadden verkregen; dat zijn koninklijke majesteit aangaande deze zaken behoorlijk onderzoek moest doen, voor hij die geloofde, vooral in een zaak van zo groot belang. Want indien het genoeg ware iemand te beschuldigen, wie zou er dan onschuldig worden bevonden? Indien het zijn majesteit behaagde de waarheid naarstig te onderzoeken, zou hij bevinden, dat dit beklaglijke volk om geen andere reden was samen gekomen, dan om God te bidden voor de koninklijke majesteit en voor de welvaart van het gehele koninkrijk Frankrijk; dat hun leer in geen dele tot oproer of ondergang van het oppergezag des konings leidde, gelijk men haar ten laste legde, want de ervaring had de koning het tegendeel bewezen.

Voorts, dat het groot aantal gelovigen, die waren samengekomen, sterk genoeg was om een oproer te verwekken; maar dat het Woord Gods als de enige regel van hun wandel, hun niets leerde te doen, dat tot nadeel zou kunnen strekken van zijn majesteit, en alle eer en gehoorzaamheid te bewijzen aan alle overheden, die door God zijn aangesteld. Voor het besluit baden zij ernstig, dat hij toch niet mocht toelaten, dat de zaak van zoveel eerbare lieden zou veroordeeld worden, zonder tevoren enig gehoor te mogen verkrijgen, daar dit nooit aan enige rovers en dieven werd geweigerd.

Deze brief werd gevonden in de tegenwoordigheid van de koning en allen, die in de kamer waren, doch bleef ten enenmale zonder gevolg; want de vijanden der waarheid beschuldigden die van valsheid, en zeiden, dat hij vol leugens was; en intussen durfde niemand een woord te spreken, om deze valse beschuldiging te wederleggen, en het tegendeel staande te houden.

Er werd nog een andere verantwoording in druk uitgegeven, om het volk de waarheid van het bovenstaande mee te delen. En deze verantwoording was zo gesteld, dat al de oude leraars daarin aangehaald waren, als zichzelf verantwoordende, alsof de zaken, die de christenen hier hadden genoemd, hen zelf aangingen. Daarenboven vergaten ook de gelovigen, die aan de handen van hun vijanden en de grote gevaren ontkomen waren, niet degenen te troosten en te versterken, die in de ellende en de moeilijkheden van de gevangenis zuchtten; zodat zij iedere dag en zo dikwerf de omstandigheden dit toelieten, brieven schreven aan hun bedroefde medebroeders. Ja, zelf de gemeenten, die ver vandaar verwijderd waren, en die van de grote moeilijkheden hoorden, waarin hun medebroeders verkeerden, deden mee hun best om hun broeders te troosten en hen met goede raad bij te staan.

Onder andere zonden de broeders van Genève bovenal brieven aan de vrouwen te Parijs, die onder grote ellende in de gevangenis verkeerden. De inhoud van een van die brieven was als volgt:

Een brief, geschreven door de broeders te Genève aan de bedrukte gevangen vrouwen te Parijs.

Wij verwonderen ons niet, beminde zusters in de Heere, dat gijlieden van harte verslagen bent in deze zware verzuchting en de strijd met uw vlees, die ulieden temeer aanvalt naarmate de almachtige God Zijn werken in ulieden wil openbaren door Zijn Heilige Geest. Indien de

mannen zwak en licht bewogen zijn, moet ulieder zwakheid volgens de loop der natuur, nog erger zijn, want de natuur heeft de man met grotere sterkte begiftigd dan de vrouw. Maar God, Die zeer goed kan werken in de broze vaten, kan ook evengoed zijn macht betonen in de zwakheid der Zijnen. Daarom, Hij alleen is het, tot Wie gijlieden uw toevlucht moet nemen, Hem gedurig aanroepende, en Hem biddende, dat het onverderfelijke zaad, dat Hij in ulieder hart gezaaid heeft, en ten gevolge waarvan Hij ulieden als Zijn kinderen aangenomen heeft, vruchten mag voortbrengen, en gij daardoor mag versterkt worden, om alle benauwdheid en verdrukkingen te kunnen weerstaan. Gij weet toch, wat de Apostel Paulus zegt, te weten: "dat God het dwaze der wereld heeft uitverkoren, opdat Hij de wijzen beschamen zou, en het zwakke der wereld heeft God uitverkoren, opdat Hij het sterke zou beschamen, en het onedele der wereld en het verachte heeft God uitverkoren, en hetgeen niets is, opdat Hij hetgeen iets is teniet zou maken."

Gij moet dit wel bedenken, opdat de zwakheid van uw geslacht u niet doe verflauwen, al is het, dat zij dikwerf door mensen wordt veracht. Want enige hovaardige en opgeblazen lieden, hoe hoogmoedig zij ook wezen mogen, en met welke verachting zij God ook mogen bespotten en allen, die Hem dienen, worden nochtans gedwongen zich te verwonderen over de kracht en de ere Gods, waar zij die ook zien schijnen en zich glansrijk vertonen. En hoe zwakker het vat is, waardoor God zijn wonderdaden werkt, hoeveel temeer zij bij zichzelf gedrongen worden de grote en ongewone kracht van God te bewonderen, die zij op generlei wijze kunnen weerstaan.

Gijlieden ziet zeer wel, dat de waarheid Gods, waar die ook gevonden wordt, hun hatelijk is, en dat zij niet minder door zulke lieden gehaat wordt in de mannen als in de vrouwen, in de ouden als in de jongen, in de geleerden als in de onwetenden, in de rijken als in, de armen, in de groten als in de kleinen. Indien zij zich ergeren aan het geslacht, of aan de uiterlijke omstandigheden, om ons daarmee te kwellen, zoals wij zien, dat zij spotten met de vrouwen en met de behoeftige ambachtslieden, alsof het hun niet paste van God te spreken en hun zaligheid te belijden, laat ons steeds bedenken, dat dit alles een getuigenis tegen hen is tot hun grote schande.

Maar, aangezien het God behaagd heeft ulieden tot Zich te roepen, zowel als de mannen, want Hij maakt geen onderscheid tussen mannen of vrouwen, is het nodig, dat gijlieden u benaastigt om Zijn eer te verbreiden naar de gaven, die gijlieden van de Heere hebt ontvangen; en dit bent gijlieden met dezelfde grote naarstigheid verplicht te doen, als de voornaamste lieden, die Hij met grote geleerdheid en sterkte in het geloof heeft begiftigd. Aangezien Christus voor u gestorven is, en gij uw zaligheid van Hem wacht, als gedoopt in Zijn heiligen naam, moeten wij niet traag zijn Hem de ere te geven, die Hem toekomt; en, aangezien wij samen zaligheid in Hem bezitten, is het nodig, dat wij allen gemeenschappelijk, zowel de vrouwen als de mannen, de belijdenis van Zijn naam beschermen, en die tegen alle vijanden der waarheid verdedigen. Wanneer het Zijn Goddelijke wil is ons in de strijd te brengen, tot een bewijs tegen zijn vijanden, en wij ons op onze zwakheid beroepen, om ons aan de strijd te onttrekken, en weigeren zijn vijanden te bekampen, dan zal ons dit in geen dele voor de goddelijke majesteit verschonen, maar ons beschuldigen van ontrouw. Want Hij, Die ons tot de strijd roept, voorziet ons van en beschermt ons terstond met alle nodige wapenen, en maakt ons bekwaam om die te gebruiken; derhalve rest ons niets dan die aan te nemen, en ons door Hem te laten besturen. Hij heeft beloofd ons mond en wijsheid te zullen geven, die onze vijanden niet zullen kunnen weerstaan; Hij heeft beloofd, dat Hij sterkte en volharding zal geven aan allen, die op Hem vertrouwen. Hij heeft Zijn Geest uitgestort over alle vlees, en doet zonen en dochters profeteren, zoals Hij voorzegt heeft door zijn Profet Joël, wat voorzeker een bewijs is, dat Hij en in het bijzonder en in het algemeen Zijn nodige gaven uitdeelt, en zonen noch dochteren, mannen noch vrouwen van de gaven berooft, die dienen om Zijn Naam standvastig voor de mensen te beschermen. Zo behoren wij dan niet

slaperig te zijn om die van Hem te vragen, noch slap om die te ontvangen en te gebruiken, wanneer wij die behoeven, aangezien wij ze daarom ook van Hem ontvangen.

Bedenkt gijlieden toch, welke sterkte en volharding de vrouwen betoonden bij de dood van onze Heere Jezus Christus, en dat, toen al de discipelen Hem hadden verlaten, zij Hem met wonderbare volharding nabij bleven; en dat een vrouw de eerste was, die de discipelen de opstanding van Christus boodschapte, die zij niet konden geloven of begrijpen. Indien de almachtige God de vrouwen toen aldus heeft vereerd, en met zulk een sterkte heeft begiftigd, meent gijlieden dan, dat Hij nu minder macht bezit, of dat Hij van wil is veranderd? Hoe vele duizenden vrouwen zijn er immers geweest, die haar bloed en leven niet hebben gespaard, om de naam van Jezus Christus te beschermen, en Zijn koninkrijk aan de mensen te verkondigen? Heeft God haar dood niet zegenrijk doen zijn voor de gelovigen? Heeft hun geloof niet zowel de overwinning behaald over deze wereld als het geloof der martelaren? En, om niet meer te zeggen, zien wij niet voor onze ogen, hoe God dagelijks werkt door haar getuigenis, en hoe Hij daardoor zijn vijanden beschaamt, zodat er geen predikatie van het heilige Evangelie zulk een grote kracht heeft, als de standvastigheid en de volharding, die de gelovigen tonen in de belijdenis van de naam van Christus. Ziet gijlieden niet, hoe de uitspraak van onze Heere Jezus Christus in haar harten is gegrond, waar Hij zegt: "Een iegelijk, die Mij belijden zal voor de mensen, die zal ik ook belijden voor mijn Vader, Die in de hemelen is. Wie Mij verloochend zal hebben voor de mensen, die zal ik ook verloochenen voor mijn Vader, Die in de hemelen is."

Zij hebben niet gevreesd dit vergankelijke leven vaarwel te zeggen, om een beter te verkrijgen, dat, vol van gelukzaligheid, eeuwig duren zal. Stelt u dan de uitnemende voorbeelden voor ogen, teneinde daardoor ulieder zwakheid te versterken, en om ulieden te doen berusten in Hem, Die zulke grote werken gewrocht heeft in zulke kranke vaten. Erkent welk een grote eer Hij ulieden bewezen heeft, door u zo tot Hem te laten leiden; en wees verzekerd, dat Hij machtig genoeg is, om ulieden in het leven te behouden wanneer Hij daardoor nog langer wij gediend zijn. Of, indien Hij uw sterfelijk leven met een eeuwig leven wil verwisselen, dan zijt gij wel gelukkig, dat gij dit leven, dat zo onzeker is, mag te pand stellen voor de eer van uw Zaligmaker, die van zulk een grote waarde is, om namelijk eeuwig met Hem te leven. Maar, daartoe zijn wij in deze wereld geplaatst, en door Gods genade verlicht, opdat wij Hem zouden verheerlijken in ons leven en in ons sterven, teneinde wij eens met Hem zouden worden verzameld. De Heere geve u de genade deze zaken ernstig te overdenken en op het hart te drukken, opdat gijlieden uzelf ten enenmale aan Zijn goede wil onderwerpt. Alzo geschiede het.

Uit Genève."

Besluit dezer geschiedenis.

Wij moeten weer op de vijanden terugkomen. Terwijl de gelovigen zich tegen de leugens van hun vijanden poogden te beschermen, en elkander in de Heere trachtten te troosten, haastten de vijanden aan de anderen kant zich, om aan deze beklagenswaardige mensen het vonnis te voltrekken. De lijfstraffelijke rechter, aan wie deze taak was opgedragen, liet niet na deze zaak zoveel mogelijk te bespoedigen. Reeds was het volk bij herhaling samen gekomen ter plaatse, waar men gewoon is het vonnis te volvoeren, om hun ogen aan dit droevig schouwspel te verzadigen, waarnaar zij zozeer verlangden.

Eindelijk, op de 17e September, werd de koning door de lijfstraffelijke rechter gewaarschuwd, dat het rechtsgeding der gelovigen nu zover was gebracht, dat zij gereed stonden om het laatste vonnis te ontvangen. Terstond zond de koning de lijfstraffelijke rechter naar het rechthuis, om alle andere dingen te staken, en ogenblikkelijk voort te gaan met het vonnis der gelovigen, en wel dadelijk na het bericht van de rechter, die in hun raad, volgens zijn verlangen, zitting moest nemen, ofschoon, op bevel van het hof, niemand toegelaten was iets

mee te delen, of een oordeel uit te spreken, tenzij hij lid was van de raad. Hij koos daartoe ook tot commissarissen, die hem geschikt voorkwamen in deze zaak aangesteld te worden, twee presidenten en twaalf raadsheren, of twaalf aanzienlijke mannen, die het hof daartoe geschikt zou achten. Nadat deze commissie bij elkaar gekomen was, kon de raad niet toestaan, dat de bedoelde rechter onder hen toegelaten werd bij de behandeling van het rechtsgeding, omdat dit in strijd was met de gebruiken en gewoonten van het Parlement, en ook omdat hij een ongunstig oordeel uitgesproken had over de gravin van Senigan. Daarom werden Louis Gayan, raadsheer, en Baptiste du Mesuil, advocaat, afgezonden, om deze zaak aan de koning mee te delen. Toen men dit bij de koning gedaan had, stemde deze toe, dat de zaak zou beslist en beëindigd worden op voorlichting van bedoelde rechter en een raadsheer.

Nadat de brieven daarover waren overgegeven, ging men tot de uitvoering van het vonnis over. De eerste, die ter dood veroordeeld werden, waren Nicolaas Clinet, Taurin Gravelle, mejuffrouw Philippina de Luns, weduwe van de heer Graveron, die samen, en nog enige anderen daarna, zeer standvastig in de Heere stierven, in het jaar onzes Heeren 1557.

27. September 1557. De executie te Parijs van **Nicolas Clinèt, van Taurin Gravelle en van madame Philippe du Luns**, weduwe van de heer van Graveront, 21 jaar. –

Ziehier zullen de drie eerste slachtoffers van de bijeenkomst in de Rue Saint-Jacques die het Parlement naar de beul verwees. (Zie ook mei 1557.)

Uit: HISTOIRE CHRONOLOGIQUE DE L'ÉGLISE PROTESTANTE DE FRANCE.

Nicolaas Clinet

[JAAR 1557]

Nicolaas Clinet, te Xantonge geboren, was bijna zestig jaren oud, en betoonde zich niet traag om anderen de waarheid, zodra hij die had leren kennen, mee te delen, en deed dit ook reeds op jeugdige leeftijd in zijn vaderland, waar hij een school had, waarvoor hij deze dank der wereld ontving, dat zij hem vervolgden, uit de stad verdreven, en onder de gedaante van een beeld verbrandden.

Daarna vertrok hij naar Parijs, en werd daar onderwijzer der jeugd, en terstond in de geheime gemeente opgenomen. Om zijn leer en zijn Godzalig leven, werd hij daarna tot *ouderling der gemeente* gekozen, in welke bediening hij zich altijd getrouw en ijverig betoonde. Wegens zijn ouderdom, dachten de rechters, dat hij een predikant was. Om die reden trachtten de vijanden hem met hun voorname leraars in twistgesprek te brengen, in de hoop hem aldus te overwinnen, en over de Evangelische waarheid te zegevieren. Daar hij echter in de heilige Schrift en de geschriften der kerkvaders en in de nieuwe schoolse godgeleerdheid der leden van de Sorbonne zeer goed thuis was, toonde hij overtuigend tegen hen opgewassen te zijn. Toen hij op zekere tijd met Maillard, de leraar van de Sorbonne, in gesprek was, bracht hij deze, in tegenwoordigheid van zekere hoge beambte, derwijze in het nauw, dat hij rood van schaamte werd, en de beambte daarna aan enige personen bekende, dat hij in zijn gehele leven geen geleerder man had horen spreken. Zijn belijdenis is ontleend aan zijn geschreven rechtsgeding, hetwelk de vijanden der waarheid derwijze hebben te boek gesteld, dat zijn standvastigheid daaruit zeer goed is op te maken.

Vraag. Bent u hier ook ter biecht geweest?

Antwoord. Neen. Ik heb aan niemand gebiecht dan aan God alleen.

Vr. Waarom gaat gij niet bij de priester biechten?

Antwoord. Omdat het in Gods Woord niet bevolen is.

Vr. Heeft de priester ook macht om vergiffenis te schenken, als men bij hem biecht?

Antwoord. Een prediker heeft bevoegdheid om vergiffenis te schenken, doch deze komt niet van hem, maar door het Woord van God, dat hij verkondigt. Want niemand vergeeft de zonden dan God alleen door de beloften der vergeving, die in Zijn Woord beschreven zijn.

Vr. Gelooft gij niet, dat het lichaam van Jezus Christus in de hostie is na het uitspreken van de zegen door de priester?

Antwoord. Ik kan dit niet geloven, daar ik weet, dat Jezus Christus in de hemel is, zoals in de artikelen van het geloof is vervat.

Vr. Behoort men ook tot de heiligen zijn toevlucht te nemen en hen te aanbidden?

Antwoord. Ik richt mijn gebed tot God alleen; want men behoort niemand anders te aanbidden.

Vr. Gelooft gij ook, dat er een vagevuur is?

Antwoord. Neen, want de zielen der gelovigen komen terstond in de hemel en de andere in de hel."

Op een anderen tijd werd hij geroepen om met Maillard in de rechtszaal te Chastelet, waar de burgerlijke zaken werden behandeld, een twistgesprek te houden.

Vr. Gelooft gij, dat het lichaam van Christus, na de zegen van de priester, in de hostie is?

Antwoord. Wanneer het avondmaal op de rechte wijze wordt bediend, wordt het lichaam des Heeren door de gelovigen op geestelijke wijze en volgens de aard der plechtigheid ontvangen; maar ik geloof niet, dat Hij daar met vlees en bloed tegenwoordig is.

Vr. Hoe lang is het reeds geleden, dat gij het lichaam van onze Heere niet uit de handen van de priester hebt ontvangen?

Antwoord. Ik ontvang dit iedere dag door het geloof.

Vr. Hoe denkt gij over de oorbiecht'?

Antwoord. Zoals ik vroeger reeds heb gezegd.

Vr. Behoort men niet voor de doden te bidden?

Antwoord. Ik ben verzekerd, dat ik, wanneer ik sterf, het eeuwige leven heb, en geloof aan geen ander vagevuur dan aan het bloed van Jezus Christus.

Vr. Behoort men de maagd Maria en de heiligen in de hemel niet te aanbidden?

Antwoord. Men behoort niemand te aanbidden dan God, in de naam van Jezus Christus, Die alleen onze voorspraak is."

Taurin Gravelle

[JAAR 1557]

Nadat Taurin Gravelle, van Dreux, in het bisdom Charters, te Toulotise in de rechten gestudeerd had, oefende hij te Parijs zijn ambt uit, en werd tot advocaat van het Parlement aangesteld. Daar kwam hij tot de ware kennis van God, en, nadat hij in de geheime gemeente was opgenomen, werd hij om zijn Godzalige levenswandel tot *ouderling der gemeente* gekozen. Toen hij zag, dat de gemeente geen ruimte genoeg had om samen te komen, bood hij haar de woning van mr. Barthomiers zijn neef goedgunstig aan, waar de gemeente later werd overvallen.

Tijdens dit plaats had, had hij wel met de anderen kunnen ontvluchten, maar gewillig bleef hij thuis, teneinde van zijn handelingen rekening en verantwoording te kunnen geven; namelijk, dat hij goed en christelijk gehandeld had, daar hij hen in het huis had ontvangen, die niet anders dan naar Gods bevelen samen kwamen. Op hem waren de tegenstanders het meest verbitterd, maar met een onoverwinnelijke standvastigheid verdedigde hij de waarheid tegen allen, die hem aanvielen, vooral tegen Maillard, de beroemde leraar van de Sorbonne, die de

beklagenswaardige gevangene met zijn listige en ingewikkelde twistgesprekken meer moeite veroorzaakte dan al de anderen. Gravelle kende Maillard van vroeger, en wist wel, hoe hij gewoon was met zijn jonge knechten en dienaren te handelen. Toen daarom Maillard de mond opende, en iets tegen de godzalige samenkomst der christenen wilde zeggen, wist Gravelle hem de mond te stoppen, door hem zijn schandelijke daden en gruwelijke boevenstreken te verwijten, en noemde hem een mannenschender, wat hij niet loochenen kon, daar ook de kinderen op straat daarvan wisten te spreken. Niettegenstaande dit alles, durfde deze heilloze en onbeschaamde deugniet voor de overheden te komen, om daar de beklagenswaardige christenen op valse wijze van hoererij en bloedschande te beschuldigen.

Toen Taurin gevraagd werd, of hij het avondmaal gehouden, en brood en wijn ontvangen had, antwoordde hij toestemmend. Hij beleed ook, dat men in zijn huis had gepredikt, en een bevel had om de anderen, die men het huis gevonden had, tot deze samenkomst uit te nodigen.

Toen men hem vroeg, hoe hij dacht over het bidden tot de maagd Maria en de andere heiligen, zei hij, dat hij geen anderen voorspraak kende, in Wiens Naam men God aanbidden moest, dan Jezus Christus, en dat zij, die God in naam van deze Voorspraak aanbaden, hoop hadden verhoord te zullen worden, "aangezien wij daarvan," zei hij, "het bevel in Gods Woord vinden en de belofte hebben. Maar, wanneer wij de heiligen aanbidden, zijn wij van de verhoring niet verzekerd."

Hierdoor geraakten de leraars van de Sorbonne enigermate in twijfel, vooral Maillard, met wie hij vroeger ook geredetwist had.

Vraag. Hoe denkt gij over de beelden?

Antwoord. Het is afgoderij, als men die terwille van de godsdienst bezitten en aanbidden wil.

Vr. Is het dan niet goed voor de doden te bidden, en is er na dit leven geen vagevuur?

Antwoord. Wij worden door het bloed van Jezus Christus zalig; ook weet ik van geen vagevuur dan van het bloed van Jezus Christus, tenzij mij iemand met Gods Woord een ander aanwijst.

Vr. Hebben uw vaderen uw moeder u dit geleerd?

Antwoord. Neen, maar de Heilige Geest. Deze leer is ook door de vroegere kerk voorgestaan, en door de profeten en apostelen, die ik ook voor de ware kerkvaders en leraars houd, schriftelijk gestaafd geworden.

Vr. Behoort men ook bij de priester te biechten?

Antwoord. Men behoort niemand zijn zonden te belijden dan de Heere Jezus Christus, Die ze alleen vergeven kan, en de biecht is dus ten enenmale onnodig."

Het slot der geschiedenis van Gravelle zullen wij onder medelen.

Philippina de Luns

[JAAR 1557]

Mevrouw Philippina de Luns was geboortig van Gase, in het kerspel van Luns, in het bisdom van Perigeux. Op de leeftijd van drieëntwintig jaren trof haar het martelaarschap. Met haar heer kwam zij uit Gascogne te Parijs, teneinde zich bij de christelijke gemeente te voegen, en daar haar verdere leven door te brengen. Zij leefde zo godzalig, dat ieder een voorbeeld aan haar nemen kon.

In Mei kreeg haar man, de heer van Graveron, zijnde *een ouderling der gemeente*, gevaarlijke koorts, waaraan hij ook bezweek. In haar weduwstaat liet zij niet na God de Heere te dienen, zodat zij, benevens anderen, in de samenkomst der gemeente werd overvallen en gegrepen. In de gevangenis werd zij zeer aangevochten zowel door de rechters, als door de

leraars van de Sorbonne. Zij volhardde echter en overwon hen allen. Haar gewoon antwoord was, *dat zij haar geloof uit Gods Woord geput had, en daarom daarbij wilde leven en sterven.* Toen Maillard, de domheer van Parijs tot haar kwam, wees zij die af en zei, dat zij geen plan had zulk een deugniet te woord te staan. Als zij voor de rechters gebracht werd, zuchtte zij van tijd tot tijd, maar antwoordde nochtans getroost en met een blijmoedig hart. Toen zij op zekere tijd voor de beambte Monsmer stond, en haar gevraagd werd, of zij niet geloofde dat het lichaam van Jezus Christus in het sacrament des altaars zich bevond, antwoordde zij: "Mijnheer, wie zou toch kunnen geloven, dat dit het lichaam van Hem zou zijn, Wien alle macht gegeven is, en Die in de hoogste hemelen is opgevaren, een lichaam, dat door de muizen wordt opgeknaagd en door de meerkatten en apen verslonden." Daarop verhaalde zij een geschiedenis, die in haar vaderland met de broodgod was voorgevallen, en deed dit met zulk een opgeruimd gelaat, dat zij genoegzaam te kennen gaf, ofschoon haar de tranen in de ogen stonden, dat zij niet kleinmoedig was en de dood niet vreesde.

Toen de beambte haar weer in de gevangenis liet brengen, richtte zij het verzoek tot hem: "Mijnheer, gij hebt mijn zuster van mij verwijderd en bevolen, dat ik alleen moest zitten, waaruit ik bemerk, dat het uur mijns doods niet ver meer af is. Zo ik ooit troost nodig had, dan heb ik die nu nodig. Daarom bid ik u, mij een Bijbel of ten minste een Nieuw Testament te doen bezorgen, opdat ik daaruit enige troost mag putten."

Deze Godzalige vrouw werd ook door haar burens aangeklaagd en beschuldigd, niettegenstaande deze moesten bekennen dat zij onberispelijk leefde en zeer weldadig was, dat er in haar woning psalmen werden gezongen, en twee of driemaal een zeer groot aantal mensen er uit gekomen waren. Voorts, dat, toen haar man was gestorven, er geen priesters bij haar geroepen waren, en men ook niet wist, waar hij begraven was. Verder, dat men nooit gehoord had, in welke kerk of door wie haar kind was gedoopt geworden, want dat zij dat in de christelijke samenkomst der ware gelovigen had laten dopen.

Doch God liet zijn rechtvaardig oordeel in deze zaak ten duidelijkste blijken, want twee dergenen, die tegen de christelijke vrouw getuigd hadden, werden het op de weg met elkaar oneens, zodat de een de ander met een mes doorstak.

Daarna ondervroegen zij haar en stelden haar zulke artikelen voor, zoals zij dit bij de gevangen christenen gewoon zijn, waarop zij met een bijzondere vrijmoedigheid en volharding antwoordde.

Het zalig uiteinde van de drie genoemde martelaren, te weten Nicolaas Clinet, Taurin Gravelle en vrouw van Graveron

[JAAR 1557]

Door de daartoe aangestelde commissarissen, en wel op aandringen van de beambte, werden deze drie heilige martelaren op de 17de September veroordeeld. Nadat zij gepijnigd en in de kapel gebracht waren, wachtten zij op de zalige uur des doods. Intussen kwamen de leraars tot hen, die hen, volgens hun gewoonte zeer kwelden. Deze werden echter moedig door hen afgewezen, daar zij in hun belijdenis bleven volharden, en aldus werden zij eindelijk uit de gevangenis op een wagen naar de strafplaats gevoerd.

Aan hen, die hem van het geloof poogde afvallig te maken, antwoordde **Clinet**, dat hij niets beleden of verdedigd had dan de waarheid Gods. Toen hem een leraar vroeg, of hij de heilige Augustinus niet wilde geloven, zei hij: Ja, ik wil de heilige Augustinus graag geloven, want ik heb niets gezegd, dat ik niet uit Augustinus zou kunnen bewijzen."

Toen **vrouw van Graveron** zag, dat er een priester tot haar kwam, en haar de biecht wilde afnemen, zei zij: "Aan God wil ik mijn zonden belijden, en ik weet zeker, dat Hij die vergeven zal. Ik geloof ook niet, dat iemand anders dan God de zonden vergeven kan, want

dit heb ik uit Gods Woord geleerd." Als ook enige rechters verlangden, dat zij het houten kruis in de hand zou nemen, zoals anderen deden, die naar de strafplaats gingen, omdat er geschreven staat: "Ieder zal zijn kruis dragen," antwoordde vrouw Philippina: "Lieve heren, gij geeft mij wel een ander en zwaarder kruis te dragen, daar gij mij tegen recht en billijkheid ter dood hebt veroordeeld, en wel omdat ik al mijn hoop op Christus stel, Die nooit van zulk een kruis te dragen, als waarvan gij spreekt, iets geleerd heeft."

Gravelle had een blijmoedig gelaat, en zijn uiterlijk tekende vergenoegdheid, alsof hij gelachen had. Hij verontrustte zich over zijn vonnis in het geheel niet. Toen een zijner vrienden hem vroeg, tot welke dood hij veroordeeld was, zei hij: "Ik weet wel, dat ik ter dood ben veroordeeld, maar ik heb er niet op gelet, welk een dood dit wezen zal; want ik ben verzekerd, dat God mij zal bijstaan, welke dood ik ook sterven zal."

Toen hij de kapel verliet, zei hij: "Heere mijn God, sta mij bij!" Toen men hem aanzei, dat het Parlement hem de tong wilde laten uitsnijden, indien hij zich niet bekeerde, zei hij, dat dit in zijn vonnis niet bepaald was, waarom hij zich daartegen enigermate verzette. Doch, toen hij vernam, dat het parlement dit bevolen had, stak hij gewillig de tong voor de beul uit, opdat die uitgesneden zou worden. En, nadat zijn tong was uitgesneden, zei hij op verstaanbare wijze: "Ik bid u, bidt God voor mij."

Toen men ook van **vrouw Philippina** verlangde, dat zij haar tong zou laten uitsnijden, deed zij het gewillig en zei: "Daar ik om mijn gehele lichaam niet treur, waarom zou ik dan om mijn tong treuren? Neen, in het geheel niet."

Nadat zij nu alle drie gereed waren, verlieten zij het paleis.

Gravelle betoonde een wonderbare standvastigheid, en door zijn diepe zuchten en zijn naar de hemel gericht hoofd, bewees hij ten volle hoe ernstig hij in zijn hart tot God bad.

Clinet sloeg ook de ogen naar de hemel, doch hij scheen wat treuriger te zijn dan de anderen, en wel wegens zijn hoge ouderdom, en, omdat hij in de gevangenis veel verduurd had.

Vrouw Philippina intussen, scheen veel vrolijker en moediger te zijn dan de anderen. Haar buitengewoon schoon aangezicht onderging niet de minste verandering. Vroeger had zij, wegens de dood van de man, rouwklederen gedragen, en zich volgens de gewoonte van het land, met witte sluiers bedekt, doch toen legde zij haar rouw en weduwklederen af, en trok feestklederen aan, alsof zij in heerlijke glans van haar Bruidegom, de Heere Christus Jezus, tegemoet ging.

Op de plaats Malbert aangekomen, werden Clinet en Gravelle levend verbrand.

Vrouw Philippina werd eerst aan de paal geworgd en daarna onder de voeten en het aangezicht geroosterd.

28. Executie in Parijs van **Nicolas le Cène**, afkomstig uit Normandië, arts; en van **Pierre Gabart**, geboortig van Saint-George, in Poitou. - Het zijn de 4e en 5e aangeklaagden in de zaak van de Rue Saint-Jacques. Zij werden weggeleid naar Saint-Germain een buitenwijk, op de plaats van Pilon. Verschillende Bijbels en Nieuwe Testamenten worden gelijk verbrand; 27 september 1558.)

Uit: HISTOIRE CHRONOLOGIQUE DE L'ÉGLISE PROTESTANTE DE FRANCE.

Nicolaas le Cene en Pieter Gabart

[JAAR 1557]

Daarna doodden de vijanden te Parijs twee anderen. De een heette **Nicolaas le Cene**, een geneesheer te St. Pieter, aan de Dyve, niet ver van Lisseux, in Normandië, geboren. Zodra deze te Parijs kwam, en vernam dat men in de St. Jakobsstraat een christelijke samenkomst zou houden, ging hij met een hartelijk verlangen, om Gods Woord te horen, daarheen. En, toen hij met de anderen gevangen genomen werd, heeft hij de waarheid van het Evangelie tot in de dood beleden.

De tweede, **Pieter Gabart** genaamd, was omtrent dertig jaren oud, en geboortig van St. George, bij Montagu, in Poitou. Hij was een procureur. Zijn standvastigheid was tot groot nut voor de andere gevangenen. Toen hij namelijk in de kerker, Chastelet genaamd, benevens vele andere studenten, gevangen zat, en hij zag, dat deze veel over de wijsbegeerte wilden spreken, zei hij: "Neen, neen, wij moeten dit alles vergeten, en zien, hoe wij de hemelse waarheid verdedigen kunnen, want wij zien hier, dat wij het koninkrijk van onze Heere Jezus Christus moeten belijden en voorstaan." Hij onderwees hun toen, hoe zij op alle punten van de christelijke godsdienst moesten antwoorden en dat wel zo gepast, alsof hij zijn gehele leven in de godgeleerdheid had gestudeerd. Toen hij daarna van de anderen gescheiden en in een diep onrein hol geworpen werd, waar het van ongedierte wemelde, hield hij toch niet op psalmen te zingen, en met luider stem de anderen troostrijke spreuken toe te roepen, die door de gevangenen zeer goed konden worden verstaan.

Daarna werd hij onderzocht en hem gevraagd, of men in het huis, waarin men hem gevangen genomen had, het avondmaal gehouden had, wat zij voor de bediening van het avondmaal gedaan hadden, hoeveel avondmaalgangers er geweest waren, of er edellieden, juffrouwen, jonkvrouwen en anderen het avondmaal hadden bijgewoond, of hij die ook kende, of hij voor het college van de koning van Navarre geweest was, om daar de prediking te horen, of hij ook met Pasen gebiecht had, waarom hij niet had gebiecht, of hij ook zeker geloofde, dat het lichaam van Jezus Christus na de inzegening in de hostie was, of hij ook te Genève was geweest, of hij vroeger de mis had bijgewoond, of hij niet geloofde, dat men de maagd Maria en andere heiligen moest aanroepen, om voor ons te bidden. Op al deze vragen gaf hij een vrijmoedig, christelijk, schriftmatig en ongeveinsd antwoord.

Hij had ook **een neef**, die in een andere gevangenis zat, een jonge knecht, aan wie hij vroeg, wat de rechters met hem hadden gedaan. De knecht antwoordde, dat zij hem zover gebracht hadden om aan een geschilderd kruis eer te bewijzen. Daarover werd hij zeer verstoord, en zei: "Gij kwade boef, heb ik u de heilige tien geboden van God niet geleerd? Weet gij niet, dat daarin geschreven staat: "Gij zult u geen beeltenis maken?" Hij verklaarde toen dat gebod, zodat men het ook in de verte kon horen.

Na het genoemde onderzoek werd Gabart op een andere tijd aan de rechters voorgesteld en bij zijn neef gebracht. Daar werd hij vermaand om bij God en bij het lijden van Christus, dat daar

in een tafereel was geschilderd, te zweren, om de waarheid te spreken. Maar hij zei: "Bij God wil ik zweren, doch niet bij het geschilderde lijden van Christus."

En, nadat hij geruime tijd met zijn neef had gesproken, werd hem andermaal gevraagd, of hij het brood en de wijn met de anderen had ontvangen.

Antwoord. "Ja, ik heb het avondmaal met de anderen genoten.

Vraag. Hebt gij in geruime tijd niet gebiecht, en is het niet goed om te biechten?

Antwoord. Het is genoeg aan God de zonden te belijden.

Vr. Heeft God niet aan St. Pieter en zijn opvolgers de macht gegeven om te binden en te ontbinden, en hebben de priesters de macht niet om zonden te vergeven?

Antwoord. De dienaars der gemeente behoren het Woord Gods te prediken, maar God alleen kan de zonden vergeven,

Vr. Hebt gij het sacrament der kerk ontvangen?

Antwoord. Ik heb het sacrament des doops ontvangen.

Vr. Hebt gij het sacrament des altaars niet ontvangen, en gelooft gij niet, dat het vlees en bloed van Jezus Christus er in tegenwoordig zijn, zoals de kerk gelooft?

Antwoord. In de Bijbel vind ik daarvan niets geschreven.

Vr. Hebt gij dan de Schrift zo dikwerf gelezen, en zoveel Latijn geleerd, dat gij uw belijdenis kunt verdedigen?

Antwoord. Ik ken een weinig Latijn, dat ik van geleerde lieden heb geleerd, met wie ik veel heb omgegaan.

Vr. Herhaal dan deze woorden in het Latijn: *Ik vind daarvan niets in de Schrift.*

Antwoord. Dat kan ik niet; doch de Bijbel is reeds sedert geruime tijd in de moedertaal overgezet; en nergens heb ik daarin kunnen vinden, dat God bevolen heeft missen te doen en Christus te offeren.

Vr. Is er geen vlees, en zijn er geen een in het sacrament des altaars?

Antwoord. Neen; want ik vind daarvan niets geschreven.

Vr. Waarom wordt er dan gezegd: "Dit is mijn lichaam?"

Antwoord. Door het brood wilde de Heere zijn lichaam afbeelden, en het waarlijk overgeven aan hen, die Hem in het geloof ontvangen, om hen tot het eeuwige leven, door de kracht zijns Geestes, te spijzigen naar de aard en de wijze, die in alle sacramenten gebruikelijk is.

Vr. Aangezien gij geen Latijn hebt geleerd, waarom vermeet gij u dan dit te verdedigen?

Antwoord. Het is waar: ik ben geen groot Latinist, maar ik wil zoveel verdedigen, als ik in de Schrift geleerd heb."

Nadat deze beide mannen de zuivere leer standvastig hadden beleden en verdedigd, werden zij ter dood veroordeeld.

Toen aan **Nicolaas le Cene** op de pijnbank gevraagd werd, hoe hij over de heilige maagd Maria en de andere heiligen dacht, antwoordde hij, dat hij die zalig achtte; maar dat het hen zou bedroeven, indien men hun de eer wilde geven om ben aan te roepen, een eer, die God alleen toekomt, daar er geschreven is, dat men God alleen door Jezus Christus aanbidden moet.

Toen men hem aangaande het sacrament des altaars ondervroeg, zei hij, dat hij in het avondmaal, wanneer het volgens de instelling des Heeren werd gehouden, het lichaam onzes Heeren Jezus Christus op geestelijke wijze ontving.

Van de pijnbank werden beiden naar de kapel gebracht, waar priesters gereed stonden, om hun de biecht af te nemen. Doch zij wezen die af, en zeiden, dat zij aan God alleen hun zonden wilden belijden. Vervolgens baden zij geruime tijd met elkaar en zongen psalmen.

Na de middag vroeg de deurwaarder van het parlement aan de ambtelijke schrijver die daar tegenwoordig was, of deze lieden niet aan God en het lijden van Zijn Zoon Jezus Christus geloofden. Waarop de ander antwoordde: "Zij geloven aan alles wat in het Oude en Nieuwe

Testament vervat is, maar zij willen niet geloven aan de instellingen van de kerk. Toen Nicolaas dit hoorde, riep hij luid: "Het is Gods kerk niet, maar het is een pauselijke Babylonische kerk."

Teneinde deze beklagenswaardige gevangenen nog verder te plagen, kwamen tot hen vele leraars, en onder anderen twee Franciscaner monniken, van wie de een Nicolaas een houten kruis voorhield, doch Nicolaas stootte het van zich.

Daaruit nam de monnik aanleiding om met hem over de beelden te spreken, doch Nicolaas antwoordde, dat zij door God waren verboden. De Franciscaner kuste het kruis, en zei, dat de beelden door God tot een gedachtenis waren bevolen. Nicolaas vroeg: "waarom leert gij dan, dat het volk die kussen en vereren moet? Is dit niet rechtstreeks tegen het tweede gebod van God te zondigen?"

Toen de leraars voortgingen Nicolaas met hun listige vragen lastig te vallen, zei hij, dat hij bij zijn gedane belijdenis leven en sterven wilde.

Toen nu de tijd van hun sterven naderde, werd hun te kennen gegeven, dat, indien zij wilden herroepen, zij zouden worden geworgd; zo niet, dat zij dan levend zouden worden verbrand, en hun tongen uitgesneden. Doch zij hadden besloten, alle smarten om Jezus Christus wil te lijden, waarom zij ook gewillig hun tongen bij de beul uitstaken.

Gabart begon toen te zuchten, omdat hij God met de tong niet meer kon prijzen; doch Nicolaas troostte hem met een beweging van zijn hoofd. Aldus werden zij vandaar op een wagen in de voorstad St. Germain gebracht, naar een plaats, du Pilort genaamd.

De bevolking van Parijs, die zeer woedend was, lasterde de ongelukkige lijdens op allerlei wijzen, en zij konden nauwelijks zo lang met hun kwellingen wachten, totdat de beul de straf volbrengen zou, en hadden gaarne zelf de rol van beul hij hen vervuld.

Eindelijk werden zij over een zwak vuur op de gruwelijkste wijze gepijnigd, zodat toen de onderste leden van het lichaam reeds verbrand waren, de bovenste leden nog ongedeerd en ongekwetst waren gebleven. Onder al deze vreselijke martelingen hieven de lijdens het hoofd nochtans naar de hemel, en betoonden, dat zij tot het einde standvastig bleven.

Met hen werden ook vele Bijbels en Nieuwe Testamenten, benevens vele andere nuttige boeken, in het vuur geworpen, teneinde daardoor de lijdens te pijnigen en de vlammen te voeden.

29. 1557. Executie in Parijs van **François Rébézies**, oud 19 à 20 jaar, geboortig in Astalford in Condommois; en van

Frédéric Danville, uit Oléron, beiden twee scholieren in Parijs. –

Beschuldigd van ketterij en conventikels bezocht te hebben; na ondervraging zijn ze opgehangen en hun lichamen verbrand in plaats Maubert.

Uit: HISTOIRE CHRONOLOGIQUE DE L'ÉGLISE PROTESTANTE DE FRANCE.

Franciscus Rebezus, 20 jaar, en Frederick Danville

[JAAR 1557]

Daarna trof de woede der vijanden nog twee jonge lieden, van wie de een genaamd was **Franciscus Rebezus**, omtrent twintig jaren oud, en geboortig van Astalford, in het hertogdom, Condé; terwijl de andere, met name **Frederick Danville**, die ouder was en geboren te Oleron, in Bern. Zij waren beiden studenten te Parijs.

Toen deze werden gevangen genomen, ondergingen zij een lang en scherp onderzoek, legden daarbij een uitvoerige en heerlijke belijdenis van hun geloof af, en bevestigden die met vele getuigenissen van de Heilige Schrift.

Op de 22ste October in de pijnigingskamer gebracht, werden zij daar op de vreselijkste wijze gemarteld. Daar waren drie raadsheren tegenwoordig, die eerst tot **Franciscus** zeiden: "Steek uw handen op, en gij moet zweren bij het lijden van Jezus Christus, dat gij hier ziet geschilderd."

Antwoord, "Mijnheer, ik wil zweren bij het lijden van Jezus Christus, dat in mijn hart is uitgedrukt.

Vraag. Waarom spreekt gij zo, en blijft niet bij hetgeen wij u gezegd hebben? Het parlement heeft bevolen u op de pijnbank uit te rekken, indien gij de waarheid niet wilt belijden.

Antwoord. Heren, ik ben bereid om alle smarten te verduren ter wille van God.

Vr. Wilt gij niet anders spreken?

Antwoord. Nee."

Toen zeiden zij tot hun dienaars, dat zij hem tot op het hemd moesten ontkleden, teneinde hem de waarheid te doen zeggen, wat ook terstond plaats had. Voor zij hem de handen bonden, beval een raadsheer hem om een kruis te maken, en zich aan God en de maagd Maria aan te bevelen.

Daarop zei hij: "Ik wil mij aan niemand dan aan God alleen aanbevelen, Die machtig is mij te helpen, en mij uit de mond der leeuwen te verlossen."

Toen men hem omhoog trok, riep hij: "*Sta op, o Heere, toon Uw kracht,*" enz. [Sta op Heer', toon U onversaagd enz. Psalm 68:1, Datheen] Zij riepen intussen: Franciscus, zeg ons de waarheid, dan zullen wij u loslaten." Doch hij ging voort in zijn gebed tot de Heere, zodat zij geen woord meer uit hem konden krijgen.

De raadslieden vroegen: "Hoe, wilt gij niets belijden?"

Hij antwoordde: "Ik weet u niets anders te belijden." "Welaan," zeiden zij, "maakt hem los, en brengt hem naar het vuur."

Toen hij losgelaten was, zei hij: "Bent u gewoon de kinderen Gods aldus te behandelen?"

Op dezelfde wijze handelden zij ook met **Frederick Danville**, en hebben ook van hem dezelfde antwoorden gekregen.

Nadat zij van de pijnbank waren gekomen, hielden zij niet op God voor Zijn genadige bijstand te danken. Rebebus was op de pijnbank vreselijk verscheurd, zodat zijn ene schouder hoger was dan de ander, en zijn hals zo krom was, dat hij zich niet kon verroeren. Doch hij verzocht zijn broeders hem op een bed te willen leggen, opdat hij zijn belijdenis schriftelijk mocht opstellen. Toen de nacht naderde, verheugden zij zich beiden, en vertroostten elkaar met de overdenking van het eeuwige leven en de geringschatting der wereld, en zongen psalmen totdat de dag aanbrak.

Herhaalde malen riep Rebebus: "Satan, ga weg van mij."

Toen vroeg Frederick, die dicht bij hem lag, hem: "Wat houdt u de booswicht voor, wil hij u in uw loop stuiten?"

Rebebus antwoordde: "Deze schelm plaagt mij met mijn ouders, maar hij zal, door Gods genade, niets op mij winnen."

Toen het dag was, werden zij voor de heren geroepen, en meenden, dat zij hun vonnis zouden vernemen. Zij omhelsden daarom hun broeders, en vermaanden hen zich tot de strijd te wapenen. Doch toen ontvingen zij hun vonnis nog niet; alleen werd hun gevraagd, of zij hun geloofsgenoten wilden aanwijzen, wat zij weigerden. Vervolgens werd hun gevraagd, of zij hardnekkig in hun dwalingen wilden volharden, waarop zij antwoordden: "Wij hebben geen dwalingen verdedigd, maar alleen de zuivere waarheid van God, en hopen ook, door Gods genade, tot in de dood daarin te blijven volharden."

Zonder verder iets met hen te doen, en ook zonder hun vonnis te horen, werden zij weer naar de gevangenis gebracht; waarover zij zich zeer bedroefden, daar zij dachten, dat de toepassing van straf nog langer zou worden uitgesteld, terwijl zij nu, door Gods genade, gewillig waren, om op die dag alle smarten te ondergaan.

Doch het uitstel duurde niet lang, want omstreeks elf uur werden zij uit het onreine gat gehaald, en naar de kapel gebracht, waarvoor zij God met een verheugd hart loofden. Daar werd hun het vonnis voorgelezen, dat zij op een wagen naar Malberts plaats zouden worden vervoerd, dat hun de mond zou toegebonden, en na geworgd te zijn, zij tot as verbrand zouden worden.

Terstond wilden zij hun een kruis toereiken, doch zij wezen dit af, en zeiden, dat zij het kruis van Christus in het hart droegen, en dat dit daaruit nooit zou wijken.

Rebezus riep zijn metgezel toe: "Lieve broeder, wacht u voor deze verleiders!"

Terwijl ieder ging eten, zongen zij intussen psalmen, en loofden God, totdat de leraars kwamen, en hun beletten in het psalmzingen voort te gaan. Toen de leraars hen, door het aanbieden van kruisen en andere aanvechtingen, zeer hadden gekweld, doch niets op hen winnen konden, vertrokken zij vandaar.

Omstreeks drie of vier uur in de namiddag werden zij uit de gevangenis gehaald, terwijl hun de mond dichtgebonden was; doch zij waren steeds vergenoegd en hadden een blijmoedig gelaat.

Toen zij hun vonnis hoorden lezen, om te worden verbrand, sloeg Franciscus op de borst, en gaf Frederick een teken; en aldus hieven zij beiden de ogen naar de hemel, en prezen God, wegens de genade, die Hij hun bewezen had.

Op de gerichtsplaats aangekomen, hield men hun weer een kruis voor, en vroeg hun, of zij Maria wilden aanbidden, doch zij weken in geen dele van hun christelijke belijdenis af.

Vervolgens werden beiden aan een paal tegenover elkaar gebonden, doch zij riepen samen God dus aan: "*Heere, sta ons deze dag bij, opdat wij het eeuwige leven verkrijgen.*"

Terwijl zij dus baden, riep er een, dat men hun dit zou beletten.

Doch Frederick antwoordde: "Lieve, laat ons eerst ons gebed tot God doen!"

Daarna zei de een tot de ander: "Lieve broeder, laat ons strijden, laat ons strijden! Ga weg van ons gij satan!"

Toen riepen enige leugenachtige lieden: "Hij roept de satan aan."

Doch Johannes Marelius, [**Jean Morel**] die er bij stond en later ook een martelaar van Christus is geworden, maar toen nog niet gevangen genomen was, zei: "Lieve, luistert toch naar wat zij zeggen, dan zult gij horen, dat zij de Naam van God aanroepen."

Toen zwegen zij stil, en men hoorde, dat zij te midden der vlammen riepen: "*O Heere, sta ons bij!*"

Daarna offerden zij hun ziel aan de Heere blijmoedig op, alsof zij geen smarten leden.